

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОТЛОВСЬКИЙ АНДРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 378.091.3:81'24:811.114

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови)

Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник: **Задорожна Ірина Павлівна**, доктор педагогічних наук, професор

Тернопіль – 2017

АНОТАЦІЯ

Котловський А. М. Формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)» (011 Освітні, педагогічні науки). – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2017.

Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та шести додатків.

Здійснено аналіз поняття і структури англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів. Запропоновано визначення лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів як інтегральної якості згаданих фахівців, що базується на їх здатності та готовності до коректного лексичного й граматичного оформлення своїх усних висловлювань у монологічному і діалогічному мовленні. Доведено, що основними її компонентами виступають: лексичні і граматичні знання, навички, усвідомленість, мовленнєві уміння. В свою чергу, структуру лексичної складової англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні формують: лексичні знання, лексичні навички та лексична усвідомленість; граматичної складової – граматичні знання, граматичні навички і граматична усвідомленість.

Доведено, що для усного економічного дискурсу характерні типи парних (бесіда, домовленість, розпитування (інтерв'ю), дискусія) і групових (ділова бесіда, дискусія, диспут, дебати) діалогів. Проаналізовано основні типи монологічних висловлювань, до яких належать: доповідь, презентація, звіт, опис, розповідь. Для успішної реалізації комунікативних цілей усного діалогічного і монологічного мовлення майбутніх економістів застосовуються відповідні комунікативні і компенсаторні стратегії.

Проаналізовано провідні форми самостійної роботи у процесі оволодіння англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні (індивідуальна, парна, групова), що реалізуються в аудиторному та позааудиторному видах самостійної роботи засобами різних видів онлайн-відеочату. Представлено класифікацію типів самостійної роботи за критерієм рівня самостійної продуктивної діяльності студентів: відтворювальна, реконструктивно-варіативна, евристична та творча. Обґрунтовано доцільність використання усіх зазначених типів самостійної роботи у процесі формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні залежно від мети, етапу формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, конкретного завдання.

На основі визначених у методиці навчання іноземних мов рівнів автономії студентів: відносної, напівавтономії, частково залежної, умовно повної; спостереження за навчальним процесом; урахування особливостей іншомовної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ; результатів проведеного анкетування студентів зроблено висновок щодо доцільності жорсткого та відносно жорсткого управління викладачем самостійною роботою студентів та реалізації відносної автономії і напівавтономії у процесі оволодіння ними англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні.

Доведено ефективність основних форм (чат один-на-один і груповий чат / чат-конференція) та видів (чат на вільну тему; чат, спрямований на вирішення проблемного завдання; чат-презентація; чат, спрямований на відпрацювання матеріалу чи на формування досвіду мовленнєвої діяльності; оцінний чат) онлайн-відеочату як основного засобу формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні. Передбачене також використання мовного портфелю, який уможливорює визначення студентом у співпраці з викладачем цілей самостійної роботи з подальшою усною презентацією досягнень, рефлексію щодо власних сильних і слабких сторін, обговорення здобутків у групі.

Обґрунтовано методологічну основу формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, яку становлять компетентнісний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний підходи. Для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх фахівців економічного профілю використовують принципи: автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів, адаптивності контенту, інтерактивності суб'єктів і засобів навчання щодо організації та змісту навчання.

Компонентами змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні визначено предметний і процесуальний. Предметний охоплює: особистісну та професійну сфери усного спілкування економістів; основні види такого спілкування – монолог та діалог (у т. ч. полілог); професійні ролі таких фахівців: планування бюджету організації й діяльності підприємства, дослідження ринків та фінансових потоків, складання аналітичних звітів та ін.; комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів: публічні виступи на нарадах, презентація результатів аналітичних операцій з аудиту чи планування, ведення переговорів, ведення діалогу чи полілогу з колегами з урахуванням цілей професійної діяльності; комунікативні цілі і наміри; мовний матеріал (лексичні одиниці, терміни, граматичні структури), лінгвосоціокультурний матеріал; теми, проблеми і тексти; відповідні комунікативні (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації тощо), загальнонавчальні та спеціальні (когнітивні, метакогнітивні, запам'ятовування, компенсаторні) стратегії. Процесуальний компонент змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів включає: мовленнєві уміння (діалогічного і монологічного мовлення); вправи для розвитку умінь говоріння; відповідні декларативні і процедурні знання; навички оперування лексико-граматичним матеріалом, вправи для їх формування; знання навчальних і

комунікативних стратегій; вправи для розвитку умінь оперувати навчальними і комунікативними стратегіями.

Доведено, що одиницями відбору навчального матеріалу в процесі оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні з реципіювальною метою є фаховий текст (монолог, діалог); із продукувальною метою – лексична одиниця (зокрема – термін, термін-словосполучення) та граматична структура. Критеріями відбору лексем є: сполучуваність, словотвірна здатність, частотність, практична необхідність, тематичність, професійна спрямованість. Критеріями відбору граматичних структур – поширеність та частотність, зразковість, виключення синонімічних граматичних явищ. Критеріями відбору текстів є автентичність / умовна автентичність, професійна спрямованість, тематичність, методична цінність, пізнавальна цінність.

Визначено три етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів: 1) ознайомчий; 2) автоматизації, 3) продукування. На ознайомчому здійснюється семантизація лексичних одиниць та ознайомлення із граматичними структурами. Етап автоматизації передбачає оволодіння лексичними одиницями, граматичними структурами та їх відтворення у словосполученнях / реченнях, лексичне та граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей. На етапі продукування відбувається вживання лексичних одиниць та граматичних структур у висловлюваннях понадфразового рівня, у діалогічних та монологічних висловлюваннях текстового рівня.

Відповідно до визначених етапів, розроблено підсистему вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи, що включає п'ять груп вправ на: 1) ознайомлення та семантизацію лексичних одиниць, 2) ознайомлення з граматичними формами, явищами і структурами, 3) лексичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей, 4) граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей, 5) лексичне і граматичне оформлення

діалогічних і монологічних висловлювань понадфразового і текстового рівня, а також відповідні підгрупи вправ.

Обґрунтовано лінгводидактичну модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи, що відображає: об'єкт, мету, суб'єкти навчального процесу, зміст, засоби навчання, поетапність процесу формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів, контроль результатів. Із метою деталізації організаційних аспектів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні сконструйовано моделі організації аудиторної та позааудиторної самостійної роботи майбутніх економістів із формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі вивчення дисципліни «Ділова англійська мова», розрахованої на 68 годин аудиторної та 148 годин самостійної роботи.

З метою доведення ефективності авторської методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи проведено методичний експеримент. Відповідно до поставлених завдань, визначено етапи проведення експерименту, а саме: передекспериментальний (2013/2014 н. р.), основний (2014/2015 н. р. – 2015/2016 н. р.) та завершальний (2016/2017 н. р.). Характер методичного експерименту визначено як природний, відкритий, вертикально-горизонтальний.

Із метою перевірки валідності висунутої гіпотези дослідження проведено дворівневий математичний обрахунок отриманих даних оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів: 1) для перевірки розподілу кількісних показників вибірок складено частотну гістограму, коробкову діаграму та нормально-імовірнісний графік; 2) для перевірки статистичної значущості відмінності медіан обраховано критерій Манна-Вітні для незалежних вибірок та критерій Вілкісона для залежних вибірок. Обчислення згаданих критеріїв дало значущі показники. На основі обрахунків отриманих даних підтверджено гіпотезу про

ефективність формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у майбутніх економістів за експериментальною методикою.

За результатами дослідження укладено методичні рекомендації щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, які будуть корисними для викладачів навчальних дисциплін «Англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням», «Ділова англійська мова» та студентів економічних спеціальностей ВНЗ.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що: уперше розроблено, науково обґрунтовано і експериментально перевірено методику формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; визначено етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи студентів; розроблено підсистему вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; теоретично обґрунтовано і сконструйовано лінгводидактичну модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; уточнено сутність та структуру англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів; а також зміст її формування у процесі самостійної роботи; удосконалено критерії відбору матеріалу для формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи (лексичні одиниці, граматичні структури, тексти); подальшого розвитку набули положення щодо використання засобів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх фахівців економічного профілю у процесі самостійної роботи (онлайн-відеочат, мовний портфель).

Практичне значення отриманих результатів полягає в реалізації методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; здійсненні відбору

англомовного фахового лексико-граматичного матеріалу й укладенні лексичного словника-мінімуму для студентів другого курсу – майбутніх економістів; розробці комплексів вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи; побудові моделей організації аудиторної та позааудиторної самостійної роботи з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні; укладенні методичних рекомендацій щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи; створенні навчально-методичного забезпечення до дисципліни «Ділова англійська мова» (навчальна і робоча програми дисципліни, навчальний посібник).

Ключові слова: англомовна лексико-граматична компетентність, майбутні економісти, говоріння, самостійна робота, відеочат, мовний портфель, підсистема вправ, стратегії.

RESUME

Kotlovskyi A. Building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work. – Qualified scientific work. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, Specialty 13.00.02. «Theory and Methods of Teaching (Germanic Languages)» (011 Educational, Pedagogical Sciences). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2017.

The thesis consists of introduction, three chapters and conclusions and the list of references and appendices.

The analysis of the content and structure of prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking have been accomplished. The lexical and grammatical competence in prospective economists' speaking has been defined as an integral quality of the specialists that rests on their ability and readiness

to present their utterances grammatically and lexically correctly in spoken interaction and production. Consequently, the structure of lexical component of lexical and grammatical competence in speaking consists of lexical knowledge, skills and awareness; whereas grammatical competence is made of grammatical knowledge, skills and awareness.

It has been proved that oral economic discourse is characterized by pair (talk, making arrangements, inquiry (interview), discussion) and group dialogues (business talk, discussion, dispute, debates). The main types of monological utterances that are represented by: address, presentation and report have been examined. The appropriate communicative and compensatory strategies are applied to achieve communicative aims of spoken interaction and production.

The leading forms of independent work while building English lexical and grammatical competence in speaking (individual, pair and group work) have been explored that are implemented in classroom and extracurricular work by means of various on-line video chats. The classification of independent work types, based on the criterion of the level of students' production activity, has been provided: reproductive, reconstructive-variable, heuristic and creative. The expediency in applying those types of independent work while building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking has been grounded according to goal, stage of building lexical and grammatical competence in speaking and specific assignment.

Following the acknowledged levels of autonomy in scientific studies (relative autonomy, semi autonomy, partly dependent and conditionally full autonomy), observations, intrinsic features of prospective economists' foreign language training in higher educational institutions, the findings of questionnaire survey, it has been deduced that it is worth applying strict and relatively strict guidance within independent work and incorporating relative and semi autonomy while building English lexical and grammatical competence in speaking.

The effectiveness of the conventional forms (face-to-face chat, group chat and chat conference) and kinds (free topic chat, collaborative task-oriented chat, chat

presentation, practice chat, evaluation chat) of on-line video chats has been established as a main tool to build English lexical and grammatical competence in speaking. The language portfolio is also envisaged as an effective learning tool that allows a student with the help of teacher to set the objectives of independent work with follow-up presentation of his/her achievements, reflection upon own weaknesses and strengths and group discussion.

The methodological foundations of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking that rest on competence, communicative and reflective approaches have been defined. The following learning principles are involved for building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking, namely autonomy, individualization, staging, consistency, systematic character, interdisciplinary approach, cognitive activity, content adjustment and interaction between students and learning tools.

The objective and procedural aspects have been outlined as the components of the content of building English lexical and grammatical competence. The objective aspect embraces personal and vocational fields of speaking; main kinds of professional speaking – dialogue and monologue, professional roles of economists: budget planning, market research, cash flow projections, making financial statements; communicative situations of professional speaking: reports, presentation of analytical and audit findings, negotiating, consultations with colleagues; communicative aims and strategies; language material (lexical units, terms, grammatical structures and linguo-social material); topics, texts, communicative (informing, self-presentation, persuasion, reasoning) and learning strategies (cognitive, metacognitive, memorization, compensatory). The procedural aspect of content of prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking encompasses speaking skills in spoken interaction and production, exercises to develop and build speaking skills; declarative and procedural knowledge; skills to use lexical and grammatical material; knowledge of learning and communicative strategies, abilities and skills to use linguo-social and cultural material; exercises to use those strategies.

It has been proved that the selection units of learning material while building English lexical and grammatical competence in speaking are presented by a professional text (monologue, dialogue) to develop and build receptive skills; lexical unit (term, term phrase) and grammatical structure to develop and build productive skills. Lexical units, terms have been selected according to the following criteria: combination, word building, frequency, relation to the topic, professional meaning. Grammatical structures have been processed according to such criteria: usage and frequency, pattern, exclusion of synonymous grammatical phenomena. The professional texts (dialogue, monologue) are processed according to the criteria: authenticity / conventional authenticity (is accomplished by adjustment of authentic texts by a teacher (native speaker or specialist who is a native speaker) to learning needs following the algorithm: reduction of texts, simplification of grammatical and syntactic structures, substitution of difficult words), professional orientation, topic reference, methods value, cognitive value.

The three stages of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work have been determined: 1) introduction; 2) consolidation; 3) production. Introduction stage implies semantization of lexical units and familiarization with grammatical structures. Consolidation provides acquisition and reproduction of lexical units and grammatical structures in phrase and sentences, it also furnishes lexical and grammatical presentation of dialogical and monological units. On production stage the use of lexical units, terms and grammatical structures in the utterances of above-phrasal level, in spoken interaction and production of text level occur.

According to the established stages the subsystem of exercises for building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been elaborated. It includes five groups of exercises: 1) familiarization and semantization of lexical units (terms); 2) familiarization with grammatical forms, structures; 3) lexical presentation of dialogical and monological units; 4) grammatical presentation of dialogical and monological units; 5) lexical and

grammatical presentation of dialogical and monological utterances of above-phrasal and text levels, and also appropriate subgroups.

The linguo-didactic model of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been designed. It reflects: object, aim, subjects of learning process, content, learning tools, stages of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking, control. With the aim of itemizing the organization of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking the models of organization of classroom and extracurricular independent work of prospective economists while studying "Business English" that is designed for 68 hours of classroom work and 148 hours of independent work have been constructed.

To validate the effectiveness of the developed methodology of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work the experiment has been conducted. According to the set objectives, the stages of the experiment have been defined: pre-experimental (2013/2014), main (2014/2015-2015-2016) and final (2016/2017). The character of the experiment is defined as natural, open and vertical and horizontal.

To validate the suggested hypothesis a two-level mathematical calculation of the obtained data of evaluation of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking has been carried out: 1) frequency histogram, box diagram and normally-obvious graphs have been designed to test the allotment of quantity indicators; 2) the Mann Whitney criterion to test independent samples and the Wilkikson criterion to test dependent samples have been used to validate statistical value of medians difference. The calculation of the mentioned criteria has manifested meaningful indicators. Based on the calculation the hypothesis about the effectiveness of the developed methodology of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been confirmed. Based on theoretical study and findings resulted from experimental validation, the recommendations for English language

teachers who lecture on General English, English for Specific Purposes, Business English have been compiled.

The novelty of the research lies in the following findings: for the first time the methodology of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been developed, scientifically substantiated and experimentally validated; the stages of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work have been determined; the subsystem of exercises for building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been elaborated; the linguo-didactic model of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work has been theoretically grounded and designed; the content and structure of English lexical and grammatical competence in prospective economists' speaking has been specified and the content of its building within independent work has been highlighted as well; the criteria of material selection (lexical units, grammatical structures and texts) for building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work have been streamlined; the principles of application of the tools of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work (on-line video chat, language portfolio) have been implemented.

The practical importance of the obtained results lies in implementation of the methodology of building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work; selection of English professional lexical and grammatical material and compilation of glossary for the second-year students of economics; elaboration of the set of exercises for building prospective economists' English lexical and grammatical competence in speaking within independent work, modelling the organization of classroom and extracurricular work; compilation of recommendations for building prospective economists' English lexical

and grammatical competence in speaking within independent work; methodological provision of the subject “Business English” (syllabuses and course book).

Key words: prospective economists, speaking, independent work, video chat, language portfolio, competence, subsystem of exercises, strategies.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових наукових виданнях України

1. Котловський А. М. Роль лексико-граматичних навичок у розвитку говоріння майбутніх економістів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ-Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 189–193.

2. Котловський А. М. Етапи формування англомовної лексичної та граматичної компетентності майбутніх економістів // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 33. С. 172–178.

3. Котловський А. М., Микитенко О. В. Організація самостійної роботи з оволодіння англомовної професійно орієнтованою лексичною компетентністю майбутніх фахівців з міжнародного бізнесу // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 91–97.

4. Котловський А. М. Рефлексивний підхід до процесу організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови. Молодь і ринок: наук.-пед. журн. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2017. № 4 (147). С 53–57.

5. Котловський А. М. Система вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів // Наукові записки

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2017. № 1. С. 121–127.

6. Котловський А. М. Особливості реалізації методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи // Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 9. С. 20–27.

Статі у наукових періодичних виданнях іноземних держав

7. Kotlovskiy A. The Essence and Structure of English Lexical and Grammar Competence of Prospective Economists // Intellectual Archive. Ontario, 2017. Vol. 6. № 2. P. 58–67.

Навчально-методичний посібник

8. Панчишин С. М., Котловський А. М., Оленюк О. В. At Homewith Economics. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 452 с.

Опубліковані праці, які додатково висвітлюють наукові результати дослідження

9. Котловський А. М. Співвідношення концептуальної та мовної картин світу // Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 листопада 2011 р.). Львів, 2011. С. 89–90.

10. Mykytenko N., Kotlovskiy A. Socio-cultural competence and its interrelation within variant components of foreign language communicative competence // Теория и практика профессионально ориентированного обучения иностранным языкам: материалы VII Междунар. научн.-практ. конф. (г. Минск, 15–17 мая 2014 г.). Минск, 2014. С. 96–100.

11. Котловський А. М. Стратегії оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичною компетентністю у процесі самостійної роботи // Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці:

матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 28 лютого 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 172–175.

12. Котловський А. М., Микитенко Н. О. Аналіз потреб студентів відповідно до цільової ситуації у навчанні англійської мови для спеціальних цілей // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспектива: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12–14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 262–264.

13. Котловський А. М. Vocabulary learning: nature, paths and facilitators // Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей. Львів, 2012. С. 57–59.

14. Онуфрив А. Р., Котловський А. М. Face the Challenge: Presentations for Marketers. Тернопіль : Вектор, 2016. 92 с.

15. Мальська М. П., Микитенко Н. О., Котловський А. М. Англо-український словник термінів туризму. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 444 с.

16. Ісаєва Г. Т., Тимчишин Л. С., Котловський А. М. Програма навчальної дисципліни. Ділова іноземна мова для студентів економічного факультету Львівського національного університету (англійська, німецька). Львів : ЛНУ. 2014. 4 с.

17. Ісаєва Г. Т., Тимчишин Л. С., Котловський А. М. Робоча програма навчальної дисципліни. Ділова іноземна мова (англійська, німецька). Львів : ЛНУ, 2014. 17 с.

18. Котловський А. М., Крижанівська Г. Т., Крехтяк О. Р., Скіба Н. Я. Тести для контролю фахової лексики до підручника В. К. Шпак «Англійська для економістів та бізнесменів». Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 40 с.

19. Адамовська Л. М., Котловський А. М. Методичні вказівки з англійської мови для розвитку усного мовлення для студентів економічного факультету. Львів : УкрДЛТУ, 2004. 73 с.

ЗМІСТ

	Стор.
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ	
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	
В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ	
У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	
	28
1.1. Сутність та структура англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів	28
1.2. Особливості самостійної роботи з оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні	45
1.3. Підходи і принципи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.....	58
Висновки до розділу 1	70
 РОЗДІЛ 2	
МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-	
ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ	
ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	
	74
2.1. Зміст формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи	74
2.2. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.....	89
2.3. Підсистема вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.....	98

2.4. Лінгводидактична модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.....	118
Висновки до розділу 2	133

РОЗДІЛ 3

ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	137
3.1. Рівні, критерії та показники сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.....	137
3.2. Організація, хід та інтерпретація результатів методичного експерименту з перевірки ефективності методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи	148
3.3. Методичні рекомендації щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи	176
Висновки до розділу 3	186
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	195
ДОДАТКИ.....	216

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

АЛК – англомовна лексична компетентність

ЛК – лексична компетентність

ЛО – лексична одиниця

АГК – англомовна граматична компетентність

ГК – граматична компетентність

ГС – граматична структура

СР – самостійна робота

ВСТУП

Розширення та поглиблення міжнародних відносин України з країнами близького і далекого зарубіжжя у науковій, освітній та економічній сферах суттєво підвищує значущість володіння майбутніми економістами мовою міжнародного спілкування – англійською. Досягнення високого рівня професійно орієнтованої англомовної компетентності передбачає формування у майбутніх фахівців економічного профілю англомовної лексико-граматичної компетентності, зокрема в говорінні, яка забезпечує коректне оформлення власного висловлювання та розуміння мовлення інших. Адже говоріння уможливорює обмін інформацією у професійному спілкуванні, відтак дозволяє майбутнім економістам повноцінно реалізовувати професійні функції та ролі в глобальному економічному просторі.

В умовах незначної кількості аудиторних годин для вивчення студентами-економістами іноземної мови особливої актуальності набуває самостійна робота (СР), яка здатна оптимізувати освітній процес шляхом розширення його часових рамок. Ціль СР – сформувати у здобувача вищої освіти здатність самостійно вчитися, розвивати відповідні навички та вміння, формувати нові компетентності; запустити механізм саморозвитку та самовдосконалення.

Значною мірою процес оволодіння лексико-граматичною компетентністю в говорінні може активізувати та оптимізувати використання сучасних засобів, у тому числі синхронної комунікації (онлайн-відеочату), які здатні забезпечити реалізацію різних видів і форм СР в зручних для студента умовах.

Формування іншомовної комунікативної компетентності було предметом вивчення І. Зимньої [1], М. Канале [2], Г. Китайгородської [3], Н. Микитенко [4], С. Ніколаєвої [5], В.Скалкіна [6], Г. Брауна [4], С. Савиньйон, Д. Хаймза [8], Дж Хармера [5] та ін. Питанням формування іншомовної лексичної і граматичної компетентностей майбутніх фахівців присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як: В. Бухбіндер [6], Н. Жовтюк [7],

Р. Мартинова [8], Ю. Семенчук [9], С. Смоліна [10], В. Терещук [11], О. Шамова [12], С. Шатілов [13], Дж. Елліс [18], П. Нейшн [19], Дж. Річардз, [14], А. Шинан та інших.

Проблеми навчання діалогічного та монологічного мовлення знайшли своє висвітлення у роботах: О. Бігич [15], Н. Бориско [16], Т. Дученко [17], Я. Дьячкової [18], О. Киричука, З. Корневої [19], Ю. Пассова [20], В. Сластьоніна [21], Д. Терещук [22], В. Черниш [23], І. Федорової [24] та ін. Специфіку відбору навчального матеріалу для формування граматичної та лексичної компетентностей описано у працях таких науковців, як: І. Бім [25], Н. Гальскова, Н. Гез [26], Г. Гринюк [27], О. Коломінова [28], Б. Лапідус [29], М. Ляховицький [30], О. Можасва, Л. Смелякова [31], С. Фоломкіна [32] та ін. Підходи до навчання галузевої термінології та принципи організації фахової лексики досліджували С. Боднар [33], С. Демченко, А. Посохова [34], Ю. Семенчук [9], О. Тарнопольський [35]. Організацію самостійної роботи студентів та визначення принципів і методів її реалізації у процесі вивчення іноземної мови висвітлено у працях І. Задорожної [36], Н. Коряковцевої [37], Ю. Петровської [38], П. Підкасистого [39], А. Осницького [40], Т. Шамової [41] та ін. До питання використання комп'ютерних технологій та інтернету в процесі навчання зверталися Т. Коваль [42], В. Кухаренко [43], Н. Морзе [44], Л. Морська [45], Л. Сущенко [46], Д. Гонзалес [47] та інші вчені.

Незважаючи на різноаспектність проблеми, яка розглядається в окремих працях, нерозробленою залишається методика формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР. Це зумовило вибір теми дисертації «Формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблема дослідження пов'язана з науково-дослідною темою кафедри практики англійської мови та методики її викладання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Формування

міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів у контексті європейських вимог» (номер державної реєстрації 0113U003330). Тему дисертації затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 1 від 30.08.2016 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, практичній розробці й експериментальній перевірці методики формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання**:

1. Визначити ключові поняття й уточнити структуру англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.

2. Обрати сучасні підходи до формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні фахівців економічного профілю, принципи, а також ефективні засоби, які оптимізують самостійну роботу студентів.

3. Обґрунтувати зміст формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи, визначити критерії відбору професійно орієнтованих текстів та лексичного і граматичного матеріалу.

4. Виділити етапи формування означеної компетентності у процесі самостійної роботи, розробити відповідну підсистему вправ, лінгводидактичну модель.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи й укласти методичні рекомендації для організації процесу відповідного навчання.

Об'єктом наукових студій є процес формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

Предметом – методика формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що високого рівня сформованості у майбутніх фахівців економічного профілю англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні можна досягти за умови використання експериментальної методики, яка базується на положеннях компетентнісного, комунікативно-діяльнісного і рефлексивного підходів; забезпечує поетапне формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні із залученням різних видів та типів СР в умовах реалізації відносної автономії та напівавтономії студентів; передбачає виконання підсистеми вправ на основі відібраного відповідно до обґрунтованих критеріїв матеріалу з використанням різних видів онлайн-відеочату та мовного портфеля.

Для вирішення поставлених завдань застосовано такі **методи**:

- **теоретичні** – аналіз та узагальнення вітчизняної і зарубіжної наукової літератури з досліджуваної проблеми для уточнення сутності та структури англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, а також особливостей СР, вивчення чинних програм, сучасних нормативних документів, інтернет-сайтів із метою визначення змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів; опис, синтез, абстрагування для визначення етапів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР; порівняльний і системно-структурний аналіз з метою відбору матеріалу для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР, обґрунтування критеріїв і показників рівнів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні та розробки підсистеми вправ; прогнозування мовленнєво-професійної діяльності майбутніх економістів із метою відтворення основних комунікативних ситуацій їх усного професійного

спілкування; моделювання процесу формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні під час СР;

- **емпіричні** – цілеспрямоване спостереження за комунікативними ситуаціями усного професійного спілкування; анкетування; інтерпретація кількісних показників рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні; самооцінювання, тестування, відкрите й приховане спостереження, методичний експеримент, математично-статистичний аналіз результатів дослідження з метою доведення ефективності авторської експериментальної методики.

Наукова новизна дослідження:

- *уперше* розроблено, науково обґрунтовано й експериментально перевірено методику формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; визначено етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи студентів (ознайомчий, автоматизації, продукувальний); розроблено підсистему вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи, яка передбачає реалізацію відносної автономії та напівавтономії студентів відповідно до етапів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи; теоретично обґрунтовано і сконструйовано лінгводидактичну модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи;

- *уточнено* сутність та структуру англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів, а також зміст її формування у процесі самостійної роботи;

- *удосконалено* критерії відбору матеріалу для формування у студентів-економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні в

процесі самостійної роботи з продукувальною (лексичні одиниці, граматичні структури) та рецепіювальною метою (тексти);

– *подальшого розвитку набули* положення щодо використання засобів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи (онлайн-відеочат, мовний портфель).

Практичне значення отриманих результатів полягає в: реалізації методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР; здійсненні відбору англомовного фахового лексико-граматичного матеріалу й укладенні лексичного словника-мінімуму для студентів другого курсу – майбутніх економістів; розробці комплексів вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР; побудові моделей організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні; укладенні методичних рекомендацій щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР; створенні навчально-методичного забезпечення до дисципліни «Ділова англійська мова» (програма навчальної дисципліни і робоча програма дисципліни, навчальний посібник).

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (протокол № 4 від 07.12.2016 р.), Мукачівського державного університету (протокол № 13 від 14.03.2017 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 9 від 04.04.2017 р.), Національного університету «Львівська Політехніка» (протокол № 8 від 10.04.2017 р.), Херсонського державного університету (протокол № 9 від 04.05.2017 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на *міжнародних науково-практичних конференціях*: V Międzynarodowa konferencja naukowa Nauczyciel i uczen w teorii i praktyce pedagogicznej–kontekstyzmian» (20–21 березня 2017 р., м. Люблін, Республіка Польща); II Міжнародна науково-

практична конференція «Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес» (11–12.11.2016 р., м. Тернопіль); III Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми перспективи» (12–14 листопада 2012 р., м. Львів); Міжнародна науково-практична конференція «Дискурсивні стратегії лінгвістики XXI століття» (22–24.11.2011 р., м. Львів); *всеукраїнських та регіональних конференціях* – II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці» (28.02.2017 р., м. Вінниця); *засіданнях кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка* (2013–2017 рр.); *засіданнях науково-методичного семінару кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка* (2013–2017 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 19 публікаціях автора, серед яких: 6 статей (1 – у співавторстві) у наукових фахових педагогічних виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні наукових праць (Канада), 4 тез доповідей на наукових конференціях (2 у співавторстві), 1 стаття у збірнику наукових статей, 2 посібники (у співавторстві), 1 словник термінів (у співавторстві), 2 методичних рекомендацій, 2 навчальні програми.

Особистий внесок здобувача. Під час укладання: навчального посібника «At Homewith Economics» автором розроблено вправи і завдання усіх запропонованих груп і підгруп до шести модулів, що складає 40 % виконаної роботи; навчально-методичного посібника «Face the Challenge: Presentations for Marketers» автором розроблено вправи і завдання усіх запропонованих груп і підгруп до п'яти тем, що складає 50 % виконаної роботи; «Англо-українського словника термінів сфери туризму» автором в алфавітному порядку укладено словникові статті за літерами А – L, що становить 40 % виконаної роботи. У статті у фаховому збірнику наукових праць та тезах, опублікованих у співавторстві, внесок автора складають результати аналізу аспектів формування англomовної

лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, отримані ним особисто.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 205 найменувань (із них 40 – іноземними мовами) і 6 додатків. Повний обсяг роботи – 253 сторінки, із них 175 сторінок основного тексту. Праця містить 16 таблиць, 22 рисунки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ
ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У розділі здійснено аналіз поняття і структури лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні, виявлено особливості організації самостійної роботи майбутніх економістів з формування у них лексико-граматичної компетентності у говорінні, обґрунтовано методологічні основи, на яких базується процес формування англійської лексико-граматичної компетентності у говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи.

1.1. Сутність та структура англійської лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів

Успішна реалізація іноземної комунікативної компетентності безпосередньо залежить від рівня сформованості лексико-граматичної компетентності. Знання про граматику, об'єм лексикону, навички перцепції та продукування іноземного мовлення виступають запорукою опанування майбутніми фахівцями високим рівнем володіння іноземною мовою.

Важливість формування лексико-граматичної компетентності визначається виокремленням науковцями цієї «здатності» у різних моделях іноземної комунікативної компетентності та іноземної професійної компетентності. Змістове наповнення лексико-граматичної компетентності досліджували: граматичну компетентність – С. Ніколаєва [49], М. Свон [48] та ін.; лексичну компетентність – С. Ніколаєва [49], Ю. Семенчук [9], В. Терещук [11] та ін.; мовну компетентність – Л. Бахман [50], М. Канале [2] та ін.

Лексична і граматична компетентності належать до основних компетентностей у складі іноземної професійної компетентності майбутнього

фахівця, у т. ч. й економіста, оскільки опанування каркасу англійської мови (порядок слів, використання службових і структурних слів, застосування закінчень, суфіксів і префіксів) неможливе без змістового і тематичного наповнення синтаксичних структур.

На думку К. Александрова [52], О. Шамова [41], лексична компетентність (ЛК) вважається базовою у вивченні іноземної мови. Лексика виступає тим інвентарем, завдяки якому можливе функціонування будь-якого виду мовленнєвої діяльності. Спілкування відбувається на основі смислів, які закладені в лексиці (О. Леонтьєв, В. Скалкін [174]).

У методиці навчання іноземних мов поняття лексичної компетентності трактують як багатоаспектне явище, якість мовної особистості. Лексична компетентність розглядається як: наявність певного запасу лексичних одиниць, здатність до адекватного використання лексем, здатність до миттєвого виклику з довготривалої пам'яті еталону слова, когнітивна і практична готовність до самостійного засвоєння лексичних одиниць [51, с. 32], здатність визначати контекстуальне значення слова [52, с. 11]. За С. Ніколаєвою, О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецькою та ін. лексична компетентність – це здатність людини до конкретного оформлення власних висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних знань, навичок, умінь й лексичної усвідомленості і формується в умовах цієї взаємодії [49, с. 215].

На основі аналізу існуючих визначень трактуємо лексичну компетентність майбутніх економістів як інтегральну якість згаданих фахівців, що базується на їх здатності та готовності адекватно використовувати лексичні одиниці, у т. ч. і термінологічні, в процесі іншомовної мовленнєвої діяльності. Відповідно, основними компонентами лексичної компетентності виступають знання, навички та лексична усвідомленість.

Лексичними знаннями є відображення у свідомості студента результату пізнання лексичної системи у вигляді поняття про цю систему (звукова та графічна форми слова, семантика слів, здатність мати синоніми, антоніми,

омоніми, пароніми, стилістичну і соціокультурну забарвленість, схожості та розбіжності у лексичних системах рідної та іноземної мов) і правил користування нею (правила граматики, необхідні для утворення нових слів шляхом морфологічних перетворень знайомих слів, закономірності синтаксичної і лексичної сполучуваності лексем) [49, с. 126].

У нашому дослідженні ми спираємося на класифікації лексичних знань, запропоновані С. Ніколаєвою, Н. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецькою та ін. [49, с. 216] і Р. Мартиноюю [8, с. 249–250]. Науковці виділяють такі види знань:

- звукової та графічної форми слова;
- правил читання лексем;
- семантики слів;
- про здатність мати синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, стилістичну і соціокультурну забарвленість;
- у сфері граматики, необхідні для утворення нових слів шляхом морфологічних перетворень знайомих слів;
- про правила словотвору;
- синтаксичної і лексичної сполучуваності лексем;
- правил вживання лексики у пов'язаних за змістом реченнях;
- про типи словників;
- схожості та розбіжності у лексичних системах рідної та іноземної мов.

Формування англомовної лексичної компетентності (АЛК) майбутніх економістів відбувається шляхом оволодіння знаннями загальноповживаної і професійної лексики (терміни, стійкі термінологічні звороти, професійні ідіоми, аббревіатури та скорочення, термінологічні неологізми). Від звичайних слів терміни відрізняються точністю семантичних меж. А. Посохова виокремлює типологічні ознаки термінів:

- 1) однозначність, тобто будь-якому терміну відповідає тільки одне поняття;
- 2) точність у визначенні поняття;

- 3) незалежність від контексту;
- 4) наявність визначення;
- 5) відсутність емоційного забарвлення, синонімів та омонімів;
- 6) стилістична нейтральність та вживання у фаховому контексті [34, с. 105].

Усвідомлення специфічних понять професійної сфери, засвоєння особливостей семантики та вживання англомовних економічних термінів вимагає від студентів формування «дослідницького» ставлення до слів і термінів.

Інтеріоризація лексичних знань супроводжується продуктивним мовленням та автоматизованим сприйняттям мовця і завершується формуванням лексичних навичок.

Лексичне оформлення власного мовлення забезпечується репродуктивними лексичними навичками; адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших – рецептивними лексичними навичками.

Лексична усвідомленість – це здатність того, хто оволодіває іншомовною лексикою, розмірковувати над процесами формування своєї лексичної компетентності [49, с. 217].

Лексична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне лексичне оформлення власного мовлення та адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших [49, с. 216]. С. Шатілов вирізняє мовні лексичні навички та мовленнєві лексичні навички, де мовні лексичні навички – це «дискурсивно-аналітичні навички оперування лексичним матеріалом без зв'язку із комунікацією, й мовленнєві лексичні навички – це «навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухо-мовленнєво-моторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови» [13, с. 129]. І. Задорожна наголошує, що оволодіння англомовними лексичними навичками – як рецептивними, так і репродуктивними – носить аналітичний характер [36, с. 285].

Репродуктивні лексичні навички базуються на автоматизованій актуалізації ЛО, яка передбачає виклик слів із довготривалої пам'яті; їх відтворення у зовнішньому мовленні; миттєве сполучення з іншими словами, вибір відповідного стилю [49, с. 216]. Рецептивні лексичні навички ґрунтуються на ідентифікації, аналізі лексем й словотворення і реалізуються за допомогою сформованих у вербальній пам'яті асоціативних умовних зв'язків між формальною і понятійною стороною ЛО та самою лексемою [53, с. 231].

Лексичні навички характеризуються автоматизованістю, стійкістю, самостійністю і репродуктивністю. Навичка, особливо лексична, виникає «як усвідомлена дія, що піддається автоматизації, а потім функціонує як автоматизований спосіб виконання дії» [54]. Лексична навичка забезпечує швидке оперування словесним матеріалом у процесі спілкування.

Успішність формування у студентів ЛК зумовлена наступними чинниками:

- 1) рівнем розвитку усвідомленості і вибірковості сприйняття;
- 2) рівнем розвитку та домінуванням певних типів і видів пам'яті;
- 3) обсягом пам'яті;
- 4) розвитком механізму антиципації;
- 5) типом мислення (наочно-образне, словесно-логічне тощо);
- 6) індивідуальною лексичною креативністю [55, с. 150].

Сприйняття іншомовних ЛО має свої особливості. Осмислене сприйняття включає пізнання предметів або явищ, тобто віднесення їх до окремих категорій, що зустрічалися в минулому досвіді. Повноцінне сприйняття слова неможливе без наочно-чуттєвого уявлення про предмет, дію, стан, ситуацію, в якій вона функціонує. На думку психологів, активізація максимально можливої кількості аналізаторів закладає базові основи для міцного засвоєння знань [56, с. 505]. Загальновідомо, що за активного сприйняття у пам'яті зберігається 80 % того, що говоримо самі, і 90 % того, що робимо або створюємо самостійно.

Залежно від тривалості закріплення та збереження матеріалу пам'ять поділяється на короткочасну і довготривалу [57, с. 184]. Короткочасна пам'ять мала за обсягом (від 2 до 26 одиниць) і зберігає інформацію від 20 до 30 секунд. На початковому етапі вивчення іноземної мови об'єм операційної пам'яті не дозволяє вводити більше чотирьох нових ЛО. На подальших етапах вивчення англійської мови формується здатність до збереження в короткочасній пам'яті збільшеної кількості ЛО (до дев'яти). Таким чином, кількість англомовних ЛО, які можуть бути введені на одному занятті, не повинна перевищувати дев'яти. Одразу після засвоєння англомовних ЛО настає інтенсивне забування, відповідно неусвідомлене повторення та пауза спроможні забезпечити тривалість життя слова у пам'яті до 24 годин. Для ефективнішого засвоєння необхідно здійснити повторення через 24 години [58, с. 76–79]. На подальших етапах вивчення англійської мови формується здатність до збереження в короткочасній пам'яті збільшеної кількості ЛО.

Психологами (М. Жинкін [59, с. 49], С. Рубінштейн [56]) встановлено, що когнітивне та мнемічне осмислення лексичної інформації призводить до її переходу у довготривалу пам'ять, яка забезпечує тривале зберігання матеріалу впродовж багатьох днів, місяців і років. І. Зимня зауважує, що матеріал у довготривалій пам'яті завдяки структуризації та систематизації легко прогнозується у нових ситуаціях спілкування [1, с. 194].

Лексична креативність передбачає використання всіх парадигматичних і синтагматичних зв'язків слова, утворення нових слів на основі відомих елементів, заповнення лексичних прогалин різними способами, висловлення однієї думки різними засобами [60, с. 13].

З метою оцінювання рівня сформованості лексичних навичок пропонують використовувати тестові і нетестові форми контролю, умовно-комунікативні і комунікативні вправи. Найбільш навчальну та діагностичну спрямованість мають нестандартизовані тести, які укладає викладач для студентів [49, с. 152].

Проблема визначення змісту і структури граматичної компетентності (ГК) була об'єктом досліджень у працях О. Вовк [61], Л. Карпової [62], Н. Скляренко [63], С. Шатілова [13] та ін.

У нашому дослідженні граматичну компетентність майбутніх економістів, на основі досліджень науковців [49, с. 234], трактуємо як здатність цих фахівців до коректного граматичного оформлення власних усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших. Основними компонентами ГК виступають: граматичні знання, граматичні навички і граматична усвідомленість.

Неможливо досконало оволодіти іноземною мовою без знання її граматичних структур (ГС). Системне знання граматичного аспекту мови, володіння граматичними категоріями, вміння адекватно використовувати граматичні явища в мовленнєвій діяльності забезпечують успішність побудови осмислених і зв'язних висловлювань, вирішення комунікативного завдання. І. Чернецька розуміє ГК як здатність індивіда комунікативно доцільно і ситуативно адекватно користуватися іншомовними граматичними знаннями та навичками з метою реалізації власної мовленнєвої поведінки у процесі спілкування [64, с. 39].

Спонування студентів до активного засвоєння знань на основі індуктивного навчання та стимуляція їхньої пізнавальної активності шляхом використання не декларативних, а процедурних знань (інструкції, коментарі) забезпечують ефективне оволодіння граматичними навичками.

Знання в пам'яті можуть існувати у формі статичних структур (декларативні знання), так і у формі операцій (процедурні знання). Декларативні граматичні знання включають знання мовних одиниць та правил їх функціонування у мовленні. Процедурні граматичні знання – це реалізація декларативних знань у процесі граматичного оформлення мовлення [65, с. 17]. У результаті «спостереження» за функціонуванням ГС у мовленні студенти отримують виведені знання. Таке явище спостерігається на основі спеціально організованого навчального процесу і матеріалу. Логічний умовивід, який

виводиться студентами самостійно, забезпечує вищий рівень сформованості граматичної компетентності.

Граматичні навички характеризуються такими ознаками: автоматизованість, гнучкість, стійкість. Автоматизованість – вирішення граматичних проблем шляхом «відчуття» відповідностей та розбіжностей між словами, фразами та структурами. Стійкість означає стабільне функціонування навички в умовах інтерференції з боку інших навичок. Гнучкість – здатність переносу на нові ситуації та новий матеріал [64].

Репродуктивні граматичні навички передбачають вибір форми згідно з комунікативним наміром, ситуацією мовлення; оволодіння способами інтерпретації значення граматичних категорій, формулювання граматичних правил використання граматичних явищ у мовленні [54, с. 10–11].

Рецептивні граматичні навички базуються на розпізнаванні граматичних форм і співвіднесенні їх з певним значенням, диференціації та ідентифікації граматичних явищ (за формальними ознаками), встановленні групи членів речення, визначенні структури простих і складних речень. Студенти аналізують та усвідомлюють граматичні явища, підбираючи приклади (речення) до них, здійснюючи трансформацію речення та співвідносячи із раніше засвоєними граматичними явищами у текстах. О. Вовк доповнює основні граматичні дії цих навичок «операціями прогнозування синтаксичних структур» [61, с. 21].

Виконання дії за зразком, окремих мовленнєвих операцій, що входять до складу цієї дії, вправ на вибір, цілеспрямоване мовленнєве тренування ГС в однотипних мовленнєвих ситуаціях забезпечує створення гнучкості граматичної навички для застосування її у різноманітних умовах [64, с. 29–30].

Успішне формування у студентів ГК зумовлене їхніми індивідуальними особливостями – аналітичними здібностями, навичками класифікації граматичних явищ з опорою на їх ознаки, логічним мисленням, пам'яттю [10, с. 177]. Вільне оперування інтелектуальними діями, а саме аналізом і систематизацією, встановленням схожих і відмінних рис, визначенням причинно-наслідкових

зв'язків, оцінкою й добором різних варіантів дій забезпечують сформованість граматичної компетентності.

Перевірка оволодіння граматичними навичками здійснюється в процесі комунікативної та мовленнєвої діяльності засобами тестів множинного вибору, тестів на заповнення пропусків, перекладу.

До основних ознак сформованості граматичних навичок належать: автоматичне «зчитування» граматичних ознак; вибір синтаксичних структур, які відповідають комунікативним намірам; підсвідомий й машинальний акт процесу конструювання цілого речення; здатність пов'язувати речення в межах комунікативних єдностей (здатність граматично узгоджувати члени речення, узгоджувати їх форми в часі, вживати синтаксичні синонімічні структури); володіння засобами вираження зв'язків і відношень між фразами й лексемами у висловлюванні [8, с. 259–260; 63, с. 74; 66, с. 150].

Для контролю рівня сформованості граматичних навичок Л. Карпова пропонує наступні критерії: 1) діапазон (володіння достатнім набором мовних засобів, які використовуються у відповідних ситуаціях спілкування); 2) точність (коректне використання граматичних форм і структур у ситуаціях спілкування; 3) зв'язність (здатність складати зв'язні висловлювання і тексти) [62].

З метою з'ясування сутності і структури англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів в говорінні проаналізуємо феномен говоріння.

Виокремлення дихотомії «мова і мовлення» та її різнобічні трактування в лінгвістиці свідчать про важливість цих об'єктів в лінгвістичних, педагогічних, методичних розвідках. Мову розглядають як мовний матеріал, систему правил, знаків, знання і набір одиниць, механізм, за допомогою якого породжується і розуміється мовлення. В свою чергу, мовлення – реалізація, маніфестація знань, системи знаків [67, с. 53]. Мову і мовлення необхідно розглядати в єдності як засіб та способи реалізації різних видів мовленнєвої діяльності. Мовлення – лінійна, синтагматична послідовність мовних елементів, яка відображає мовну компетентність індивіда та забезпечує взаєморозуміння.

Мовленнєва діяльність – процес активного, цілеспрямованого та зумовленого ситуацією спілкування людей. У методиці викладання іноземних мов мовленнєву діяльність розглядають як структурне і змістовне явище.

Мовленнєва діяльність характеризується єдністю внутрішньої (породження мовлення) та зовнішньої (продукування мовлення) сторін [68, с. 84–89]. Існуючі моделі породження мовлення представляють мовленнєву діяльність у вигляді трифазової діяльності: спонукально-мотиваційна, аналітично-синтетична та виконавча (Л. Виготський [69], А. Лурія [70], І. Зимня [1]). Мотиваційна сфера нашої свідомості породжує думку, яка охоплює людські потреби у пізнанні та комунікації. Людський потяг, мотив, інтереси, афекти та емоції визначають динаміку та характер усіх видів мовленнєвої діяльності [69, с. 357].

Аналітично-синтетична частина внутрішньої структури мовленнєвої діяльності передбачає вибір, організацію засобів та способів здійснення діяльності. На цій фазі внутрішнього мовлення, за твердженнями І. Зимньої, відбувається формування та формулювання думки в процесі спілкування. Учена виділяє на цьому рівні три фази: планування, програмування та внутрішня мовна організація мовленнєвої діяльності [1, с. 47].

Формування та формулювання думки відбувається за допомогою мови або засобами предметно-схемного коду. Мовець оперує елементами предметно-образотворчого коду, який включає наочні уявлення та згорнуті слова і речення [59, с. 93]. Породження мовлення супроводжується створенням змістовного образу, який виникає не в мові, а в інтелекті [26, с. 191].

Програмування мовленнєвої діяльності пов'язане з процесом внутрішнього оформлення висловлювання, котре забезпечує актуалізацію вербальних засобів, семантичного плану, граматичне конструювання фраз та їх трансформацію. Механізм внутрішнього оформлення передбачає процеси розумового аналізу і синтезу, а саме: відбір, порівняння, укладання, комбінування, структурування [1, с. 121]. Внутрішнє мовлення іноземною мовою залежить від ступеня оволодіння нею і має різні форми (розгорнуте,

згорнуте) на різних етапах навчання. Розгорнуте внутрішнє мовлення відбувається на початкових етапах навчання, внутрішнє програмування – за умови високого рівня оволодіння іноземною мовою [26, с. 193].

Основою функціонування мовленнєвих механізмів відбору слів, складання повідомлень, граматичного структурування в процесі навчання спілкування іноземною мовою виступають процеси пам'яті, осмислення та випереджувального синтезу [1, с. 113].

Механізм осмислення передбачає оволодіння мовцем встановленням понятійного змісту на рівні слів, понадфразових єдностей, речення та тексту. Уміння встановлювати понятійний зміст слова, міжпонятійні відношення та відповідності між словами забезпечують правильну сполучуваність слів. Уміння встановлювати потенційні понятійні зв'язки слів на рівні речення (валентність слів), змістового членування фрази, виділення реми забезпечують відображення логіки та зв'язності думки та подій.

У процесі говоріння механізм випереджувального синтезу виявляється в характері артикуляції та інтонаційного оформлення складів, слів та речень, детермінованості лексичних і граматичних явищ. Вербальна реалізація на рівні слів, речення, тексту наслідуює принципи лексичної сполучуваності, граматичної зумовленості та послідовності вираження змісту висловлювання. В процесі навчання іноземної мови викладач враховує особливості механізму формування і формулювання висловлювання та скеровує формування фонетичної, лексико-граматичної компетентності у правильне русло.

Граматики-семантична реалізація висловлювання (вибір слів, граматичне прогнозування, відбір синтаксичних варіантів) відбувається ще на рівні внутрішнього програмування. Психологи, методисти виокремлюють певні категорії слів («вузлові слова»), які, за словами А. Лурії, є першими осередками вербалізації [70, с. 149]. До таких слів відносять дієслова, службові слова, іменники.

У процесі мовлення засобом організації та утримання матеріалу виступає пам'ять. Як уже зазначалося, залежно від тривалості закріплення та збереження

матеріалу пам'ять поділяється на короткочасну і довготривалу [57, с. 184]. Саме операційна (короткочасна) пам'ять виступає однією з умов успішної реалізації мовленнєвої діяльності. Операційна пам'ять безпосередньо пов'язана з механізмами породження мовлення та формулювання висловлювання. В процесі мовлення у студента виникає необхідність поточного запам'ятовування та короткотривалого збереження матеріалу на час виконання мовленнєвої діяльності. Успішне здійснення усного мовлення іноземною мовою залежить від об'єму операційної пам'яті. Як уже зазначалося, операційна або короткочасна пам'ять мала за обсягом і зберігає інформацію впродовж дуже короткого періоду часу (20–30 секунд).

Виконавча фаза мовлення передбачає послідовність моторних, складових, артикуляційних рухів.

У нашому дослідженні поняття «говоріння майбутніх економістів» трактуємо як продуктивний вид мовленнєвої діяльності (усна форма зовнішнього мовлення), що відображає певну думку, зміст, реалізується у вигляді монологу та/або діалогу (полілогу) і стосується питань професійної діяльності комунікантів в умовах їх безпосередньої взаємодії.

На аудиторних заняттях, а також у процесі самостійної роботи (СР), для розвитку вмінь говоріння використовуються дві основні форми мовленнєвої діяльності: діалог та монолог.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування [49, с. 302]. В моделі комунікативного акту кожен із комунікантів по черзі виступає як відправником (мовцем), так і утримувачем інформації (слухачем) [26, с. 203]. Характерними особливостями діалогічного мовлення є: зверненість, ситуативність, еліптичність і розгорнутість, експресивність, емоційність, спонтанність.

Для усного економічного дискурсу характерними є такі типи діалогів: діалог-бесіда (побутовий, діловий), діалог-домовленість, діалог-розпитування (інтерв'ю), діалог-дискусія. Параметри їх розрізнення зводяться до наступного: 1) кількість комунікантів; 2) відносини комунікантів; 3) чергування акцій-

реакцій, 4) наявність теми та розвиток теми; 5) збіг/розбіжність інтересів, б) характер соціальної ситуації.

За кількістю учасників розрізняють парні та групові діалоги [13, с. 77]. Необхідно зауважити, що в методичних дослідженнях розмова декількох співрозмовників (полілог) розглядається як різновид діалогічного мовлення [49, с. 316–317], [23, с. 30]. До парних діалогів відносять бесіду, діалог-домовленість, діалог-розпитування (інтерв'ю), діалог-дискусію; до групових діалогів – ділову бесіду, дискусію, дебати.

До мовленнєвих умінь діалогічного мовлення відносять уміння: ініціювати і закінчувати діалог, підтримувати спілкування, використовуючи мовленнєві кліше, розширювати запропоновану співрозмовником тему розмови, вживати стягнені форми, характерні для діалогу, запитувати інформацію, комбінувати репліки згідно з комунікативним наміром, адекватно реагувати на репліки, емоційно забарвлювати діалог, вести бесіду з кількома особами відповідно до комунікативної ситуації в рамках тематики [49, с. 302].

На формування і розвиток здібності студентів вести діалог впливає рівень сформованості мовленнєвих навичок: фонетичних, лексичних і граматичних. У контексті нашого дослідження звернемо особливу увагу на роль лексичних і граматичних навичок у говорінні майбутніх економістів.

Спонтанність та швидкий темп діалогічного мовлення визначають необхідність високого рівня володіння мовним матеріалом [36, с. 222]. Лексичне оформлення висловлювань діалогічного мовлення передбачає вибір лексем та їх сполучуваність згідно із замислом висловлювання. Відсутність відповідних навичок перешкоджає реалізації логічної схеми діалогічного висловлювання, яка охоплює послідовне чергування ініціативних та реактивних, реактивно-ініціативних реплік [23; 26].

Діалогічне мовлення характеризується значним ступенем клішованості. «Готові» мовленнєві одиниці використовуються для висловлювання вдячності, обміну привітаннями, для привернення уваги співрозмовника, для підтвердження або коментування почутого. Студенти повинні передати

максимальну автентичність використаних мовних кліше, які зустрічаються в мовленні носіїв мови в незмінному чи частково зміненому вигляді [17, с. 26]. Досягнення автоматизованого їх вживання студентами передбачає ознайомлення з типологією клішованих одиниць, їхньою функціональною прагматичністю, ситуативним вживанням та виконанням відповідних вправ за зразком.

Важливість граматичного рівня зумовлюється тим, що усна комунікація відбувається успішно, коли мовець здатний прогнозувати синтаксичну структуру, правильно відбирати і використовувати граматичну форму, використовує велику кількість питань, перепитувань, засобів ухилення (модальних фраз, прислівників), експресивно-оцінних елементів семантико-синтаксичних структур.

Монологічне мовлення – усномовленнєва форма спілкування, що передбачає зв'язне і неперервне висловлювання однієї особи, яке звернене до одного або декількох слухачів, співрозмовників [49, с. 340]. Для монологічного мовлення характерні зв'язність, тематичність, контекстуальність, відносна неперервність, послідовність, логічність [26, с. 205].

Розрізняють такі основні типи монологічних висловлювань: опис, розповідь (оповідь, повідомлення), звіт, доповідь, презентація. В основі їх класифікації лежать такі логічні категорії як простір, час, причина і наслідок. Параметри їх розрізнення полягають у наступному: 1) мета; 2) темп оповіді; 3) предмет та об'єкт висловлювання.

До мовленнєвих умінь монологічного мовлення відносять уміння: з'єднувати мовленнєві зразки на основі певної логічної схеми, повно висловлюватися відповідно до комунікативної ситуації, оптимально використовувати мовний матеріал (лексичний, граматичний) до певної теми, збагачуючи мовлення з урахуванням рівня навченості, оптимально використовувати раніше вивчений матеріал, свідомо здійснюючи перенесення набутих знань, навичок і вмінь на нову ситуацію; залучати для викладу певної теми матеріал суміжних тем [16; 49, с. 341].

Розгорнута передача інформації, висловлення власних думок, намірів, оцінки передбачає використання студентами різноманітних ЛО. На початкових етапах навчання актуальним стає питання щодо збільшення лексичного запасу. Студенти поступово оволодівають лексичним мінімумом загальнонавчальної та професійної лексики середньої складності, базовими усномовленнєвими формулами (початок, продовження та завершення розмови, порівняння та протиставлення, висловлення сподівань, наведення прикладів) та насичують ними своє монологічне висловлювання. На просунутому етапі навчання студенти повинні вміти передавати зміст висловлювання, забезпечувати інформативність монологічного висловлювання шляхом використання різноманітних ЛО.

Синтаксичною особливістю монологічного мовлення є переважне використання простих і складних речень. Головними засобами вираження опису, повідомлення є такі видо-часові форми дієслова як Present Simple, Present Continuous, Past Simple; часова послідовність розповіді виражається за допомогою Past Simple, Past Perfect. Л. Гронь наголошує, що видо-часові форми дієслова забезпечують необхідний динамізм, підкреслюють зміну подій чи станів [71, с. 39].

У монологіях-описах переважно використовують складносурядні речення з єднальним або протиставним відношенням, в монологіях-розповідях – складнопідрядні речення з підрядними часу; у монологіях-міркуваннях – складнопідрядні речення з підрядними причини і наслідку, підрядними означальними і додатковими реченнями, а також інфінітивні звороти [49, с. 352].

У нашому дослідженні під поняттям **«лексико-граматична компетентність в говорінні майбутніх економістів»** розуміємо інтегральну якість згаданих фахівців, що базується на їх здатності та готовності до коректного лексичного і граматичного оформлення своїх усних висловлювань у монологічному і діалогічному мовленні.

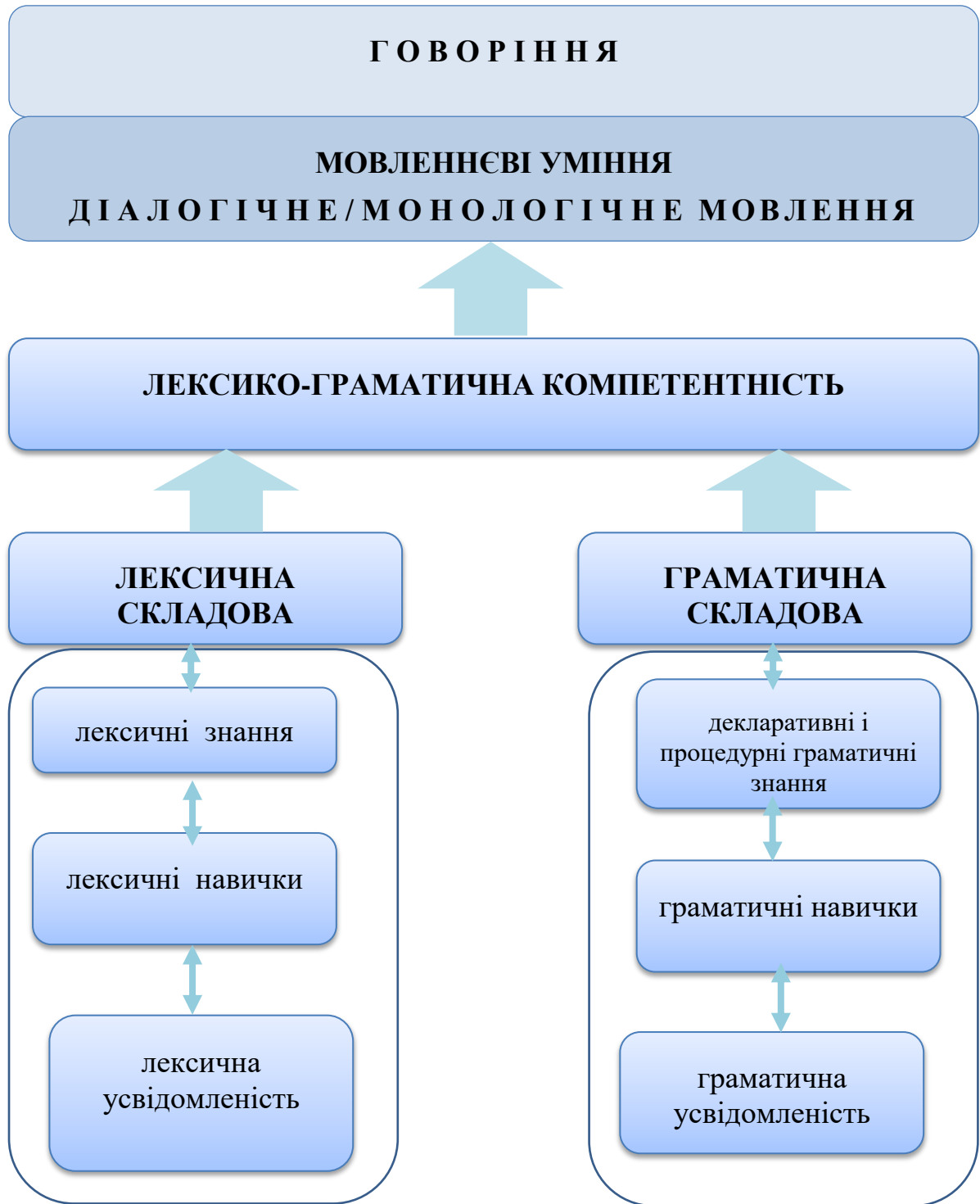
Основними компонентами лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів виступають: лексичні і граматичні знання, навички та усвідомленість, мовленнєві уміння у діалогічному і монологічному мовленні (рис. 1.1).

Лексико-граматичними знаннями є відтворення у свідомості студента результатів пізнання лексичної і граматичної систем мови та правил користування ними. Знання форм, значень, категорій та смислових відношень (парадигматично-синтагматичні відношення) ЛО та ГС, вміння адекватно використовувати лексико-граматичні явища в мовленнєвій діяльності забезпечують успішність побудови осмислених і зв'язних висловлювань, вирішення комунікативного завдання [72, с. 43].

Лексико-граматична навичка – це автоматизована репродуктивна або рецептивна дія, яка забезпечує коректне лексичне та граматичне оформлення власного мовлення й адекватне сприйняття лексичного та граматичного оформлення мовлення інших [49, с. 216].

Оперування ЛО передбачає виклик ЛО із пам'яті, відтворення ЛО у зовнішньому мовленні, використання закономірностей синтаксичної і лексичної сполучуваності. Оперування ГС передбачає вибір форми синтаксичних структур, які відповідають комунікативним намірам, ситуаціям, граматичне конструювання цілого речення та комунікативних єдностей, граматичне прогнозування.

Сформованість лексико-граматичних навичок сприяє реалізації логічної схеми та змісту діалогічного мовлення, забезпечує зв'язність монологічного мовлення, інформативність та послідовність, швидке оперування лексико-граматичним матеріалом у процесі говоріння. Ідентифікація й актуалізація лексико-граматичного матеріалу відбувається автоматизовано та забезпечується стабільним функціонуванням і гнучкістю навичок. Отже, лексико-граматичні навички характеризуються такими ознаками: автоматизованість, стійкість, гнучкість, самостійність.

*Рис. 1.1. Структура лексико-граматичної компетентності
в говорінні майбутніх економістів*

Таким чином, здійснено аналіз поняття і структури англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у науково-педагогічній літературі. Задля виявлення можливостей її формування у процесі

СР студентів, здійснимо аналіз принципів організації, видів, форм та типів СР майбутніх економістів з оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні.

1.2. Особливості самостійної роботи з оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні

В умовах глобалізації, загострення конкуренції на ринку праці, викликів сучасного суспільства актуальним стає отримання якісно нової суми знань, які забезпечать справжню соціалізацію, мобільність, професійну конкурентоспроможність особистості на ринку праці. Основними завданнями реформаторських перетворень у вищій освіті є перехід від парадигми викладання (передачі інформації) до парадигми навчання (передачі компетентних знань як потенціалу дії), зміна позиції самого студента у процесі навчання, перетворення його із старанного виконавця, який звик розв'язувати стандартні задачі та пасивно засвоювати запропоновану наукову інформацію, на творчого здобувача знань, який вміє постійно оновлювати їх, продуктивно мислити та творчо вирішувати професійні завдання [73]. Формування кваліфікованого фахівця тісно пов'язане з роллю СР в навчальному процесі, зокрема у вивченні іноземної мови.

Питанням організації, пошуку форм і методів активізації самостійної роботи присвячені дослідження Ю. Бабанського [74], І. Задорожної [36], І. Зимньої [75], Н. Коряковцевої [37]. Питання самоорганізації та саморегуляції вивчали І. Зимня [75], В. Сластьонін [21]; питання автономії досліджували І. Задорожна [36], , Н. Коряковцева [37], Е. Макаро [76].

Поняття «самостійна робота» вчені розглядають у двох значеннях: 1) як метод навчання, спосіб навчально-пізнавальної діяльності; 2) як форму навчальної діяльності, яку організовує і контролює студент на основі опосередкованого управління викладачем [36; 37; 39].

У зарубіжній педагогічній літературі для визначення поняття «самостійна робота» використовують різні аспекти цього терміну. У німецькій, австрійській літературі використовується поняття «опосередковане навчання», яке здійснюється під опосередкованим керівництвом викладача, та «тиха робота», що здійснюється наодинці. У французькій і англійській педагогічній літературі можна зустріти термін «індивідуальна робота». У США користуються терміном «незалежне навчання», за якого студентам надається велика свобода добору засобів і методів засвоєння відповідного матеріалу, формування знань, навичок і вмінь [77].

Самостійна робота студентів є складним багатовимірним педагогічним явищем, яке включає систему взаємопоєднаних структурних і функціональних компонентів, що утворюють цілісну єдність, підпорядковану цілям виховання, освіти й розвитку в умовах її опосередкованого управління та самоуправління [78]. Самостійна робота – це цілеспрямований, внутрішньо мотивований, структурований вид діяльності студентів [79, с. 9]; особлива умова продуктивного навчання, яка спрямована на засвоєння сукупності знань, навичок і вмінь. Самостійну роботу розглядають як фактор оптимізації процесу навчання, що дозволяє «розширити часові рамки пізнавального процесу, які обмежені заняттям або лекцією» [81, с. 90].

У контексті вимог Болонського процесу самостійна робота трактується як спосіб розвитку творчих здібностей та професійного мислення студентів. СР виступає способом формування самостійності та активності особистості, її творчих здібностей, уміння орієнтуватися в теорії та практичних ситуаціях, самостійно вирішувати теоретичні і практичні завдання. П. Гальперін стверджує, що СР є рушійною силою навчального процесу [80, с. 82].

Процесуальний компонент навчально-пізнавальної діяльності студентів виокремлює поняття «самостійна навчальна діяльність», що є близьким, але не тотожним СР [36, с. 10]. Самостійну навчальну діяльність розглядають як вид пізнавальної, яка регулюється і скеровується студентом як суб'єктом цієї діяльності і спрямована на оволодіння предметними знаннями, вміннями та

культурно-історичним досвідом [37, с. 14]. П. Підкасистий акцентує на тому, що самостійна робота – «це цілеспрямований процес, який організовується та виконується у структурі навчання для розширення конкретних навчально-пізнавальних завдань» [37, с. 45], тому СР є основною формою організації самостійної навчальної діяльності студентів.

Самостійна робота виконує низку функцій, а саме:

- навчальна (студенти набувають нові знання, формують вміння і навички самостійного їх оновлення й творчого застосування);
- пізнавальна (студенти розширюють і поглиблюють отримані знання шляхом опрацювання різних джерел інформації, розв'язування задач, виконання завдань);
- прогностична (студенти передбачають й оцінюють хід виконання й можливий результат роботи);
- стимулювальна (відчуття особистих досягнень, задоволення власною працею заохочують студентів до плідної навчальної діяльності);
- діагностична (за допомогою СР забезпечується моніторинг знань і вмінь; студент отримує можливість адекватно оцінити себе);
- самоосвітня (у ході СР в особистості розвивається потреба в самостійному здобуванні знань, формуються відповідні вміння та навички) [82, с. 27; 83].

Організацію СР визначають як процес упорядкування самостійної навчальної діяльності студента за певними критеріями (правилами, принципами) і надання їй необхідної форми з метою найкращої реалізації поставлених цілей. Таким чином, СР представляє систему, що має власну структуру з її компонентами.

Ціль СР – навчити студента вчитися, формувати у собі нові знання і компетентності; запустити механізм саморозвитку та самовдосконалення. С. Архангельський підкреслює, що основними завданнями СР є розвиток

уміння здобувати наукові знання шляхом особистих пошуків і активного інтересу до формування цих знань [84].

Планування і керування СР передбачає визначення конкретних цілей і завдань (вивчення певної лексики (порцій ЛО), засвоєння граматичного матеріалу, формування навичок вимови), визначення мети мовленнєвого завдання (говоріння / читання / аудіювання / письма). Викладач і студент визначає, на чому потрібно сконцентруватися та планує послідовність роботи з мовним і мовленнєвим матеріалом (наприклад: спочатку вивчення граматичного явища, а потім вживання лексики у контексті).

Організація СР передбачає зовнішнє управління викладача та самоуправління студентом власною навчально-пізнавальною діяльністю. Ефективність організації СР залежить від правильно визначених навчальних цілей, завдань, вибору засобів, способів вирішення завдань, організаторських здібностей та мотивації студентів. Викладач виконує організаторську, регулювальну і стимулювальну функції [85, с. 19; 76]. Зовнішнє управління викладачем може бути жорстким, відносно жорстким, відносно гнучким та гнучким. Гнучкість управління визначається мірою участі та сферою впливу викладача у виконанні самостійної роботи [36, с. 11-14].

Самостійне управління навчальною діяльністю передбачає розвиток автономії, яка представлена наступними рівнями: відносна автономія, напівавтономія, частково-залежна автономія, умовно повна автономія. Рівні автономії співвідносяться із відповідними способами управління. Відносна автономія корелює із жорстким управлінням викладачем СР студентів, яке полягає у забезпеченні студентів ключами, пам'ятками щодо виконання вправ, моніторингу навчально-пізнавальної діяльності студента та систематичному поточному і підсумковому контролю. Напівавтономія корелює із відносно жорстким управлінням викладачем і, в свою чергу, полягає у спільному із викладачем визначенні цілей і стратегій, виконанні завдань за опосередкованим керівництвом викладача, проте передбачає можливість вибору студентом власних шляхів досягнення поставлених цілей [86, с. 84–85]. Частково залежна

автономія корелює з відносно гнучким управлінням викладачем СР студентів, яке передбачає як спільне із викладачем, так і самостійне визначення цілей СР, самостійність студентів у виборі засобів, прийомів і способів вирішення навчальних завдань і досягнення поставлених цілей, а також опосередкований контроль з боку викладача [87, с. 36]. Умовно повна автономія корелює із гнучким управлінням викладачем СР студентів, яке передбачає самостійне визначення студентами проміжних і кінцевих цілей СР, повну самостійність студентів у виборі засобів, прийомів і способів вирішення навчальних завдань і досягнення поставлених цілей, самоконтроль та самокорекцію, проте, не виключає, за необхідності, консультування з викладачем [36, с. 14].

На основі проаналізованих рівнів автономії студентів, спостереження за навчальним процесом, урахування особливостей іншомовної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ, результатів проведеного анкетування студентів (додаток А, А1) зроблено висновок щодо доцільності жорсткого та відносно жорсткого управління викладачем СР студентів та реалізації відносної автономії і напівавтономії у процесі оволодіння майбутніми економістами англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні. Таким чином, здійснюється поступове й цілеспрямоване формування механізму самоорганізації та самореалізації, здатності керувати власною навчальною діяльністю, приймати самостійні рішення, нести відповідальність, досягати поставленої мети й очікуваних результатів.

Оптимальна реалізація обраних цілей залежить від цілісності системи організації СР, яка передбачає характерну наявність зв'язків і відношень між елементами та нерозривну єдність із середовищем. Відповідно організація СР має здійснюватися з урахуванням принципів, які забезпечують її ефективність (п. 1.3).

Основними видами СР студентів ВНЗ з оволодіння іноземною мовою, у т. ч. – розвитку в майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні, визначеними за критерієм місця у навчальному процесі (у навчальній аудиторії чи поза її межами), є аудиторна і позааудиторна [88, с. 52].

В. Лучкевич та Г. Кемінь наголошують, що «основою аудиторної самостійної роботи є інтерактивна навчальна діяльність, яка створюється через творче спілкування між студентами та викладачем і сприяє перетворенню процесу навчання з накопичення знань на розширення свідомості студентів за рахунок практичного використання навичок і вмінь у повсякденних реаліях. Тому в навчальному процесі доречним буде використання таких інтерактивних методів навчання як ділові ігри, дискусії, аналіз професійних ситуацій, виконання творчих проєктів, дослідницькі, проблемні та пошукові методи тощо» [89].

Провідними формами СР майбутніх економістів з оволодіння лексико-граматичною компетентністю виступають: індивідуальна, парна, групова, фронтальна СР [49].

Індивідуальна, парна чи групова самостійна робота – відповідно індивідуальна, парна чи групова навчальна діяльність студентів, здійснюється як у контексті аудиторної, так і у контексті позааудиторної СР, під керівництвом викладача або без його безпосередньої участі. Індивідуальна, парна та групова СР передбачають застосування як традиційних, так і інноваційних засобів. Так, у процесі формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів підбір нестандартних інтерактивних онлайн чи офлайн засобів навчання активізує формування пізнавальних та творчих здібностей студентів [90, с. 183–191; 91; 92; 93].

У контексті дослідження найбільш ефективними засобами формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР вважаємо онлайн–відеочат, а також мовний портфель. Створення інформаційно-комунікаційного навчального середовища за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує умови для самонавчання, проектування та реалізації освітнього маршруту [42, с. 104–113; 94, с. 63].

Онлайн-відеочат – один із сервісів електронної співпраці (англ. *e-collaboration*) та засіб синхронної комунікації, який включає обмін повідомленнями в інтерактивній формі в режимі реального часу за допомогою безкоштовної

комп'ютерної програми SKYPE [44, с. 96]. Онлайн–відеочат навчання поєднує вживання пред'явленого мовного і мовленнєвого матеріалу (у контексті нашого дослідження лексико-граматичного), комунікації і соціальної інтеракції [95, с. 286]. Сеанс онлайн–відеочату може відбуватися у двох формах: один-на-один та груповий (чат-конференція).

А. Приходько наголошує, що перевагами використання чат конференції є те, що організація цього засобу комунікації не потребує застосування апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки: комп'ютерна програма SKYPE миттєво встановлює відеозв'язок. Крім того, комунікація за даного виду зв'язку, на відміну від студійної відеоконференції, є невимушеною, що сприяє зняттю психологічної напруги у комунікантів, розвитку особистісних якостей студентів (гнучкість мислення, толерантність, креативність тощо) [96, с. 94].

Онлайн–відеочат як засіб формування лексико-граматичної компетентності в говорінні передбачає наявність професійно спрямованого завдання. Онлайн-відеочат відбувається під час самостійної позааудиторної діяльності, яка включає не лише пошукову роботу студентів, але й вправління у вживанні мовного та мовленнєвого лексико-граматичного матеріалу [97], [98, с. 140–145]. Д. Гонзалес виділяє п'ять видів навчальних чатів: чат на вільну тему (*free topic chat*), чат, спрямований на вирішення певного проблемного завдання (*collaborative task-oriented chat*), чат-презентація (*chat presentation*), чат, спрямований на відпрацювання певного матеріалу або мовленнєвої діяльності (*practice chat*), оцінний чат (*evaluation chat*) [47, с. 64–66].

У процесі реалізації зазначених видів онлайн-чатів застосовуються наступні форми комунікації: ділова бесіда, дискусія, дебати, доповідь, звіт, презентація.

Ділова бесіда – це спілкування між співрозмовниками, наділеними певними повноваженнями, у ході якого передбачається вирішення виробничих, економічних питань, обговорення перспективних планів, отримання необхідної інформації для вироблення та ухвалення відповідних рішень [99, с. 277].

Результат ефективної ділової бесіди може змінити ситуацію, що існує на момент спілкування, спричинити виникнення нової.

Дискусія та дебати належать до дискусійних форм полілогічного мовлення [100, с. 45], які передбачають публічне обговорення певної актуальної теми з метою її вивчення та формування суспільної думки. Концептуальною основою дискусії та дебатів є аргументація різних точок зору, а їхньою метою – вирішення певної проблеми.

У дискусії певна кількість учасників висловлюють свої точки зору на певне питання; а в дебатах обговорення відбувається між двома сторонами. До того ж, висловлювання в дебатах є довшими, а рівень формальності є вищим через необхідність чітко дотримуватися регламенту та розподілених ролей [101, с. 6].

Звіт і доповідь як форми цілеспрямованого тривалого словесного мовлення характеризуються розгорнутою, складною системою побудови, цілісністю та композиційною завершеністю, але різняться за своїми функціональними призначеннями: доповідь виголошується з метою інформування аудиторії, а звіт – з метою підведення підсумків про виконану роботу за певний період [100, с. 277].

Презентація – спеціально організоване спілкування з аудиторією, мета якого надати інформацію, переконати або спонукати аудиторію до певних дій [102, с. 51]. Найбільш розповсюдженими типами презентацій є інформаційні (фінансово-аналітичні прогнози, звіти, техніко-економічне обґрунтування), спонукальні презентації (представлення інвестиційних проектів, рекламування з метою зацікавлення цільової аудиторії у товарах і послугах) та презентації, спрямовані на переконання (доцільність економічної політики).

З опорою на дослідження А. Колеснікова [103, с. 39–40] можемо представити основні форми спілкування економістів, їх взаємодію з комунікативними цілями, що визначають комунікативні стратегії професійного спілкування фахівців економічного профілю (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Взаємодія форм спілкування економістів з комунікативними цілями,
що визначають комунікативні стратегії

Вид усного мовлення	Форми спілкування	Комунікативні цілі, що визначають комунікативні стратегії
Діалог/полілог	Ділова бесіда	Ознайомлення з власною точкою зору на проблему та її відстоювання, комунікативні стратегії аргументації, переконання, спонукання, конфронтації, компромісу
Діалог/полілог	Дискусія	Ознайомлення з власною точкою зору на проблему, комунікативні стратегії аргументації, переконання, спонукання, конфронтації, компромісу
Діалог/полілог	Дебати	Комунікативні стратегії переконання, аргументації, спонукання, конфронтації, компромісу
Монолог	Звіт	Ознайомлення з новою інформацією; комунікативні стратегії інформування, презентації, аргументації
Монолог	Доповідь	Ознайомлення з новою інформацією; комунікативні стратегії інформування, презентації, аргументації
Монолог	Презентація	Ознайомлення з новою інформацією; комунікативні стратегії інформування, презентації, аргументації

Успішне досягнення комунікативних цілей усного діалогічного і монологічного мовлення у процесі реалізації домінуючих форм спілкування економістів (ділова бесіда, дискусія, дебати, звіт, доповідь, презентація) передбачає застосування певних комунікативних стратегій, зокрема: інформування, презентації, аргументації, переконання, спонукання, конфронтації, компромісу [102, с. 75] (п. 2.1). Застосування комунікативних стратегій усномовленевого професійного дискурсу економістів спонукає комунікантів до відповідної побудови висловлювань, їх лексичного та граматичного оформлення, що передбачає активне вживання відповідних ЛО, у т. ч. термінів, та ГС [102, с. 80; 152].

Допоміжним засобом оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні у процесі СР є мовний портфель. У рамках проекту Ради Європи «Європейський мовний портфель» на основі «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» був розроблений мовний портфель, який передбачає використання сертифікації рівнів оволодіння іноземними мовами та детальне відображення власного досвіду їх вивчення. Зарубіжні методисти Х. Шнайдер, П. Ленц [104], Д. Літл, Р. Перклова [105] розробили методичні рекомендації щодо укладання мовного портфелю. В Україні питаннями розробки та впровадження мовного портфелю в процес іншомовної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ займалася Н. Ягельська [106].

Мовний портфель передбачає фіксування студентом у письмовій формі своїх досягнень та досвіду в оволодінні англійською мовою. У контексті нашого дослідження в рамках позааудиторної СР пропонується усна презентація студентами рубрик мовного портфелю в режимі онлайн-відеочату. Мовний портфель залучає студентів до самостійного визначення цілей, надаючи їм необхідні орієнтири, покладає відповідальність за процес і результати на самого студента [36, с. 168].

Особливої уваги заслуговує національна версія Європейського мовного портфелю в Україні, яку розробила для студентів-економістів Н. Ягельська.

Науковець розглядає мовний портфель як засіб автономного вивчення іноземних мов, оскільки саме запровадження у навчальний процес мовного портфелю забезпечує студентів засобами визначення рівня володіння іноземною мовою, рефлексій, самоконтролю, планування процесу власного навчання [106].

Творчі завдання допомагають розкрити приховані можливості студентів для досягнення успіху у вивченні навчального матеріалу [107, с. 176]. Студенти самостійно опрацьовують спеціальну літературу, здійснюють пошук інформації з теми, яка вивчається, в Інтернеті, підготовку мультимедійних презентацій, прослуховують аудіотексти та виконують завдання, які дають змогу виявити рівень розуміння прослуханого матеріалу, переглядають навчальні програми в Інтернеті.

Як уже зазначалося, розвиток англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів в говорінні відбувається у процесі реалізації індивідуальної, парної та групової СР, що передбачає залучення учасників СР до кооперативної співпраці. Використання мережевих технологій забезпечує ефективну реалізацію загальнонавчальних та спеціальних стратегій (п. 1.3). Для реалізації усного діалогічного мовлення в мережі студентам можна запропонувати спілкування в онлайн-відеочатах з носіями мови або студентами інших вишів у формі синхронного обговорення певних тем [108, с. 78].

Усне монологічне мовлення також реалізується засобами онлайн-відеочатів у формі презентацій різних видів та типів з подальшим їх обговоренням у чат-групі. Можливість групової інтеракції у процесі СР забезпечує кооперативна співпраця над проектом. Учасники групи розподіляють свої функції, виконують завдання з метою досягнення поставлених цілей. Таким чином, процес формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів в говорінні характеризується високою комунікативністю та творчим потенціалом.

Фронтальна СР передбачає виконання студентами однакових завдань [89] і залучає методи і засоби СР, які використовуються в умовах аудиторної СР.

Услід за А. Осницьким та О. Фат'яною [40; 109] М. Вербицька, з орієнтацією на рівень самостійної продуктивної діяльності тих, хто вивчає іноземну мову, виділяє чотири типи самостійної роботи: відтворювальна, реконструктивно-варіативна, евристична й творча [110].

Відтворювальна СР організовується за зразком на основі запам'ятовування способів дій у конкретних ситуаціях, формування умінь і навичок, засвоєння цих дій. Відтворювальна СР не передбачає самостійності студентів у процесі виконання завдань, оскільки їхня самостійність обмежується відтворенням комунікативних дій за поданими зразками [110]. Особливість відтворювальної СР з оволодіння майбутніми економістами англomовною лексико-граматичною компетентністю полягає у формуванні у них необхідної системи знань, навичок, умінь та усвідомленості. Таким чином, відтворювальна СР дозволяє сформувати основу для реалізації інших типів СР студентів. Важливим у цьому аспекті є ретельне й обґрунтоване визначення оптимального обсягу роботи з урахуванням рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні кожного студента мовної групи, його мотивації та здібностей до навчання іноземної мови [110].

Реконструктивно-варіативна СР з оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичною компетентністю в говорінні дозволяє студентам на основі сформованої системи лексичних і граматичних знань, навичок й усвідомленості, а також мовленнєвих умінь самостійно знаходити способи вирішення завдань. Реконструктивно-варіативна самостійна робота сприяє [110]:

- осмисленому перенесенню лексичних і граматичних знань, навичок та усвідомленості, мовленнєвих умінь у типові комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів;
- формуванню умінь аналізувати події, явища, факти;
- відбору прийомів і методів пізнавальної діяльності;
- розвитку внутрішніх мотивів пізнання;

- розвитку розумової активності студентів.

Евристична СР формує уміння і навички самостійного пошуку відповіді, способу вирішення завдання без відомого зразка. Пошук самостійних рішень; адекватне застосування раніше сформованих лексичних і граматичних знань, навичок та усвідомленості, мовленнєвих умінь; узагальнення й систематизація нових знань сприяють формуванню умінь, навичок і потреб самоосвіти, а також формують творчість студентів. Серед видів евристичної СР [110]:

- самостійне пояснення;
- аналіз демонстрації, явища, реакції;
- обґрунтування висновків за допомогою аргументів, порівнянь.

Творча СР є особливо ефективною в процесі самостійної навчальної діяльності майбутніх економістів з оволодіння лексико-граматичною компетентністю в говорінні, оскільки вона дозволяє їм формувати нові декларативні і процедурні лексичні знання, лексичні і граматичні навички, лексичну і граматичну усвідомленість, мовленнєві уміння, а також навички самостійного пошуку інформації [110]. Розумова діяльність студентів у процесі вирішення проблемних, творчих завдань аналогічна розумовій діяльності творчих і наукових працівників [109].

Таким чином, у підрозділі здійснено аналіз видів (аудиторної, позааудиторної), форм (індивідуальної, парної, групової, фронтальної) та типів (відтворювальної, реконструктивно-варіативної, евристичної, творчої) СР майбутніх економістів з оволодіння ними англомовною лексико-граматичною компетентністю у говорінні. З метою обґрунтування ефективної методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні у процесі СР, необхідно проаналізувати підходи і принципи формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні, що стане предметом дослідження наступного підрозділу дисертації.

1.3. Підходи і принципи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів

У методиці навчання іноземних мов методологічні підходи визначають цілі та завдання навчання, шляхи і способи досягнення визначеної практичної мети. В нашому дослідженні практичною метою навчання майбутніх економістів англійської мови є формування у них англомовної лексико-граматичної компетентності. Отже, з'ясуємо, які підходи складають методологічну основу процесу формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні в умовах СР.

Науковці визначають «підхід» як стратегію навчання іноземної мови (М. Ляховицький [30, с. 32], Р. Мартинова [8], та вибір методу навчання, за допомогою якого реалізується ця стратегія [49, с. 81].)

Згідно з вектором розвитку сучасної вищої освіти, у процесі навчання у ВНЗ на основі компетентнісного підходу у майбутнього фахівця формується низка компетентностей, зокрема – й іншомовна комунікативна та професійна іншомовна комунікативна компетентності як освітній результат вивчення курсів дисциплін «Іноземна мова», «Ділова іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування». Таким чином, лексико-граматичну компетентність майбутніх економістів у говорінні, що є однією з компонентів професійної англомовної комунікативної компетентності цих фахівців, доцільно формувати на засадах компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід до формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні акцентує на оволодінні ними лексичною і граматичною складовими цієї компетентності у говорінні, тобто усім комплексом лексичних і граматичних знань, навичок, усвідомленості й мовленнєвих умінь (п. 1.1) на основі міждисциплінарної взаємодії, а також на формуванні у цих фахівців здатності застосовувати увесь комплекс складових лексико-граматичної компетентності в говорінні «у дії».

Конструювання змісту формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні має базуватися на принципах

поетапності, послідовності та систематичності розвитку у студентів згаданих компонентів структури цієї компетентності. Щодо організаційних особливостей формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, то в контексті компетентнісного підходу їх ключовою характеристикою має бути алгоритмічність, що передбачає поетапність, послідовність та систематичність процесу формування компонентів компетентності [111].

Результативність навчальної діяльності досягається шляхом виконання послідовних дій, прийомів на основі певних знань і навичок. У методиці навчання іноземних мов набір системотвірних компонентів та алгоритм дій навчальної діяльності входить у поняття «стратегії», яке визначається як система способів, прийомів, дій, кроків, комплекс процедурних знань і навичок, що сприяють досягненню навчальних цілей [119, с. 194; 120].

Необхідною умовою успішного оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні є використання студентами загальнонавчальних та спеціальних стратегій, а саме: метакогнітивних, когнітивних, стратегій запам'ятовування та компенсаторних стратегій, а також їх підвидів [37].

Так, до загальнонавчальних стратегій належать: пошук, ідентифікація, аналіз інформації, оволодіння лексикою, опанування правилами граматики тощо.

Ефективне формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР залежить як від рівня оволодіння навичками ментальних операцій (дискурсивно-аналітичні дії, аналіз і трансформація), так і від навичок планування, самоконтролю навчальної діяльності.

До когнітивних стратегій належать:

– самостійне виведення правил сполучуваності ЛО, утворення і вживання ГС;

- аналіз і систематизація вивченого лексичного і граматичного матеріалу шляхом його занесення в індивідуальні словники, складання семантичних граф, інтелект-мап, узагальнення в схемах, таблицях, ілюстраціях для систематизації;

- обґрунтування й аргументація вживання певних граматичних явищ та лексем;

- контрастивний аналіз, зіставлення ЛО / ГС англійської мови із рідною.

Метакогнітивні стратегії включають:

- планування – підготовка місця і засобів навчання, визначення конкретних цілей і завдань, визначення мети мовленнєвого завдання, виділення основного і другорядного, планування послідовності роботи, планування повторення;

- самоконтроль – різні види моніторингу мовленнєвої діяльності, у т. ч. усномовленнєвої діяльності;

- самооцінювання – самостійне оцінювання результатів, визначення ефективності застосованих стратегій, ведення статистики помилок; визначення проблеми, яка заважає виконати завдання і пошук шляхів її подолання [120, с. 56].

До стратегій запам'ятовування зараховуємо:

- класифікацію і групування – групування за тематикою, алфавітом та словотворчими елементами;

- візуалізацію – створення семантичних карт, схем, ілюстрацій;

- механічне запам'ятовування – відтворення слів про себе, багаторазове переписування.

Озброєння стратегіями запам'ятовування ЛО передбачає використання наступних прийомів:

- повторення ЛО (усне або письмове), речень-прикладів, із заміною чи підстановкою значимих слів речення;

- складання смислових пар, словосполучень, речень, аналогічних прикладу;

- групування за тематикою, алфавітом, словотвірними елементами;
- семантична систематизація (заповнення таблиць, шкал, схем);
- створення семантичних карт, схем, інтелект-мап, ілюстрацій [122].

Згадані прийоми сприяють активізації та стимулюють ініціативне розширення студентами словника. Ініціативне розширення словника передбачає визначення студентом цілі, моделювання, програмування дій з оволодіння відповідною лексикою, контроль за ходом виконання, оцінювання результатів, корекцію власних дій [58, с. 39–40].

Компенсаторними стратегіями, що допомагають як формувати, так і реалізовувати англомовну лексико-граматичну компетентність в говорінні у процесі СР є:

- здогадка – контекстуальна і лінгвістична, на думку Н. Ніколаєнко, Г. Рогової [123] є не тільки джерелом поповнення словникового запасу, але й засобом поглиблення розуміння мови як суспільного явища, а в контексті нашого дослідження слугує засобом поглиблення розуміння усного професійного дискурсу економістів;

- використання ситуативних, тематичних, графічних опор, виділення ключових слів у тексті, опора на тему, ситуацію, заголовки, візуалізація правил;

- пристосування: використання простих речень; спрощене формулювання; перефразування;

- побудова висловлювань за аналогією зі зразком мовлення.

Сутність комунікативно-діяльнісного підходу до формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні полягає у максимальному наближенні процесу навчання до умов реального англомовного усного професійного спілкування економістів. Особливої актуальності набуває відтворення основних комунікативних ситуацій усного професійно орієнтованого спілкування економістів у процесі як аудиторної, так і позааудиторної самостійної роботи з оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні. Окрім того,

комунікативно-діяльнісний підхід забезпечує інтеракцію студентів й акцентує на залученні проаналізованих вище (п. 1.2) форм спілкування економістів (ділова бесіда, дискусія, дебати, звіт, доповідь, презентація), а також на виконанні майбутніми економістами у процесі СР комунікативно-пізнавальних ситуативних завдань з використанням онлайн-відеочатів. Таким чином, у студентів формується толерантне ставлення до інших учасників навчального процесу, наприклад, онлайн-відеочат групи, критичне ставлення до результатів власної навчальної діяльності й почуття відповідальності за результативність навчання [112; 113].

У контексті ефективної організації СР студентів особливої актуальності набуває рефлексивний підхід, залучення якого забезпечує самостійне оволодіння студентами певними знаннями, а відтак – і процесом навчання [81, с. 90].

У дидактичній структурі навчальної діяльності, зокрема самостійної, до її основних компонентів (мотивація, проблематизація, самовизначення, самореалізація, демонстрація) зараховують і рефлексію.

У педагогічних дослідженнях рефлексія розглядається як психолого-педагогічний механізм самоідентифікації, саморозвитку та професійного становлення особистості (В. Сластьонін [21], Б. Лапідус [29], С. Доброта [114] та ін.).

У методичних дослідженнях рефлексію розглядають як засіб і процес моделювання власного і чужого ставлення, знання, дій щодо об'єкта дослідження, запоруку адекватного самосприйняття та самооцінки особистості, аналіз, оцінку і внесення коректив у власну діяльність. Рефлексія передбачає усвідомлення якості та результативності власної діяльності [36, с. 45–46].

Рефлексія функціонує як аналіз суб'єктом власного психічного стану і спрямована на його самовдосконалення, є ключовим моментом розвитку особистості. Процес рефлексивної самооцінки починається з оцінки цілей, результатів, стилю навчання і завершується корекцією, нагромадженням ефективного досвіду і перенесенням раціонального досвіду в нові контексти

[37, с. 13]. Формування рефлексивної культури відбувається за рахунок умінь критичного мислення, яке супроводжується персоналізацією знань.

Спрямованість рефлексії як процесу мислення на особистість того, хто мислить, або ж власне на сам процес, дозволяє виокремити наступні види рефлексії: особистісну та інтелектуальну [115, с. 93]. Особистісна рефлексія пов'язана з особистісним аспектом мислення людини, мотивами, здібностями й цілями. Студент аналізує навколишній світ, інших людей, самого себе. Він вивчає свої особисті якості, свої відносини з оточуючими, свої можливості і прагнення, свої сильні і слабкі сторони. Інтелектуальна рефлексія пов'язана з умінням вчитися і включає в себе не тільки побудову умовиводів, узагальнень, аналогій, співставлення різних оцінок, розв'язування проблем, але й охоплює звернення мислення на ціннісні й аксіологічні установки. В процесі навчальної діяльності студент навчається досліджувати підстави власних розумових дій у ситуації розв'язання навчальних завдань [116, с. 57].

Навчання вважається ефективним, коли діяльність студента є результатом рефлексивного «переходу», переносу в іншу площину, відмінну від тієї, у якій вона здійснюється. Згідно досліджень Г. Щедровицького, процес здобуття досвіду та знань відбувається у трьох вимірах:

- 1) спостереження, дослідження предметно-практичної діяльності;
- 2) здійснення діяльності, пов'язаної зі знаками, мовними та знаковими системами;
- 3) засвоєння та вироблення самостійних ідей, абстракцій, сутностей [117, с. 52].

Індивід може навчитися інтерпретувати предметний світ, послідовність дій та продукувати інтелектуальні новоутворення за допомогою мови, ідей, категорій.

Для успішного оволодіння майбутніми економістами іншомовною компетентністю, у т. ч. і лексико-граматичною, у процесі СР необхідною умовою є розвиток рефлексивних умінь. Під рефлексивними вміннями розуміють засвоєні студентами способи виконання рефлексивної діяльності на

основі знань про сутність, засоби та способи здійснення рефлексії над власною навчально-пізнавальною діяльністю [118, с. 14]. Для здійснення рефлексії необхідні вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати, систематизувати, виділяти головне, синтезувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, ставити завдання, виробляти гіпотези, обирати методи вирішення завдань [10, с. 142]. Не завжди поруч є наставник, що здійснює загальне керівництво, тому постає необхідність вчитися самому, знаходити вихід із різних ситуацій, брати відповідальність за власну діяльність.

На основі аналізу сучасних досліджень (Л. Артюшиної [118], І. Задорожної [36], Н. Коряковцевої [37]) для успішного оволодіння майбутніми економістами англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні виділяємо наступні рефлексивні вміння:

- аналіз особистих потреб та мети вивчення англійської мови;
- формулювання гіпотези щодо вагомості володіння майбутніми економістами англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні;
- аналіз суттєвих аспектів процесу оволодіння лексичними і граматичними знаннями, навичками та усвідомленістю, вміннями усного монологічного й діалогічного мовлення;
- аналіз ефективності індивідуальних прийомів і стратегій оволодіння англomовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні;
- оцінка відповідності результату (кінцевого і поточного) визначеним цілям;
- аналіз та оцінка власного рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, тобто визначення відповідності наявних знань, навичок і вмінь вимогам до відповідного рівня сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні та вимогам до володіння англійською мовою згідно Загальноєвропейських рекомендацій;

– порівняльний аналіз шляхів вирішення проблеми з різних смислових позицій.

Таким чином, залучення рефлексивного підходу в процес організації самостійної роботи майбутніх економістів з оволодіння ними англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні забезпечує усвідомлене оволодіння лексичними і граматичними знаннями, навичками, мовленнєвими вміннями. Рефлексивний підхід передбачає актуалізацію у свідомості студентів механізмів саморегуляції та саморозвитку, які спонукають їх використовувати наявний арсенал стратегій та набуті рефлексивні навички для досягнення поставленої практичної мети навчальної діяльності – вищого за середній рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Науковці виокремлюють певні принципи організації СР [36; 26; 75; 37], які можуть бути застосовані до контексту оволодіння майбутніми фахівцями іноземною мовою, а саме:

- активності;
- творчості;
- автономії;
- наочності;
- індивідуалізації.

Принцип активності передбачає внутрішню (інтелектуальну), зовнішню та емоційну активність [36, с. 122]. Формулювання цілей, подальша рефлексія, використання відповідних навчальних методів (проектні, проблемні), використання комп'ютера стимулюють активність, мислення, творчість, пошукову діяльність, викликають позитивні емоції.

Принцип творчості активізує можливість самостійного переносу знань, навичок і вмінь у новий контекст, що сприяє розвитку творчості [70, с. 146]. Творчий характер процесу вивчення іноземної мови виявляється в тому, що спонукає студентів до самостійного вживання мови у нових ситуаціях. Результатом творчого процесу стає створення мовленнєвого продукту.

Принцип творчості також надає можливості вибору та розширення змісту СР: підготовка презентацій, проведення інтерв'ю тощо [36, с. 125].

Принцип автономії передбачає використання таких дидактико-методичних технологій, метою яких є не нагромадження знань, навичок та вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації та самореалізації кожного студента [124, с. 73]. В основі особистісного та професійного самовдосконалення лежить усвідомлена орієнтація студента на самостійне здобуття знань, їх поповнення й удосконалення; формування і розвиток навичок та вмінь вчитися впродовж життя; оволодіння різними прийомами та стратегіями.

Принцип наочності актуалізує численні подразники, викликає слухові, зорові, моторні та інші образи, забезпечення яких у процесі вивчення іноземної мови сприяє кращому запам'ятовуванню мовного матеріалу [75, с. 106]. Використання наочності в ролі засобу навчання (звукозаписи, таблиці, відеофільми, комп'ютерні програми) допомагає студентам оволодіти слуховимовними, інтонаційними, граматичними, лексичними навичками, навчитися сприймати іноземну мову на слух, спілкуватися усно та письмово. У ролі засобу пізнання наочність використовується як джерело різноманітної інформації, у т. ч. лінгвістичного та лінгвосоціокультурного характеру [42, с. 127–128].

Принцип індивідуалізації полягає у праві вільного вибору студентами форми навчання відповідно до власних інтересів, досвіду, індивідуальних особливостей.

На основі здійсненого аналізу, виділяємо принципи формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, серед яких найбільш важливими є загальнометодичні: автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності щодо організації змісту та процесу навчання, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів. Специфічними для контексту дослідження принципами виступають: адаптивності контенту,

інтерактивності суб'єктів та засобів навчання щодо організації та змісту навчання.

Принцип автономії актуальний у самостійній роботі в аспекті відповідальності студентів за результати власної навчальної діяльності. Принцип автономії у процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів реалізується у [114]:

- постановці студентами конкретних, актуальних для конкретного суб'єкта навчання навчальних цілей;
- відборі матеріалу;
- доборі відповідних методів і засобів навчання;
- виконанні відповідних завдань;
- оцінюванні результатів власної навчальної діяльності.

Окрім того, принцип автономії задіює психологічну сферу студента й охоплює проаналізовані вище у рамках рефлексивного підходу рефлексивні уміння та навчальні стратегії (загальнонавчальні та спеціальні). Особливість засвоєння та використання лексико-граматичного матеріалу в говорінні зумовлює застосування в процесі СР відносної автономії та напівавтономії студента, що реалізується через спільне визначення із викладачем цілей СР, самостійний вибір шляхів їх реалізації та опосередкований контроль викладачем результатів СР [36, с. 14].

Принцип індивідуалізації навчання реалізується завдяки впровадженню т. зв. тьюторства, тобто академічного консультування та системи практичних комунікативних завдань, спрямованих на розвиток компонентів досліджуваної компетентності – лексичних і граматичних знань, навичок, усвідомленості, мовленнєвих вмінь [125].

Принципи поетапності, послідовності та систематичності реалізуються як у контексті змісту, так і у контексті організації навчання, спрямованого на формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, за умов:

- поетапного формування у студентів лексичних і граматичних знань, навичок та усвідомленості, а також мовленнєвих умінь, що є компонентами згаданої компетентності;

- послідовної організації вивчення лексичного і граматичного матеріалу за критерієм тематичності;

- систематичного повторення пройденого лексичного і граматичного матеріалу й організації ознайомлення студентів з новим лексичним і граматичним матеріалом; закріплення сформованих лексичних і граматичних навичок, мовленнєвих умінь, формування й розвитку нових.

Принцип міждисциплінарності передбачає взаємопов'язане формування лексичної і граматичної складових англомовної лексико-граматичної компетентності, мовленнєвих умінь в усному професійному спілкуванні економістів з формуванням відповідних знань, навичок та умінь – компонентів професійної компетентності майбутніх економістів, які формуються у них у процесі вивчення дисциплін фахового циклу.

Принцип пізнавальної активності безпосередньо пов'язаний з принципом автономії і передбачає [114]:

- стійку мотивацію студентів до вивчення іноземної мови;

- активну участь студентів на всіх етапах процесу організації СР з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, починаючи від планування і закінчуючи оцінюванням результатів своєї навчальної діяльності;

- стійкий інтерес до предмету навчання (лексичний, граматичний матеріал; конкретні завдання) завдяки професіоналізації змісту навчання;

- відповідальність за результат власної навчальної діяльності.

Принцип адаптивності контенту передбачає добір та розроблення навчального матеріалу, навчальних ресурсів, які утворюють певну систему взаємопов'язаних компонентів. Оскільки причини перевантаження студентів не в насиченості програми, а в способах подання інформації та способах

організації навчання [126, с. 78], відповідно, в умовах СР принцип адаптивності контенту надає можливість вибору послідовності та темпу виконання вправ, які тренують говоріння. Як зазначає Н. Майєр, це уможлиблює реалізацію індивідуальної траєкторії учіння кожного студента [55, с. 80].

Принцип інтерактивності суб'єктів та засобів навчання щодо організації та змісту навчання реалізує одну із базових характеристик цього процесу – взаємовплив у нових формах на базі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [127, с. 300]. У процесі синхронної самостійної навчальної діяльності за допомогою онлайн-відеочату, чат-конференції студенти мають можливість взаємодіяти та встановити зворотний зв'язок між викладачем та між собою. В умовах такої взаємодії створюється «віртуальне» навчальне середовище, яке позитивно впливає на його суб'єктів та процес формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні. Сучасні засоби зв'язку та програмне забезпечення уможлиблюють програмне керування навчанням, контроль та оцінювання рівня навчальних досягнень. Таким чином, доведено необхідність застосування онлайн чи офлайн програмних продуктів, технологій комп'ютерного навчання у процесі СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Нами здійснено аналіз методологічного підґрунтя формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР: компетентнісного, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного підходів, а також відповідних їм принципів: автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності щодо організації та змісту навчання, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів.

Незважаючи на той факт, що від студентів очікується активна участь в організації власної позааудиторної навчальної діяльності з оволодіння лексико-граматичною компетентністю в говорінні, викладач несе відповідальність за ефективність цієї СР в рамках постановки цілей, планування, формування змісту, добору відповідних методів і засобів, загального підтримуючого

моніторингу та оцінювання. Таким чином, обґрунтування і розроблення ефективної методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні в процесі СР буде предметом дослідження другого розділу дисертації.

Висновки до розділу 1

Англомовна лексико-граматична компетентність в говорінні належить до основних у складі професійної англомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця, у т. ч. й економіста, оскільки саме говоріння уможливорює обмін інформацією у професійному спілкуванні.

ЛК – складова лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів в говорінні, яка передбачає здатність фахівців економічного профілю використовувати ЛО, у т. ч. і термінологічні у процесі іншомовної мовленнєвої діяльності. Структуру ЛК майбутніх економістів в говорінні складають: лексичні знання, лексичні навички та лексична усвідомленість.

Грамматичну складову лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні становить граматична компетентність, яка трактується як здатність цих фахівців до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань та розуміння граматичного оформлення інших. Основними компонентами ГК виступають: граматичні знання, граматичні навички і граматична усвідомленість.

Поняття «говоріння майбутніх економістів» розглядаємо як продуктивний вид мовленнєвої діяльності, в якому відображена певна думка, зміст і який реалізується у формі монологу та/або діалогу (полілогу/групового діалогу), що стосується питань професійної діяльності її учасників в умовах безпосередньої взаємодії комунікантів. Для усного економічного дискурсу характерні парні (бесіда, домовленість, розпитування (інтерв'ю), дискусія) і групові (ділова бесіда, дискусія, диспут, дебати) діалоги.

До мовленнєвих умінь діалогічного мовлення належать уміння: ініціювати і закінчувати діалог, підтримувати спілкування, використовуючи

мовленнєві кліше, розширювати запропоновану співрозмовником тему розмови, вживати стягнені форми, характерні для діалогу, запитувати інформацію, комбінувати репліки згідно з комунікативним наміром, адекватно реагувати на репліки, емоційно забарвлювати діалог, вести бесіду з кількома особами відповідно до комунікативної ситуації в рамках професійної тематики.

До основних типів монологічних висловлювань належать: доповідь, звіт, презентація, опис, розповідь. До мовленнєвих умінь монологічного мовлення відносять уміння: з'єднувати мовленнєві зразки на основі певної логічної схеми, повно висловлюватися відповідно до комунікативної ситуації, оптимально використовувати мовний матеріал (лексичний, граматичний) до певної теми, збагачуючи мовлення з урахуванням рівня навченості, оптимально використовувати раніше вивчений матеріал, свідомо здійснюючи перенесення набутих знань, навичок і вмінь на нову ситуацію; залучати для викладу певної теми матеріал суміжних тем.

На формування і розвиток умінь студентів провадити діалог чи монолог впливає рівень сформованості у них мовленнєвих навичок: фонетичних, лексичних і граматичних. Сформованість лексико-граматичних навичок забезпечує реалізацію логічної схеми та змісту діалогічного мовлення, зв'язність монологічного мовлення, інформативність та послідовність, швидке оперування лексико-граматичним матеріалом у процесі говоріння. Оперування ЛО у діалогічному і монологічному мовленні передбачає виклик ЛО із пам'яті, відтворення їх у зовнішньому мовленні, використання закономірностей синтаксичної і лексичної сполучуваності, оперування ГС – вибір форми синтаксичних структур, які відповідають комунікативним намірам, ситуаціям, граматичне конструювання цілого речення та комунікативних єдностей, граматичне прогнозування. Ідентифікація та актуалізація лексико-граматичного матеріалу відбувається автоматизованим способом, що супроводжується стабільним функціонуванням і гнучкістю навичок.

Для успішної реалізації комунікативних цілей усного діалогічного і монологічного мовлення застосовуються відповідні комунікативні стратегії

(інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації, спонукання, конфронтації, компромісу).

Таким чином, лексико-граматична компетентність у говорінні майбутніх економістів – інтегральна якість згаданих фахівців, що базується на їх здатності та готовності до коректного лексичного та граматичного оформлення своїх усних висловлювань у монологічному і діалогічному мовленні. Основними компонентами лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів виступають: лексичні і граматичні знання, навички та усвідомленість, а також мовленнєві уміння.

Поняття «самостійна робота» трактується у науково-методичній літературі у двох аспектах: 1) як метод навчання, спосіб навчально-пізнавальної діяльності; 2) як форма навчальної діяльності, яку організовує і контролює студент за умови реалізації відповідного способу управління викладачем.

На основі результатів проведеного анкетування студентів зроблено висновок щодо доцільності жорсткого та відносно жорсткого управління викладачем СР студентів та реалізації відносної автономії і напівавтономії у процесі оволодіння ними англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

Провідні форми СР майбутніх економістів з оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні (індивідуальна, парна, групова) реалізуються в аудиторному та позааудиторному (засобами видів онлайн відеочату) видах СР. За критерієм рівня самостійної продуктивної діяльності студентів виділяють чотири типи СР: відтворювальна, реконструктивно-варіативна, евристична й творча.

Ефективними засобами формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів виступають: дві форми (чат один-на-один і груповий чат / чат-конференція) та п'ять видів (чат на вільну тему; чат, спрямований на вирішення проблемного завдання; чат-презентація; чат, спрямований на відпрацювання матеріалу чи на формування досвіду мовленнєвої діяльності; оцінний чат) онлайн-відеочату, що передбачає

виконання професійно спрямованого завдання англійською мовою в режимі реального часу з іншими учасниками мовної групи за допомогою SKYPE. Передбачене, також, використання мовного портфеля, засобом якого відбувається фіксування студентом власних досягнень та досвіду в оволодінні англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні з подальшою усною презентацією власних досягнень, діленням рефлексіями щодо досягнень та невдач, обговоренням здобутків у групі.

Методологічну основу формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР становлять: компетентнісний, комунікативний та рефлексивний підходи; загальнометодичні принципи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів); специфічні для дослідження принципи (адаптивності контенту, інтерактивності суб'єктів та засобів навчання щодо організації та змісту навчання).

Основні положення цього розділу висвітлені у публікаціях автора [128; 129; 130; 131; 132; 133; 134].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У другому розділі проаналізовано основні аспекти змісту формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи, обґрунтовано критерії відбору ЛО, ГС (з продукувальною метою) та текстів (з реципіювальною метою); визначено етапи формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи; укладено й охарактеризовано систему вправ і завдань для формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи; сконструйовано лінгводидактичну модель формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи і спроектовано її на процес іншомовної підготовки майбутніх економістів у Львівському національному університеті імені Івана Франка (укладено відповідні моделі організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні).

2.1. Зміст формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

Формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні передбачає правильне вживання ЛО, ГС у висловлюваннях діалогічного і монологічного характеру відповідно до ситуації та мети спілкування.

Зміст СР з вивчення ділової англійської мови чи англійської мови за професійним спрямуванням формується залежно від мети навчання, відповідає змісту курсу навчальної дисципліни й визначається його програмою [106, с. 7]. «Саме мета вивчення навчальної дисципліни має бути визначальним чинником формування її змісту» [68, с. 95; 29]. Практична мета навчання майбутніх економістів ділової іноземної мови та іноземної мови за професійним спрямуванням у виші полягає в оволодінні студентами іноземною мовою як засобом спілкування в усній (аудіювання та говоріння) і письмовій (читання та письмо) формах у сферах професійного та ситуативного спілкування, узагальнювальною ціллю якого є формування в студентів іншомовної професійної компетентності. Узагальнювальна ціль конкретизується в часткових цілях, що полягають у здобутті знань про будову іноземної мови, її систему, особливості вживання ЛО, їх валентності, функціонування певних мовленнєвих моделей та ГС; формуванні фонетичних, лексичних і граматичних навичок та мовленнєвих умінь відповідно до механізму засвоєння компонентів змісту навчання іноземної мови від мовних знань до мовленнєвих навичок і мовленнєвих умінь [68, с. 98].

Професійна англomовна комунікативна компетентність майбутніх економістів та її складові компетентності (зокрема – англomовна лексико-граматична компетентність у говорінні) формується і розвивається на основі достатнього рівня (B1-B2 згідно Загальноєвропейських рекомендацій [135]) сформованості англomовної комунікативної компетентності та її складових – фонетичної, лексичної, граматичної, соціокультурної, міжкультурної, стратегічної та ін. компетентностей [136, с. 43–60, с. 175; 137, с. 9–10].

Розвиток ЛК передбачає формування знань ЛО, у т. ч. активного і пасивного словникового запасу, формування навичок вживання лексики відповідно до теми й комунікативної ситуації. Розвиток ГК відбувається у процесі засвоєння знань правил граматики іноземної мови, формування навичок вживання певних ГС.

У контексті нашого дослідження узагальнювальною практичною ціллю навчання є формування у студентів – майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР.

Як уже традиційно складається у методиці навчання іноземних мов для спеціальних цілей, у процесі формування відповідних компетентностей доцільно здійснювати аналіз професійного дискурсу фахівців певних спеціальностей і враховувати результати цього аналізу в змісті формування цих компетентностей [68; 138; 102]. Таким чином, здійснимо лінгвопрагматичний аналіз усного професійного дискурсу економістів з метою врахування його результатів для змісту формування у майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Науковці визначають дискурс як:

– «сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем і осмисленням мовної картини світу адресанта слухачем» (Ф. Бацевич) [139, с. 138];

– складну єдність «мовної форми, значення й дії, що могла б бути щонайкраще схарактеризована за допомогою поняття комунікативної події чи комунікативного акту» (Т. ван Дейк) [140, с. 121–122];

– «когнітивний процес, пов'язаний із реальним мовотворенням, породженням мовленнєвого твору» (О. Кубрякова) [141, с. 186–197];

– мову, організовану відповідно до структур, притаманних висловлюванням людей у різних сферах соціального життя [142, с. 6].

У свою чергу, економічний дискурс науковці визначають як:

– сукупність мовленнєвих актів, у т. ч. й міжособистісне спілкування, задля досягнення однієї мети – взаємовигідної угоди, які використовують під час аналізу й опису економічних процесів [143, с. 158 – 161; 144];

– «різновид бізнес-комунікації, яка відбувається в економічній сфері, з керівництвом, колегами, партнерами, підприємцями, замовниками, споживачами, сприяє розв'язанню економічних проблем, знаходженню шляхів урегулювання та подолання кризових ситуацій, розробленню стратегій

розвитку підприємства, вирішенню виробничих питань, ухваленню рішень, впливу на кінцевий результат перемовин, нарад, ділових бесід, передбачає врахування соціокультурних орієнтирів економічної галузі» [146, с. 24–27].

До економічного дискурсу належать усні й письмові тексти або їхні фрагменти, які відображають реалії економічного світу [143; 144]. Двома найголовнішими ознаками економічного дискурсу є цілі та учасники акту спілкування [144]. Результати досліджень С. Боднар доводять, що економічний дискурс поєднує в собі характеристики як інституційного, так і персонального типів дискурсу. «Різновидом інституційного дискурсу, який співвідноситься з діяльністю майбутніх економістів, є діловий дискурс» [145].

На лексичному рівні англомовний економічний дискурс характеризується наявністю [145]:

- загальноекономічної і вузькоспеціалізованої термінологічної лексики: *scarcity, efficiency, purchase, ratio*;
- міжгалузевої термінологічної лексики: *relationship, curve, effects*;
- стійких термінологічних зворотів: *marginal utility, price ceiling*;
- професійних ідіом: *enterprise culture, financial meltdown, seed money, bucket trading*;
- абрєвіатур економічної галузі: *GDP, VAT, ROI, IMF*;
- термінологічних неологізмів: *trouble shooter, glass ceiling, razzle-dazzle*;
- «похідних» термінів: *hyperinflation, high-growth; stockbroker, olipology*;
- іншомовних запозичень: *coupon, arbitrage, entrepreneur, option, embargo, gambit, blitzkrieg tender offer*;
- цифрових та формульних показників, які трансформуються у вербальні вирази;
- лексичних синонімів – термінологічних одиниць, представлених, з одного боку, англомовним терміном, а з іншого – іншомовним, адаптованим у словниковому складі терміном: *ban-embargo*;

– лексичних і термінологічних одиниць – синонімів з нейтральною забарвленістю: *to fall, to drop, to decrease, to slump, to downturn;*

– графічних формотворень.

Володіння фаховою лексикою, зокрема економічною термінологією, є вагомим аспектом формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів економічних спеціальностей. Виконання студентами вправ на розпізнавання і вживання ЛО професійного характеру в процесі СР забезпечує глибоке розуміння їх значень та формує лексичні навички їх уживання. Окрім того, навчання англомовної професійної лексики у процесі формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності слугує потужним мотиваційним чинником, позаяк ознайомлення студентів не лише з загальною лексикою, а й з галузевими ЛО і термінами, які вживаються в усному професійному дискурсі економістів, значно активізує їх пізнавальні мотиви [146].

Щодо граматичних особливостей англомовного економічного дискурсу, то у ньому переважають [145]:

– безособові конструкції з *it*: *It is often easier to form partnership.*;

– неозначено-особові займенники: *It is..., There is....* ;

– прикметники, які не виражають емоційної забарвленості: *steady, excessive, rapid;*

– пасивні конструкції: *The taxes were introduced. The duties were imposed;*

– модальні дієслова: *Monopolies may operate against the public interest. We can assure that ...;*

– широке використання простих двоскладових речень зі складеним присудком: *Alevation of poverty has always been a legitimate goal of public policy;*

– речення з однорідними членами: *Growth allowed economies to reduce pollution and be more sensitive to environmental consideration;*

– ввідні або з'єднувальні фрази: *Initially, As you know, Actually, The thing is.*

Окрім того, на граматичному рівні англomовний економічний дискурс характеризується домінуванням таких ГС як підрядні означальні речення та умовний спосіб [147].

З урахуванням даних лінгвопрагматичного аналізу граматичного рівня англomовного економічного дискурсу, робимо висновок про необхідність формування у студентів граматичних знань, які вони у процесі СР повинні отримувати у формі певної навчальної інформації. Навчальну інформацію науковці поділяють на наступні типи [148]:

- описові правила і правила-інструкції;
- зразки мовлення на рівні словоформ, словосполучень, фраз, понадфразових єдностей;
- моделі, схеми, ілюстративні таблиці;
- вербальні або зображальні когнітивні метафори.

Формування у майбутніх економістів граматичної складової англomовної лексико-граматичної компетентності передбачає засвоєння ними граматичних знань на рівні інтуїтивної граматики, яку, вслід за Н. Скляренко, розглядаємо як імпліцитне знання структури мови, що дозволяє студентові розуміти і породжувати граматично коректні висловлювання, проте це знання не усвідомлюється студентами [148].

Зміст СР з вивчення іноземної мови, у т. ч. формування англomовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні, визначається програмами навчальних дисциплін і робочими програмами навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Ділова іноземна мова».

Науковці традиційно виокремлюють предметний і процесуальний компоненти змісту навчання іноземних мов [36, с. 137; 49, с. 100–110], таким чином, компонентами змісту формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні є предметний і процесуальний. З урахуванням результатів досліджень науковців [49, с. 100–109] вважаємо, що предметний компонент змісту формування у майбутніх економістів

англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні охоплює (рис. 2.1):

– домінуювальні сфери усного професійно орієнтованого спілкування економістів: 1) особистісна, а саме: режим робочого дня, посадові обов'язки, стосунки в колективі, проблеми в колективі, знаменні дати в колективі та 2) професійна, а саме: економіка підприємства, облік і аудит, фінанси і кредит, прикладна статистика, менеджмент, маркетинг, економічна кібернетика;

– види усного професійно орієнтованого спілкування економістів – монолог та діалог;

– професійні ролі економістів: планування бюджету організації, фінансове планування, планування діяльності підприємства, контроль ефективності використання ресурсів, дослідження ринків та фінансових потоків, розподіл грошових потоків, управління фінансово-господарською діяльністю, аудит, бухгалтерський облік, збір, обробка, упорядкування інформації про економічні явища і процеси, аналіз ходу і результатів економічної діяльності та оцінка її успішності; вдосконалення процесу економічної діяльності; визначення шляхів підвищення ефективності економічної діяльності, складання рейтингів, економічних обґрунтувань, аналітичних звітів, анотацій і оглядів [149; 150];

– комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів, які витікають з специфіки їх професійної діяльності, залежать від сфери професійно орієнтованого спілкування та безпосередньо пов'язані з виконанням економістами професійних ролей. Існує велика кількість комунікативних ситуацій усного професійно орієнтованого спілкування економістів, тому наведемо для прикладу кілька найбільш універсальних для усіх сфер професійного спілкування економістів: публічні виступи на нарадах, ознайомлення з результатами аналітичних операцій з аудиту чи планування, ведення переговорів, ведення діалогу чи полілогу з колегами з урахуванням

цілей професійної діяльності, організація роботи в колективі [151; 152, с. 61–74; 153];

– комунікативні цілі і наміри: досягнення економістами комунікативних цілей і намірів передбачає використання відповідних комунікативних стратегій (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації, спонукання, конфронтації, компромісу) [72, с. 48; 154] та компенсаторних стратегій [155; 102]), мовленнєвих моделей (п. 1.1);

– мовний матеріал – лексичні одиниці (у т. ч. професійна лексика та терміни), граматичні конструкції (табл. 2.1), фонетичний матеріал та лінгвосоціокультурний матеріал (норми і правила культурної поведінки, моделі та стратегії ділової комунікації, правила проведення ділових зустрічей та переговорів, основи міжкультурного спілкування);

– невербальні засоби комунікації – міміка, жести, контакт очей та ін.;

– теми, проблеми і тексти (табл. 2.1);

– комунікативні стратегії; навчальні стратегії, особливо актуальні для СР студентів (пошуку, ідентифікації, аналізу інформації, оволодіння лексикою, опанування правилами граматики, запам'ятовування, та ін. (п. 1.3)).

Відповідно, процесуальний компонент змісту формування у майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні включає:

– мовленнєві уміння, у нашому дослідженні – говоріння, а саме: діалогічного і монологічного мовлення (п. 1.1);

– вправи для розвитку умінь говоріння (п. 2.3);

– відповідні декларативні і процедурні знання (п. 1.3);

– навички оперування мовним матеріалом (лексичні та граматичні), вправи для їх формування, відповідні декларативні і процедурні знання;

– навички й уміння оперування лінгвосоціокультурним матеріалом, вправи для їх формування, відповідні декларативні і процедурні знання;

– уміння оперування навчальними і комунікативними стратегіями, вправи для оперування згаданими стратегіями, відповідні декларативні і процедурні знання.

Таким чином, можемо графічно зобразити предметний та процесуальний компоненти змісту формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності у процесі СР (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Компоненти змісту формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР

У процесі конструювання змісту формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні ми опиралися на обґрунтовані у п. 1.2. методологічні засади, зокрема – на положення компетентнісного підходу, й уклали матрицю інтегрованого викладу лексичного та граматичного матеріалу у процесі аудиторної та позааудиторної

СР, представляючи його за критерієм тематичності в межах, визначених відповідно до сфер спілкування економістів та основних комунікативних ситуацій змістових модулів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Матриця інтегрованого викладу лексичного і граматичного матеріалу для оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю у говорінні (англійською)

Змістові модулі	Теми в межах змістових модулів	Теми для говоріння	Лексичний і граматичний матеріал, об'єднаний за темами в межах змістових модулів	
			Лексичний матеріал до теми	Граматичний матеріал
Module 1. ECONOMICS	Unit 1. Economics	Human wants	What is Economics?	Articles
	Unit 2. The Economizing Problem	Nation's resources	The Economizing Problem. Economic resources	Present Simple and Present Continuous
	Unit 3. Why study Economics?	Jobs	Why Study Economics?	Present Perfect and Present Perfect Continuous
Module 2. AN ECONOMIC THOUGHT	Unit 4. History of Economic Thought	History of world Trade	History of Economic Thought	Word Order in a Sentence
	Unit 5. Modern Economic Theories	Freedom	Modern Economic Theories	Order of adverbs
	Unit 6. The Faculty of Economics	Studying Economics	The Faculty of Economics	Questions and negatives

Продовження таблиці 2.1				
Module 3. MARKET SYSTEM	Unit 7. Framework of the Market System	Private Property	Framework of the Market System	Forming the Passive
	Unit 8. Modern Economies	Innovations	Other characteristics of all modern economies	Using the Passive
	Unit 9. Ukraine's Economy	Well-off living	Ukraine: Economy in Transition	Pronouns
Module 4. FUNCTIONING OF MARKET MECHANISM	Unit 10. Demand and Supply	Buyers and Sellers	Demand and Supply	Reported Speech: statements and questions
	Unit 11. Markets	Market Players	Markets	Reported Speech: commands and requests
	Unit 12. Market Economy	Government Regulations	Merits and Faults of the Market Economy	Indirect Questions
Module 5. ECONOMIC FUNCTIONS OF GOVERNMENT	Unit 13. Major Economic Functions of Public Sector	Competition	Major Economic Functions of Public Sector	Ways of expressing the past: Past Simple vs. Past Continuous
	Unit 14. Government Finance	Public goods and projects	Government Finance	Ways of expressing the past: Past Perfect vs. Past Perfect Continuous
	Unit 15. Public Debt	Debts	Public Debt	Ways of expressing the past: would and used to

Продовження таблиці 2.1				
Module 6. BUSINESS UNITS	Unit 16. Legal Forms of Businesses	Small Business	Legal Forms of Businesses	I Type Conditionals
	Unit 17. Why do People Set up in Business?	Success in Business	Why do People Set up in Business?	II Type Conditionals
	Unit 18. Cost of Production and Profit	Efficiency in Production	Cost of Production and Profit	III Type Conditionals
Module 7. CAPITAL AS A BASE OF ENTREPRENEURSHIP	Unit 19. The Sources of Business Funds	Raising Finance	The Sources of Business Funds	Modal Verbs
	Unit 20. Angel Investors	Making Loans	Angel Investors	Past Modals
	Unit 21. Managing Your Capital	Sources of Cash for Businesses	Managing Your Capital	Dependant Prepositions
Module 8. HOUSEHOLDS	Unit 22. Households as Income Receivers	Personal income and possessions	Households as Income Receivers	Types of Clauses
	Unit 23. Households as Spenders	Making and Saving Money	Households as Spenders	Practice: Linking Words
	Unit 24. Income Inequality and Poverty	Poverty	Income Inequality and Poverty	Determiners

Продовження таблиці 2.1				
Module 9. SOCIAL ACCOUNTS	Unit 25. Gross Domestic Product	Economic Performance	Gross Domestic Product	Countable and Uncountable Nouns
	Unit 26. Other Social Accounts	Well-being of a society	Other Social Accounts	Plural of Nouns
	Unit 27. Economic Pie and its Distribution	Inequality and Discrimination	Economic Pie and its Distribution	Abstract Nouns
Module 10. ECONOMIC GROWTH	Unit 28. Ingredients of Economic Growth	Productivity	Ingredients of Economic Growth	Word Formation (Nouns)
	Unit 29. Is Growth Desirable?	Boom and Bust	Is Growth Desirable?	Word formation (Adjectives & Adverbs)
	Unit 30. Aggregate Demand and Supply	Domestic Output	Aggregate Demand and Supply	Prefixes with the opposite meanings
Module 11. MACROECON OMIC INSTABILITY	Unit 31. Business Cycle	An Economic Slump	Business Cycle	Future Tenses
	Unit 32. Unemployment	Youth Unemployment	Unemployment	Future meanings of Present simple and Present Continuous
	Unit 33. Inflation	A vicious circle of inflation	Inflation	Different means of expressing future actions

Закінчення таблиці 2.1				
Module 12. MACROECONOMIC POLICY	Unit 34. Monetary Policy	Easy Money Policy	Monetary Policy	Formation of Adverbs
	Unit 35. Fiscal Policy	Taxation	Fiscal Policy	Degrees of comparison of adverb
	Unit 36. Macroeconomic Policy	Bailout Remedies	Debates over Macroeconomic Policy	Adverb vs. Adjective
Module 13. GLOBAL ECONOMY	Unit 37. Open Economies	Fair and Free Trade	Open Economies	Infinitive
	Unit 38. International Trade	Unfair trade practices	International Trade	The objective infinitive construction
	Unit 39. International Finance	Multinational Corporations	International Finance	The subjective infinitive construction
Module 14. LESS DEVELOPED COUNTRIES	Unit 40. Poor Nations	A Path to Gradual Growth	Poor Nations	Gerund
	Unit 41. Famine in Africa	Ecological Degradation	Famine in Africa	Verbs followed by gerund
	Unit 42. Towards a New Global Compact	Neocolonialism	Towards a New Global Compact	The gerund and the verbs and verbal phrases with prepositions

Виходячи з аналізу сутності та структури англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні (п. 1.1), а також беручи до уваги дані здійсненого вище аналізу, можемо підсумувати, що як аудиторна, так і позааудиторна СР з формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні включає:

- опрацювання фонетичного, граматичного та лексичного матеріалу, що передбачає формування відповідних знань у межах окремих тем, передбачених програмою навчальної дисципліни і робочою програмою навчальної дисципліни;
- виконання вправ для самостійного опрацювання, що передбачає формування відповідних навичок і вмінь;
- індивідуальне читання аутентичної літератури з метою пошуку відповідної інформації, ідентифікації й засвоєння відповідних ЛО і ГС;
- усні звіти, доповіді, презентації за результатами пошуку інформації й виконання проєктів за певною тематикою в рамках жорсткого та відносно жорсткого управління викладачем;
- усне спілкування (бесіди, дискусії, дебати) з учасниками мовної групи в онлайн-відеочаті з використанням відповідного програмного забезпечення (напр., SKYPE) в рамках відносно жорсткого управління викладачем;
- роботу над мовним портфелем, зокрема – визначення цілей, фіксацію власних досягнень за допомогою листів самооцінювання;
- презентування власного наповнення мовного портфеля, рефлексії щодо своїх сильних і слабких сторін, обговорення здобутків у групі в рамках відносно жорсткого управління викладачем;
- систематизацію вивченого матеріалу перед відповідними формами контролю;
- виконання завдань для самоконтролю.

Виходячи зі змісту СР майбутніх економістів з формування у них англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, вважаємо, що

методичне забезпечення СР студентів має включати засоби самоконтролю: тести, пакети завдань для прослуховування, що передбачають виконання тестів з вибором правильної відповіді та ін. види завдань, питання і завдання для самоконтролю, у т. ч. написання різних видів есе та ділових листів. Згадані засоби навчання допомагають перевірити рівень сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності студентів у інших видах мовленнєвої діяльності: письмі, читанні, аудіюванні.

Для успішного формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні важливим є вирішення питання відбору навчального матеріалу, на основі якого доцільно формувати у студентів англомовну лексико-граматичну компетентність у говорінні в процесі СР.

2.2. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

Формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні передбачає правильне вживання ЛО, ГС відповідно до ситуації та мети спілкування. Для успішного формування лексико-граматичної компетентності в говорінні важливим є вирішення питання відбору навчального матеріалу, на основі якого доцільно формувати у студентів лексико-граматичну компетентність у говорінні в процесі самостійної роботи.

Проблему відбору навчального матеріалу для формування граматичної та лексичної компетентностей висвітлено у працях таких науковців як І. Бім [25], Н. Гальскова, Н. Гез [26], Г. Гринюк [27], О. Коломінова [28], Б. Лапідус [29], М. Ляховицький [30], Ю. Семенчук [9], Л. Смелякова [31], С. Фоломкіна [32], D. Nunan [156], та ін. учених.

Як уже зазначалося, говоріння – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, яка реалізується у вигляді монологу та/або діалогу (полілогу). Ми погоджуємось з думкою Ю. Немогай, що цілі, завдання та потреби

професійного спілкування визначають необхідний для засвоєння обсяг лексико-граматичного матеріалу, який тісно пов'язаний із умовами та організацією навчального процесу (самостійної роботи) та з психологічними особливостями студентів [157, с. 54].

Формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні відбувається шляхом оволодіння знаннями загальнонавчальною, загальноекономічною лексики, стійких термінологічних зворотів, ГС та навичками оперування ними в комунікації. Таким чином, одиницями відбору навчального матеріалу в процесі оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні з рецепіювальною метою вважаємо фаховий текст (у формі монологу / діалогу); з продукувальною метою – ЛО (зокрема – термін, термін-словосполучення) та ГС.

Успішна реалізація ЛО в говорінні та морфолого-синтаксичне оформлення одиниці усного мовлення, а відтак формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні значною мірою залежить від критеріїв відбору навчального матеріалу. Правильний відбір та методична класифікація, систематизація мовного та мовленнєвого навчального матеріалу сприяють оптимальній інтеріоризації знань, формуванню професійної англомовної комунікативної компетентності майбутніх економістів та її похідних компетентностей, зокрема – англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

На основі аналізу досліджень науковців (І. Бім [25], В. Бухбіндера [6], Л. Морської [45], С. Шатілова [13]), пропонуємо керуватися наступними критеріями відбору ЛО;

- сполучуваність;
- словотвірна здатність;
- частотність;
- практична необхідність;

- тематичність;
- професійна спрямованість.

Критерій сполучуваності передбачає відбір ЛО, які мають велику здатність поєднуватися з іншими одиницями в процесі утворення фрази, а також у мовленні. Слова з широкою сполучуваністю надають можливість виражати більш різноманітний зміст.

Критерій словотвірної здатності передбачає відбір найбільш продуктивних у словотворчому плані слів. За допомогою типових афіксів від відомих слів студенти можуть опанувати навички утворювати значну кількість похідних слів, тим самим розширюючи свій активний лексичний запас і забезпечуючи мовленнєву діяльність необхідними ЛО.

Критерій частотності передбачає використання ЛО, коефіцієнт повторюваності яких становить не нижче п'яти [27]. Ю. Пассов наголошує на тому, що відбір ЛО має відповідати не глобальній частотності, а частотності для вирішення мовленнєвого завдання у конкретній комунікативній ситуації [20, с. 39].

Критерій практичної необхідності під час відбору лексичного та термінологічного матеріалу проявляється в тому, що відібрана лексика має задовольняти потреби студентів у лексичному оформленні висловлювання в процесі професійної комунікації.

Критерій тематичності передбачає контекстне групування лексики за тематичною ознакою. У процесі тематичного групування встановлюються логічні смислові зв'язки, що полегшує їх запам'ятовування. Н. Ніколаєнко, І. Задорожна стверджують, що краще запам'ятовується те, що структуровано, ієрархізовано, чітко організовано, схематизовано [58, с. 89; 36, с. 293]. Важливість цього критерію полягає у тому, що відібрана фахова лексика проходить крізь призму тематики спеціальних економічних дисциплін і

відображає основні положення економічної теорії, забезпечуючи пріоритет предметної сторони змісту навчання над мовною [27, с. 34].

Критерій професійної спрямованості стосується відбору одиниць термінологічної лексики (терміни, термінологічні словосполучення), які надають можливість студентам правильно розуміти науково-економічні тексти, спілкуватися на професійно-орієнтовані теми, готувати доповіді та виступи на наукових конференціях, використовувати економічну лексику в майбутній професійній діяльності (укладанні контрактів, проведенні переговорів або ділових зустрічей з іноземними партнерами).

На основі аналізу досліджень науковців (В. Бухбіндера [6], Н. Гальської [26], С. Шатілова [13], Г. Брауна [158]) пропонуємо керуватися наступними критеріями відбору ГС: поширеність та частотність; зразковість; виключення синонімічних граматичних явищ.

Критерій поширеності та частотності передбачає відбір граматичних явищ, що призначені для вживання в усному мовленні. Активний граматичний мінімум, за словами С. Шатілова, складає ядро усього граматичного матеріалу, до якого входять найбільш поширені та вживані ГС [13, с. 111]. Кількісний набір граматичних конструкцій є достатнім для реалізації комунікативних цілей навчання. Найвищим індексом частотності вживання в економічному дискурсі вирізняються наступні ГС: Compound Nouns, Present Tenses, Participle Constructions, Passive Voice, Modals, Conditionals, Infinitive, Past Simple, Future Simple. Дж. Еуер та Е. Хьюджес-Дейвіс зробили висновок, що в курсі вивчення англійської мови для спеціальних цілей викладач повинен акцентувати на цьому граматичному матеріалі [159]. Від правильного якісного та кількісного відбору ГС залежить подальше коректне вживання їх в усному мовленні. Усвідомлення граматичних явищ у вивченні мови – обов'язкова умова швидкого оволодіння нею.

Критерій зразковості передбачає здатність відібраної ГС слугувати еталоном-зразком для продукування аналогічних речень. Як зазначалося в (п. 1.1.), виконання дії за зразком, цілеспрямоване мовленнєве тренування ГС в однотипних мовленнєвих ситуаціях забезпечує створення гнучкості граматичної навички для застосування її в різноманітних умовах.

Критерій виключення синонімічних граматичних явищ детермінується актуальністю наукового відбору граматичного матеріалу з урахуванням конкретних умов навчання іноземної мови. Обмежена кількість годин, які виділені на навчальну дисципліну згідно з програмою, необхідність у тривалому тренуванні для формування автоматизованих продуктивних граматичних навичок зумовлюють здійснення оптимального відбору ГС, які забезпечують реалізацію комунікативних цілей навчання іноземної мови [13, с. 111].

Оскільки за одиницю відбору матеріалу з реціпіювальною метою визначено тексти, на основі досліджень ряду науковців (Н. Никоненко [160], М. Філліпс та С. Шеттлсворт [161], Т. Hutchinson [162] та ін.), критеріями відбору текстів вважаємо:

- автентичність (чи т. зв. «умовну автентичність»);
- професійну спрямованість;
- тематичність;
- методичну цінність;
- пізнавальну цінність.

Критерій автентичності передбачає відбір текстів, створених носіями мови. Автентичним вважають текст, який первинно не був призначений для навчальних цілей. Цей критерій залежить безпосередньо від джерел інформації, звідки здійснюється відбір навчальних матеріалів [160]. М. Філліпс та С. Шеттлсворт стверджують, що використання у навчальному процесі автентичних текстів даватиме студентам можливість відчувати особливість

«природного» вживання іноземної мови, мотивуватиме їх до навчання і сприятиме формуванню в них комунікативних умінь [161]. Проте, беручи до уваги той факт, що рівень володіння студентами 1-2 курсів ВНЗ іноземною мовою відповідає, здебільшого, рівневі В1 згідно Загальноєвропейських рекомендацій (як цього вимагає стандарт повної та базової середньої освіти від випускника середньої школи), у процесі формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі самостійної роботи існує доцільність використання т. зв. «умовно-автентичних» текстів, тобто адаптованих до навчальних потреб (бажано – носієм мови чи у співпраці з фахівцем-носієм мови) автентичних текстів. Алгоритм адаптації тексту є наступним (рис. 2.2) [11]:

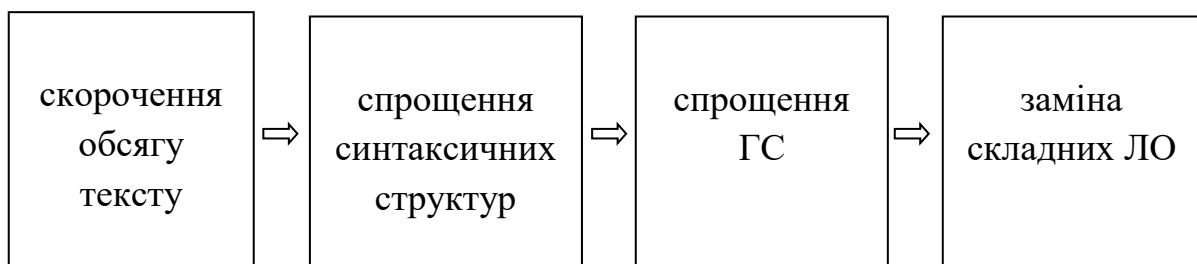

Рис. 2.2. Алгоритм адаптації тексту [11]

У контексті адаптації текстів вимагає уваги проблема їх репрезентативності, тобто здатності обмеженої кількості текстів, відібраних відповідно до визначених критеріїв, відобразити систему іноземної мови для спеціальних цілей і закономірності її вживання.

Як акцентує Ю. Семенчук на основі аналізу досліджень (В. Кудряшова, О. Малюга, С. Подолкова), лінгвістичний аналіз текстів за критерієм частотності вживання термінологічних ЛО і виділення автентичних мовних одиниць, характерних для вживання в ситуаціях реального усного мовлення, достатньою є вибірка в 200–250 текстів [9, с. 72–74].

Таким чином, у співпраці з відомим вітчизняним науковцем у галузі економіки, доктором економічних наук, професором С. Панчишином нами опрацьовано 230 текстів автентичних англомовних підручників з найважливіших сфер професійного спілкування економістів (економіка підприємства, облік і аудит, фінанси і кредит, прикладна статистика, менеджмент, маркетинг, економічна кібернетика) відомих британських і американських авторів [163; 164; 165], із яких відібрано з урахуванням частотності вживання характерних ЛО (у т. ч. й термінологічних), а також ГС і адаптовано у співпраці з носієм мови до рівня володіння англійською мовою студентами 1-2 курсів економічного факультету 54 тексти. У результаті виконаної роботи з урахуванням критеріїв відбору ЛО укладено лексичний мінімум для опрацювання майбутніми економістами у процесі формування у них англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР (додаток Б).

Критерій професійної спрямованості означає відбір навчального матеріалу, зміст якого зорієнтований на подальшу професійну діяльність, активізує фонові знання, стимулює інтерес до своєї професії. Навчальний матеріал виступає опорою для стимулювання мовленнєвої взаємодії студентів на професійну тематику [102, с. 74].

Критерій тематичності відображає відповідність навчального матеріалу чинним програмам «Ділова англійська мова» та переліку тем, які визначені програмами (додаток В).

Критерій методичної цінності передбачає відбір текстів, яким притаманна насиченість загальною, галузевою лексикою підмови економіки та ГС з високим індексом частотності. Тексти слугують джерелом словникового запасу студентів, прикладом вживання ЛО, у т. ч. термінів, ГС у контексті. Е. Серова наголошує, що «галузева лексика є дугою стягнення всього тексту, внутрішньою силою, що організовує текст в єдине цілісне утворення» [166,

с. 60]. Водночас, відбір фахових текстів має враховувати ступінь їх складності: якщо навчальні тексти надто складні для сприйняття, студенти швидко втратять інтерес до них [162, с. 161].

Критерій пізнавальної цінності передбачає задоволення пізнавальних потреб студентів-економістів. Інформативність, новизна, актуальність навчального матеріалу сприяють збагаченню знань студентів, які вони отримують під час вивчення спеціальних дисциплін, виникненню зацікавленості до іншомовної культури, норм мовленнєвої поведінки, стимулюють до інтелектуальної та мовленнєвої активності студентів під час інтерактивної комунікації на основі прочитаного [27, с. 31].

Таким чином, аутентичні тексти професійно орієнтованої тематики є основним джерелом відбору галузевої та фахової лексики, а також притаманних економічному дискурсу ГС (п. 2.1).

Згідно з В. Терещук, з метою раціонального відбору визначеного матеріалу необхідно враховувати як якісні параметри цього матеріалу, які у контексті нашого дослідження визначаються на основі обґрунтованих вище критеріїв, так і його кількісні параметри. Для цього до усіх груп визначених вище критеріїв додамо критерій оптимального обсягу, який передбачає встановлення кількості ЛО та ГС, що мають бути опрацьовані студентом за одиницю часу в процесі самостійної роботи, а також обсягу текстів, що використовуватимуться для засвоєння англomовних ЛО і ГС у процесі самостійної роботи студентів [167].

Як уже зазначалося, з урахуванням особливостей функціонування короткотривалої (операційної) пам'яті (п. 1.1), оптимальний обсяг презентованих невідомих ЛО має складати до 9 впродовж одного навчального заняття. Результати експериментального дослідження довели, що оптимальний обсяг презентованих невідомих ГС не має перевищувати 2 впродовж одного навчального заняття.

На основі досліджень науковців [167; 168] й з урахуванням положень Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [169; 135], вважаємо актуальними наступні вимоги до обсягу умовно-автентичних текстів.

Оскільки у процесі розвитку англомовної лексико-граматичної компетентності звертаємось до рецептивних видів мовленнєвої діяльності у процесі аудиторної СР з метою підготовки майбутніх економістів до говоріння в онлайн чатах, розглянемо, перш за все, обсяг умовно автентичних текстів для аудіювання і читання, передбачений для рівня володіння мовою В 2 згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями.

Обсяг тексту для читання має складати 300–600 слів з кількістю незнайомих лексичних одиниць до 10 %, при цьому швидкість читання різниться залежно від його типу. Під час вивчаючого читання його швидкість має становити 50 слів за хвилину. Під час переглядово-пошукового читання із загальним охопленням змісту – 450–500 слів за хвилину. Під час читання із загальним охопленням змісту – 200–220 слів за хвилину [167; 168].

Обсяг тексту для аудіювання монологічного мовлення має складати 180–250 слів з кількістю незнайомих лексичних одиниць до 10 %. Темп мовлення – 220–250 і більше складів за хвилину. Обсяг тексту для аудіювання діалогічного мовлення має складати 250–300 слів (10–40 реплік) з кількістю незнайомих лексичних одиниць до 10 %. Темп мовлення – 220–250 і більше складів за хвилину [168].

Характер навчального матеріалу зумовлює вибір вправ, а також методів, прийомів і засобів навчання. Розробленню та ознайомленню з підсистемою вправ для формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні у процесі СР, що відповідає б обґрунтованим етапам формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності у говорінні у процесі СР, присвячено наступний підрозділ дисертації.

2.3. Підсистема вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

Поступальність процесу формування ЛК передбачає виокремлення етапів її формування. В результаті аналізу досліджень проблеми формування ЛК Н. Гальської, Н. Гез [26], С. Шатілова [13], Ю. Семенчука [9], А. Шамова [12], С. Ніколаєвої [49] у процесі оволодіння АЛК виділяємо три основних етапи формування лексичних знань, навичок та усвідомленості: ознайомлення, автоматизації й застосування (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Етапи формування лексичних навичок

Етапи	Формування лексичних рецептивних навичок	Формування лексичних продуктивних Навичок
Ознайомлення	Упізнавання ЛО у словосполученні. Семантизація ЛО (визначення значення незнайомої ЛО за її словотворчим компонентом, подібністю звучання зі словами української мови).	Аналіз ЛО з погляду їх сполучуваності, імпліцитної соціокультурної інформації, полісемії, контекстному вживанні.
Автоматизації	Відтворення словосполучень і речень з ЛО при її зоровому і слуховому сприйманні.	Багаторазове відтворення ЛО на рівні слова, речення в однотипних мовленнєвих ситуаціях.
Застосування	Відтворення функції ЛО текстового рівня при її зоровому і слуховому сприйманні.	Оволодіння функцією ЛО у мовленні на текстовому рівні для вирішення комунікативних завдань.

На етапі ознайомлення студентів з новими ЛО відбувається формування знань про лексичну систему англійської мови, семантизація та демонстрація особливостей. На етапі автоматизації дій студентів з новими ЛО відбувається тренування з формування та удосконалення лексичних навичок. Виконуючи некомунікативні та умовно-комунікативні вправи студенти оволодівають формою, значенням та функцією ЛО. На етапі застосування студенти вживають нову лексику у мовленні відповідно із комунікативною ситуацією спілкування.

Семантизація ЛО може відбуватися за допомогою перекладних та неперекладних способів. До перекладних способів відносять: однослівний переклад, багатослівний переклад, пофразовий переклад, тлумачення/пояснення значення рідною мовою, дефініцію. Неперекладними способами розкриття значення нової ЛО є: наочна семантизація, мовна семантизація (за допомогою контексту, ілюстративного речення; протиставлення невідомих слів відомим), дефініція, тлумачення ЛО іноземною мовою. Вибір способу семантизації має враховувати змістове наповнення галузі майбутньої професійної діяльності студента. В. Терещук звертає увагу на те, що одним із найефективніших способів ознайомлення з навчальним лексичним матеріалом є наочна семантизація, яка шляхом ілюстрованого відтворення значень англійської професійної лексики поглиблює образне мислення та забезпечує чітке розуміння складної термінології [11].

Методисти (Р. Мартинова [8], А. Щукін [170]) стверджують, що різноманітність повторення забезпечує ефективність навчальної діяльності, тому пропонують застосовувати багатократне повторення у взаємозв'язку з раніше вивченим матеріалом, яке супроводжується мнемічними діями, введенням нових розумових завдань при повторенні, розподілом повторення в часі, поглибленням та розширенням вже вивченого матеріалу. Студенти повинні вивчати лексичний матеріал у різних граматичних формах, включати його у засвоєні і нещодавно презентовані синтаксичні схеми.

Щодо етапів формування ГК, в нашому дослідженні ми дотримуємося етапів формування граматичних знань, навичок і усвідомленості, запропонованих С. Шатіловим [13] (табл. 2.3):

- орієнтовно-підготовчий;
- стереотипно-ситуативний;
- варіююче-ситуативний.

Таблиця 2.3

Етапи формування граматичних навичок

Етапи	Формування рецептивних граматичних навичок	Формування продуктивних граматичних навичок
Орієнтовно-підготовчий	Ознайомлення із формальними ознаками граматичних явищ в контексті.	<ul style="list-style-type: none"> – Виконання граматичної дії за зразком з опорою або без опори на правило. – Первинне виконання окремих мовленнєвих операцій, що входять до складу граматичної дії.
Стереотипно-ситуативний	Розпізнавання і диференціація нових граматичних сигналів та співвіднесення їх із певним значенням на рівні речення.	<ul style="list-style-type: none"> – Мовленнєве тренування ГС в однотипних мовленнєвих ситуаціях. – Автоматизація дій.
Варіююче-ситуативний	Співвіднесення із «однорідними» структурами.	Подальше вправляння граматичних структур на рівні надфразової єдності.

На орієнтовно-підготовчому етапі формується основа; на стереотипно-ситуативному рівні формується засвоєння операційних дій з новою ГС та досягається автоматизованість навички; на варіююче-ситуативному рівні завершується процес створення гнучкості навички для її застосування у різноманітних умовах (С. Шатілов) [13]. Процес формування іншомовних граматичних навичок завершується включенням останніх до складу мовленнєвих умінь.

До основних ознак сформованості граматичних навичок належать:

- автоматичне «зчитування» граматичних ознак;
- вибір синтаксичних структур, які відповідають комунікативним намірам;
- підсвідомий й машинальний акт процесу конструювання цілого речення;
- здатність пов'язувати речення в межах понадфразових єдностей (здатність граматично узгоджувати члени речення, узгоджувати їх форми в часі, вживати синтаксичні синонімічні структури);
- володіння засобами вираження зв'язків і відношень між фразами й лексемами висловлювання.

Більшість науковців (М. Бородуліна [171], В. Черниш [23, с. 254], Д. Нуан [156], Г. Стерн [172], С. Крашен [173]) вважають, що розвиток і вдосконалення мовленнєвих навичок і вмінь відбувається поетапно, тому виділяють наступні етапи формування іншомовної компетентності в говорінні: підготовчий, початковий, основний, просунутий. С. Ніколаєва, О. Бігич, Н. Бориско виокремлюють також чотири етапи формування компетентності в говорінні, акцентуючи на двох основних формах мовлення (діалогічне та монологічне) та якісних параметрах рівнів оволодіння говорінням (діалогічні, монологічні єдності, висловлювання понадфразового та текстового рівня) [49, с. 318, 353].

На основі здійсненого аналізу вважаємо актуальними для проблеми формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні наступні етапи:

- ознайомчий;
- автоматизації;
- продукувальний.

На ознайомчому етапі відбувається ознайомлення студентів із лексичною та граматичною системою англійської мови. Студенти немовних спеціальностей дізнаються про існування парадигматичних, синтагматичних відношень між ЛО, процес семантизації ЛО, правила користування цією системою, відбувається процес семантизації ЛО. На цьому етапі формуються репродуктивні лексичні навички (виклик ЛО із довготривалої пам'яті; відтворення ЛО у зовнішньому мовленні; миттєве сполучення ЛО з іншими словами, вибір відповідного стилю) [5, с. 216]. Ознайомлення із граматичною системою англійської мови передбачає аналіз ГС, конструкцій, категорій, володіння правилами користування нею.

На етапі автоматизації відбувається тренування лексичних і граматичних навичок у діалогічних та монологічних єдностях. Студенти засвоюють принципи сполучуваності ЛО, випадки вживання словосполучень, термінів, «кліше», «штампів», характерних для діалогічного та монологічного мовлення, які вони використовуватимуть на завершальному етапі навчання говорінню. Також формуються репродуктивні граматичні навички, а саме: вибір форми згідно з комунікативним наміром, ситуацією мовлення, оволодіння способами інтерпретації значення ГС, використання граматичних явищ у мовленні. На цьому етапі студенти виконують граматичні дії за зразком, тренують граматичні структури в однотипних комунікативних ситуаціях, де відбувається обмін репліками, з опорою на монолог-зразок. Успіх говоріння (діалогічного та монологічного мовлення) залежить від рівня сформованості автоматизмів відбору лексичних засобів.

На продукувальному етапі студенти з опорою на зображальні, вербальні опори, структурно-логічні схеми вправляються у відтворенні ЛО, термінів, синтагм у зовнішньому мовленні, підборі мовних кліше відповідно до комунікативного наміру, вживанні тематичної та термінологічної лексики у самостійних висловлюваннях; вчатья коректно вживати ГС, які забезпечують зв'язність та структурну завершеність висловлювань. На цьому етапі відбувається збільшення обсягу висловлювання. Цей етап характеризується розвитком лексичних навичок застосовувати синонімічні, антонімічні ряди, використовувати автентичні мовні кліше, брати участь у бесіді, виявляти ініціативу, запит, обмін, уточнення інформації, прогнозувати розвиток подій, виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій, формулювати критичну оцінку, висловлювати аргументацію, визначати часову та причинно-наслідкову взаємодію між подіями, здійснювати розмірковування. Процес граматичного оформлення повноцінного діалогу та монологічного висловлювання текстового рівня передбачає вдосконалення діяльності із самостійного моделювання програми висловлювання, яка зобов'язує студентів вживати різноманітні видо-часові форми дієслова, інфінітивні, дієприкметникові звороти, складний синтаксис.

Англомовна лексико-граматична компетентність в говорінні майбутніх економістів у процесі СР поетапно формується і розвивається із застосуванням основних форм, видів та типів СР (п.1.2). Основні форми СР (індивідуальна, парна, групова) використовуються на всіх етапах формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів; види та типи СР домінують на відповідних етапах формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів: на ознайомчому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні відбувається у контексті аудиторної відтворювальної СР; на етапі автоматизації – аудиторної реконструктивно-варіативної СР, на продукувальному етапі – позааудиторної евристичної та творчої СР.

Питання розробки підсистеми вправ, спрямованої на розвиток іншомовних комунікативних навичок і вмінь, висвітлювалось у працях багатьох науковців: В. Бухбіндера [6], І. Бім [25], С. Шатілова [13], Н. Гальскової, Н. Гез [26], Ю. Пасова [20], В. Скалкіна [174], Н. Скляренко [175], І. Задорожної [36], Л. Черноватого [176], О. Тарнопольського [35], О. Биконі [177].

Згідно з визначенням філософського енциклопедичного словника «система – це сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія» [178, с. 583]. Якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – структуру системи. Як і будь-яка, система вправ характеризується структурністю, ієрархічністю та функціональністю. С. Шатілов розуміє під системою вправ сукупність необхідних груп, типів і видів вправ, що виконуються в певній послідовності й у певній кількості, відповідають закономірностям формування навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності в їх взаємодії та забезпечують максимально високий рівень оволодіння іноземною мовою [13, с. 59]. Вправи, спрямовані на формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР виступають як підсистема, яка входить до лінгводидактичної моделі формування відповідної компетентності. Підсистема вправ, за Н. Гальсковою, – багаторівнева конструкція для розвитку мовленнєвих вмінь, кінцевою метою якої є вільне комбінування матеріалу згідно з комунікативним наміром [26, с. 212 – 216].

Розробка підсистеми вправ для формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР базується на принципі від простого до складного з урахуванням послідовності засвоєння лексичних і граматичних знань, становлення лексичних і граматичних навичок, розвитку мовленнєвих умінь.

Послідовність компонентів підсистеми вправ забезпечує не тільки ускладнення операцій, але й зростання рівня автономії студента – від відносної автономії до напіваавтономії.

У методиці навчання іноземних мов під вправою розуміють спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння іншомовною комунікативною компетентністю або її компонентами [49, с. 181–182]. Вправа – основний засіб вироблення необхідних умінь. Вправи готують студентів до подальшого активного використання отриманих знань. Відповідно, формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні охоплює оволодіння її основними компонентами: лексичними і граматичними знаннями, навичками, усвідомленістю в усному діалогічному і монологічному мовленні. Градація та функціональність підсистеми вправ забезпечують успішне оволодіння цією компетентністю.

Будь-яка вправа, на думку Н. Скляренко, включає три обов'язкові компоненти: 1) завдання; 2) виконання завдання; 3) контроль виконання завдання. Зразок виконання є факультативним компонентом вправи [174].

До вправ методисти (Л. Скалкін [174], Ю. Пассов [66]) висувають певні вимоги, а саме: відповідність вправи завданням, цілям, змісту, умовам навчання; цілеспрямованість; повторюваність мовного та мовленнєвого матеріалу; однотипність матеріалу; послідовність в організації виконання вправи: кожне наступне речення може бути складнішим за попереднє; відповідність змісту вправи до етапів формування навичок і вмінь.

Визначення типів вправ дає можливість у межах системи виокремити групи та види вправ, спрямованих на формування та розвиток певних навичок і умінь. У методиці навчання іноземних мов типологія вправ базується на основі критеріїв, які запропонували вітчизняні методисти [49, с. 183–186]:

- 1) спрямованість на прийом або видачу інформації (рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні, рецептивно-продуктивні);
- 2) комунікативність (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні);
- 3) вмотивованість (вмотивовані, невмотивовані);
- 4) рівень керування (з повним, частковим, мінімальним керуванням);

- 5) ігровий компонент;
- 6) наявність опор (вправи без опор, із спеціально створеними опорами, з природними опорами);
- 7) спосіб виконання вправи (фронтальні, хорові, індивідуальні, парні, у групах).

Упізнавання, диференціація, ідентифікація ЛО і ГС відбувається поетапно, а їх відтворення передається висловлюваннями різних рівнів (фрази, речення, понадфразові єдності, тексти) [3, с. 184]. У рецептивно-репродуктивних вправах студент засвоює та автоматизує рівень оволодіння лексико-граматичними навичками. У продуктивних вправах студент демонструє спроможність вживати ЛО та ГС у висловлюваннях понадфразового рівня, у діалогічних та монологічних висловлюваннях текстового рівня відповідно до комунікативної ситуації спілкування.

Комунікативність вправ спрямована на реалізацію мовленнєвої діяльності у будь-якому її виді – аудіюванні, говорінні, читанні, письмі. Умовно-комунікативні, комунікативні вправи включають наявність наступних компонентів: ситуація, мовленнєве завдання, опори. Ситуативність мовлення, мовленнєве завдання детермінують появу ЛО або ГС в мовленні.

Умотивованість вправ передбачає стимулювання потреби студента висловлювати або сприймати думку іноземною мовою. У вмотивованих вправах є мотив виконання певної дії або діяльності [49, с. 185]. Виконання у комунікативних вправах певної професійно орієнтованої ролі підвищує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови.

Керування навчальних дій та операцій у процесі виконання вправ і завдань з боку викладача визначає ступінь участі студента у мовленнєвій діяльності. Некомунікативні вправи з жорстким керуванням викладача або за допомогою самоконтролю навчальних досягнень студента передбачають імітацію мовного матеріалу, виконання диференційних, замінних та трансформації дій з мовними одиницями. Умовно-комунікативні вправи з відносно жорстким керуванням передбачають певну самостійність студента,

наприклад він може використати інше слово, але дотримуватися тієї самої ГС; або він може дещо змінити ГС, трансформуючи її [49, с. 185]. У комунікативних вправах рівень керування викладача може залишатися частковим, або зводиться до мінімального. Комунікативні вправи спрямовані на розвиток умінь вживання ЛО або ГС у підготовленому і непідготовленому мовленні, висловлення власної думки, обговорення проблеми, створення власного тексту діалогічного/монологічного характеру за новою комунікативною ситуацією, моделювання реальних комунікативних ситуацій економічного дискурсу [33, с. 36].

Існує обов'язкова та додаткова СР студентів, у т.ч., і з вивчення іноземних мов. Обов'язкова СР передбачає підготовку студентів до аудиторних занять, тобто, іншими словами – виконання домашніх завдань чи завдань, запланованих викладачем, тоді як додаткова СР передбачає самостійне, не контрольоване викладачем ознайомлення студентів з корисною чи цікавою для них інформацією, наприклад, самостійне читання англомовних джерел за фахом чи художньої літератури, вивчення лексики (напр., ведення індивідуальних словників), опрацювання правил граматики.

Концентруватимемось на проблемі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі як аудиторної, так і позааудиторної обов'язкової СР студентів. У рамках аудиторної СР студент отримує чіткі інструкції викладача щодо предмету своєї діяльності, відповідний обсяг часу для виконання того чи іншого завдання, самостійно визначає мікроцілі й засоби для успішного виконання поставленого завдання, виконує поставлене завдання й готується до контрольованої викладачем перевірки виконання проробленої роботи. Виконуючи позааудиторну СР, студент у співпраці з викладачем формулює свої навчальні цілі, ставить певні мікроцілі для виконання поставленого завдання, обирає ефективні засоби досягнення поставлених цілей і мікроцілей, самостійно виконує поставлене завдання, здійснює самоконтроль та взаємоконтроль ефективності виконання поставленого завдання.

Методисти (Н. Скляренко [175], І. Задорожна [36]) вважають, що некомунікативні та частину умовно-комунікативних вправ доцільно виконувати на аудиторних заняттях чи у процесі аудиторної СР, оскільки студенти перших курсів відчують певні труднощі в оволодінні граматичним матеріалом [42, с. 307]. Відповідно, ще частину умовно-комунікативних вправ та комунікативні вправи можна перенести на позааудиторну СР. На наступних курсах, коли відбувається вдосконалення граматичної та лексичної компетентностей, домінує продукувальний етап формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні та відповідні йому вправи доцільно реалізувати у самостійній роботі.

На кожному етапі формування лексико-граматичної компетентності в говорінні впроваджуються певні підгрупи вправ, які забезпечують послідовність формування відповідних навичок, що є складовими ЛК і ГК (табл. 2.4).

Підсистема вправ передбачає реалізацію відносної автономії на ознайомчому етапі та етапі автоматизації. Студенти виконують вправи під жорстким управлінням у процесі аудиторної СР. Систематичний контроль з боку викладача забезпечує формування лексико-граматичних навичок в говорінні. На продукувальному етапі студентам надається напівавтономія, коли студент в умовах позааудиторної роботи має можливість обирати творчі підходи до лексико-граматичного оформлення діалогічного та монологічного мовлення.

Ефективність ознайомчого етапу формування лексико-граматичної компетентності залежить від низки чинників, а саме сприйняття, осмислення й узагальнення мовного матеріалу, аналітичних здібностей, навичок класифікації (граматичних) з опорою на їх ознаки, логічного мислення, пам'яті [55, с. 177].

Ефективна семантизація, на думку Р. Ю. Мартинової, забезпечується презентацією матеріалу, що здійснюється в умовах активізації аналізаторів, зокрема, зорового, а також достатньою кількістю прикладів [8, с. 63].

Таблиця 2.4

Підсистема вправ на формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР

Етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР	Рекомендовані види / типи СР	Групи вправ на формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР	Підгрупи вправ на формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР	Рівні автономії студентів	
Ознайомчий	аудиторна / відтворювальна	1. Група вправ на ознайомлення та семантизацію ЛО (у т. ч. термінів)	1. Підгрупа вправ на ознайомлення з ЛО (у т. ч. термінами) 2. Підгрупа вправ на використання ЛО (у т. ч. термінів) у словосполученнях / реченнях	відносна автономія	
		2. Група вправ на ознайомлення з ГС	1. Підгрупа вправ на ознайомлення із ГС		
			2. Підгрупа вправ на виконання граматичної дії за зразком		
Автоматизації	аудиторна / реконструктивна	3. Група вправ на лексичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей	1. Підгрупа вправ на розпізнавання, та продукування ЛО (у т.ч. термінів), словосполучень 2. Підгрупа вправ на вживання ЛО (у т. ч. термінів) у реченнях в однотипних мовленнєвих ситуаціях	відносна автономія	
		4. Група вправ на граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей	1. Підгрупа вправ на розпізнавання і диференціацію нових ГС		
			2. Підгрупа вправ на тренування ГС на рівні фрази та понадфразової єдності		

Закінчення таблиці 2.4				
Продукувальний	позааудиторна / евристична, творча	5. Група вправ на лексичне і граматичне оформлення діалогічних і монологічних висловлювань понадфразового і текстового рівнів	1. Підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінів) у понадфразових єдностях / мікротекстах	Напів-автономія
			2. Підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінів) на текстовому рівні (діалог/монолог)	
			3. Підгрупа вправ на застосування ГС у понадфразових єдностях / мікротекстах	
			4. Підгрупа вправ на застосування ГС на текстовому рівні (діалог/монолог)	
			5. Підгрупа вправ на інтегроване застосування ЛО (у т. ч. термінів) та ГС на понадфразовому та текстовому рівнях	

Задля реалізації ознайомчого етапу пропонується використовувати дві групи вправ, кожна з яких включає 2 підгрупи:

1. Група вправ на ознайомлення та семантизацію ЛО:

1. Підгрупа вправ на ознайомлення з ЛО.
2. Підгрупа вправ на використання ЛО у словосполученнях / реченнях.

2. Група вправ на ознайомлення з граматичними формами, явищами і структурами:

1. Підгрупа вправ на ознайомлення із формальними ознаками ГС.
2. Підгрупа вправ на виконання граматичної дії за зразком.

Прикладом підгрупи вправ на ознайомлення можуть бути вправи 1, 2, 3, 4.

Вправа 1 (група 1, підгрупа 1). *Практична мета* – ознайомити студентів із словотворчими компонентами ЛО, у т. ч. економічних термінів та розвивати вміння визначати значення ЛО за її словотворчими компонентами. *Тип вправи* – рецептивно-репродуктивна, некомунікативна. *Вид СР* – аудиторна; форма – індивідуальна / групова; тип – відтворювальна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: Complete the word-building table.

Noun	Verb	Adjective
	to decide	
Provision		
		Extensive
Creation		
		Economizing

Вправа 2 (група 1, підгрупа 2). *Практична мета* – розвивати вміння утворювати пасивний стан дієслова, використовуючи зразок. *Тип вправи* – рецептивно-репродуктивна, некомунікативна. *Вид СР* – аудиторна; форма – індивідуальна / групова, тип – відтворювальна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: Match the words to form the common phrases.

1) raw	a) land
2) entrepreneurial	b) force
3) satisfied	c) materials
4) arable	d) ability
5) driving	e) wants

Вправа 3 (група 2, підгрупа 1). *Практична мета* – ознайомити студентів із формальними ознаками видо-часових форм дієслова. *Тип вправи* – рецептивна, некомунікативна. *Вид CP* – аудиторна; форма – індивідуальна / групова; тип – відтворювальна. Засоби навчання – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: *Fill in the correct form of the verb in the brackets.*

1. The computer industry (*expand*) greatly over the last decade.
2. Price (*produce*) revenues and the other elements of marketing mix (product, place, promotion) represent costs.
3. Alcohol (*contribute*) to many deaths in Ukraine.
4. We have ... (*achieve*) excellent sales last year.
5. Rising economic environment(*tend*) to increase companies' earnings.

Вправа 4 (група 2, підгрупа 2). *Практична мета* – розвивати вміння утворювати пасивний стан дієслова, використовуючи зразок. *Тип вправи* – рецептивно-репродуктивна, некомунікативна. *Вид CP* – аудиторна; форма – індивідуальна / групова, тип – відтворювальна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: *Transform the following sentence in the Past Simple Passive.*

Example: *Government burdened economy with excessive regulation*
Economy was burdened by excessive regulation.

1. Neoliberalism describes a market-driven approach to economic policy.
2. Accountants provide systematic and up-to-date records of accounts.
3. Consumers seek low prices and maximum utility.
4. That company charges for delivery.

На етапі автоматизації відбувається перетворення та збереження ЛО у внутрішньому лексиконі, що вимагає осмислення логічних зв'язків між предметами і явищами. Формування рецептивних та репродуктивних граматичних навичок відбувається шляхом виконання умовно-комунікативних вправ, мета яких полягає у розпізнаванні та засвоєнні нових ГС.

Задля реалізації етапу автоматизації пропонується використовувати дві групи вправ, кожна з яких вміщує 2 підгрупи:

3. Група вправ на лексичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей:

1. Підгрупа вправ на розпізнавання та продукування ЛО (у т. ч. термінів), словосполучень.

2. Підгрупа вправ на вживання ЛО (у т. ч. термінів) у реченнях в однотипних мовленнєвих ситуаціях.

4. Група вправ на граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей:

1. Підгрупа вправ на розпізнавання і диференціацію нових ГС.

2. Підгрупа вправ на вживання ГС на рівні фрази та понадфразової єдності.

Прикладом підгрупи вправ на ознайомлення можуть бути вправи 5, 6, 7, 8.

Вправа 5 (група 3, підгрупа 1). *Практична мета* – розвивати навички вживання економічних термінів в діалогічних єдностях. *Тип вправи* – репродуктивно-продуктивна, умовно комунікативна. *Вид СР* – позааудиторна, форма – групова, тип – реконструктивно-варіативна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: Ask your partners what industries make a country get ahead and complete the mini-dialogue, using the words in the box. Follow the model below/

Student A: What industries, in your opinion, make a country get ahead?

Student B: I think heavy-industry makes a country get ahead.

Student A: What should be done?

Student B: Then our government should build more plants.

high-tech industry	tourism	agriculture	mining	transportation
destinations	techno parks	crop	highways	coal

Вправа 6 (група 3, підгрупа 2). *Практична мета* – розвивати навички відтворення речення з економічними термінами в монологічних єдностях. *Тип вправи* – репродуктивно-продуктивна, умовно-комунікативна. *Вид СР* – аудиторна, форма – групова, тип – реконструктивно-варіативна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

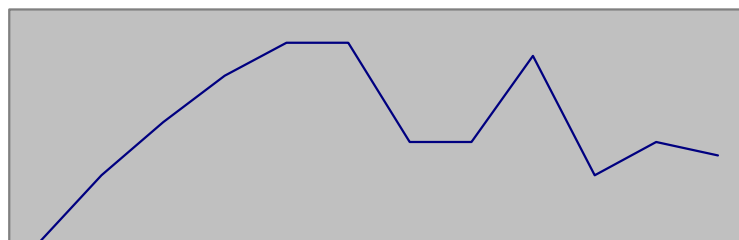
Інструкція: *Give a few short talks about competition, economic growth, consumer behaviour. Use the following sentence in each talk.*

The demand and (efficiency factors) reminds us that ...

Вправа 7 (група 4, підгрупа 1). *Практична мета* – розвивати навички розпізнавати і диференціювати прислівник від прикметника в монологічних єдностях. *Тип вправи* – репродуктивна-продуктивна, умовно-комунікативна. *Вид СР* – аудиторна; форма – групова, тип – реконструктивно-варіативна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: *Describe the curve of the graph below. Turn the following adjectives into adverbs and use them in your description.*

slight rapid gradual steady quick steep

Вправа 8. (група 4, підгрупа 2). *Практична мета* – розвивати навички коректного вживання герундія в діалогічному мовленні. *Тип вправи* – репродуктивно-продуктивна, умовно-комунікативна. *Вид СР* – позааудиторна, форма – групова, тип – реконструктивно-варіативна. *Засоби навчання* – навчально-методичні матеріали.

Інструкція: *Work in the small group. Ask your partners what the job of a (manager, accountant, financier) involves doing and complete the mini-dialogue. Follow the model below.*

Student A: What does the job of a manager involve?

Student B: The job of a manager involves hiring employees.

Student A: You are right. The job of a manager involves hiring employees. /
You are wrong. The job of a manager doesn't involve hiring employees.

Вправи, що застосовуються на продукувальному етапі, реалізуючи принцип комунікативної спрямованості навчального процесу [151, с. 95]. Вправи є творчими і використовуються для інтегрованого розвитку лексичних, граматичних навичок і мовленнєвих умінь.

Задля реалізації продукувального етапу пропонується використовувати одну групу вправ, яка вміщує 5 підгруп:

5. Група вправ на лексичне і граматичне оформлення діалогічних і монологічних висловлювань понадфразового і текстового рівня:

1. Підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінів) у понадфразових єдностях/мікротекстах.

2. Підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінів) на текстовому рівні (діалог/монолог).

3. Підгрупа вправ на застосування ГС (у т. ч. термінів) у понадфразових єдностях і мікротестах.

4. Підгрупа вправ на застосування ГС на текстовому рівні (діалог/монолог).

5. Підгрупа вправ на інтегроване застосування ЛО (у т. ч. термінів) та ГС на рівні понадфразовому та текстовому.

Прикладом підгрупи вправ на ознайомлення можуть бути вправи 9, 10, 11, 12, 13.

Вправа 9 (група 5, підгрупа 1). *Практична мета* – розвивати лексичні навички вживання економічних термінів в ділових діалогах-інтерв'ю. *Тип*

вправи – репродуктивно-продуктивна, умовно-комунікативна. *Вид CP* – аудиторна, форма-парна, тип – евристична. *Засоби навчання* – онлайн-відеочат. Інструкція: *Interview your partner about the job and its details. Talk about working in team, travelling, and personal growth. Use the phrases in the box.*

What do you prefer

Do you like

Would you like

Do you fancy

Вправа 10 (група 5, підгрупа 2). **Практична мета** – розвивати лексичні навички вживання економічних термінів у професійно орієнтованому монологі-розповіді. Тип вправи – продуктивна, комунікативна. Вид CP – позааудиторна, форма – групова, тип – евристична. Засоби навчання – онлайн-відеочат, Інструкція: *Tell you partners about efficiency&effectiveness (their concepts, values, difference, expressions). Use the following words in the box and prompts.*

to use effort ratio amount of expense output
input to achieve objectives percentage

Вправа 11 (група 5, підгрупа 3). **Практична мета** – розвивати гнучкість граматичних навичок вживання Conditionals. Тип вправи – продуктивна, комунікативна. Вид CP – аудиторна; форма – парна / групова, тип – творча. Засоби навчання – онлайн-відеочат.

Інструкція: *Ask your partners what he would do if he had sufficient capital. Talk about profitable ways of investing money.*

Вправа 12 (група 5, підгрупа 4). **Практична мета** – розвивати граматичні навички вживання Passive в професійно-орієнтованому монологі. Тип вправи – продуктивна, комунікативна. Вид CP – позааудиторна; форма – парна/групова, тип – творча. Засоби навчання – онлайн-відеочат.

Інструкція: *Give a talk about Government Finance, using all the verbs in Passive.*

Вправа 13 (група 5, підгрупа 5). *Практична мета* – розвивати навички вміння правильного вживання лексико-граматичного мовного і мовленнєвого матеріалу професійно орієнтованого змісту в процесі усного презентування інформації. *Тип вправи* – продуктивна, комунікативна. *Вид СР* роботи – позааудиторна; форма – групова, тип – творча. *Засоби навчання* – чат-конференція.

Інструкція: *Prepare a presentation on the topic «Monopoly». Use signposting phrases to get you started.*

Saying what is coming
<i>So, let me give you a brief overview.</i>
<i>In this part of my presentation, I'd like to tell you about</i>
Moving on to the next point
<i>This leads directly to the next part of my talk.</i>
<i>Let's move on to the next point.</i>
Indication the end of a section
<i>This brings me to the end of my second point.</i>
<i>So that's the background.</i>
Referring back
<i>As I mentioned before, ...</i>
<i>As I said earlier.</i>
Summarizing a point
<i>I'd like to sum up the main points.</i>
<i>Let me briefly summarize what I've said so far.</i>

Усі групи і підгрупи вправ і завдань відповідають визначеним етапам формування лексичної та граматичної складових лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

Нами обґрунтовано зміст формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР та критерії відбору матеріалу, розроблено відповідну підсистему вправ. З метою комплексного представлення методики формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР побудуємо відповідну лінгводидактичну модель й спроектуємо на процес іншомовної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ. Цьому буде присвячено наступний підрозділ дисертації.

2.4. Лінгводидактична модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

Розгляд об'єкту пізнання, розкриття його сутності, опис найважливіших якостей та компонентів системи, її функціонування та розвиток передбачає застосування поширеного теоретичного методу дослідження – моделювання. Під поняттям «моделювання» розуміють заміщення досліджуваного об'єкта його умовним зразком, описом або іншим об'єктом, що іменується моделлю [179, с. 5]. В. Пікельна акцентує на тому, що модель дає змогу перейти від емпіричного пізнання до теоретичного, інтерпретуючи найскладніші теоретичні положення [180, с. 191].

Ми розглядаємо лінгводидактичну модель як еталонне уявлення про навчальний процес, що визначає цілі, основи організації та проведення навчального процесу. Таким чином, побудова моделі формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР передбачає відбір певних складових навчального процесу за кількісними та якісними параметрами, що характеризують об'єкт навчання, мету навчання, суб'єктів навчання, засоби навчання, дисципліну, в межах якої побудована модель, поетапність організації навчального процесу, контроль результатів навчання. Побудова цієї моделі відбувається у вигляді поетапного розгортання

його компонентів, взаємопов'язаних структурними зв'язками в ієрархічній конструкції моделі-системи.

У нашому дослідженні лінгводидактична модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи – це детальна схема самостійного управління студентом своєї навчальної діяльності під опосередкованим контролем викладача для оволодіння знаннями англійської загальної, економічної лексики, граматики та досягнення вищого середнього рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (рис. 2.3). Розвиток особистості як суб'єкта навчання передбачає формування здатності студента до самоорганізації та самоконтролю [181, с. 149].

Об'єкт навчання – процес формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Мета навчання – формування умінь лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Суб'єктами навчання виступають студенти 2-го курсу економічного факультету ВНЗ України, які навчаються за вказаною спеціальністю та викладачі навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Ділова іноземна мова».

Очікуваний результат навчання – сформованість англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів на рівні «вищий середнього», що відповідає рівню В2 володіння мовою згідно Загальноєвропейських рекомендацій.

Реалізується модель у межах навчальної дисципліни «Ділова англійська мова». Організаційною формою навчання англійської мови на нефілологічних факультетах ВНЗ є практичні / семінарські аудиторні заняття, факультативні заняття, групові та індивідуальні консультації. В умовах незначної кількості навчальних годин, відведених для аудиторних занять з ділової іноземної мови, СР виступає провідною формою організації навчання. Основний засіб формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів – онлайн-відеочат.

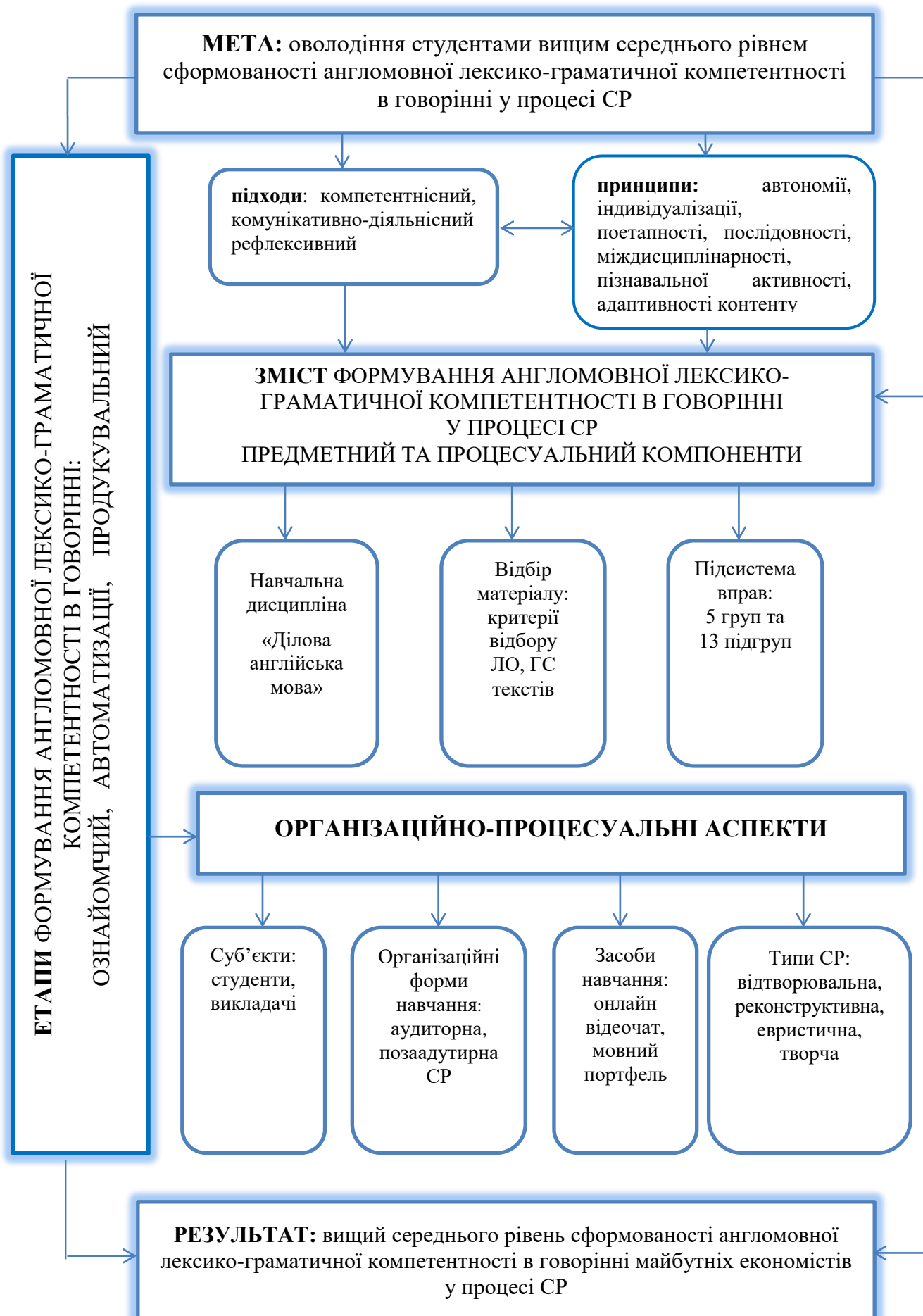

Рис. 2.3. Лінгводидактична модель формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР

Функціонування моделі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР забезпечується реалізацією принципів функціональності, системності, інтеграції, свідомості, а також низки принципів формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів:

– принцип *функціональності* моделі полягає у реалізації мети (функції), задля якої вона обґрунтовується. Окрім того, цей принцип акцентує на значеннях та мовленнєвих функціях лексичних одиниць, граматичних конструкцій, які розкриваються та використовуються в говорінні для реалізації мовленнєвих намірів. Таким чином, принцип функціональності передбачає циклічний повтор мовленнєвих функцій ЛО і ГС й автоматизацію дій щодо їх уживання в різних темах [18, с. 115];

– принцип *системності* передбачає побудову лінгводидактичної моделі досліджуваного об'єкта як системи, яка змінюється й розвивається. Система взаємозв'язаних компонентів педагогічного процесу, необхідних для формування лексико-граматичної компетентності в говорінні (мета, завдання, підходи, принципи, методи, засоби, зміст, результат), становить ієрархічну сукупність зв'язків між компонентами моделі, що відображають підпорядкованість та послідовність цілеспрямованих дій студентів з навчальним матеріалом [11]. Система є складним явищем, до якого входять численні елементи, що утворюють сукупність завдяки наявності внутрішніх зв'язків [182, с. 37–58];

– принцип *інтеграції* визначає взаємозв'язок і взаємозалежність процесу формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні з іншими видами мовленнєвої діяльності: читанням (зокрема, текстів під час підготовки до говоріння), аудіюванням (зокрема, переглядом відео- чи прослуховуванням аудіозапису до чи під час дискусії), письмом (зокрема, стислим конспектуванням майбутнього виступу, веденням відповідних записів у мовному портфелі). Застосування зазначеного принципу підвищує

ефективність засвоєння лексико-граматичного матеріалу та результативність процесу навчання англійської мови для професійного спілкування [24, с. 116];

– принцип *свідомості* передбачає усвідомлення студентами цілей застосування онлайн-чату та типів діалогів, монологів у формуванні англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР.

Підходами, що слугують базовою методологічною основою формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР є: компетентнісний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний (п. 1.3). Принципи, які забезпечують формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, включають: принцип автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності щодо організації та змісту навчання, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів (п. 1.3).

Онтогенез, зміст, одиниці складових англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні визначають окремий аналіз процесу їх формування, особливо в говорінні. З метою формування лексичної складової лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів доцільно організовувати процес навчання у три етапи, а саме: етап ознайомлення, етап автоматизації та етап застосування. Граматичну складову лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів також формуємо у три етапи: орієнтовно-підготовчий етап, стереотипно-ситуативний та варіююче-ситуативний. Таким чином, лексико-граматичну компетентність в говорінні майбутніх економістів доцільно формувати у наступні етапи: ознайомчий етап, етап автоматизації та продукувальний етап.

На кожному із згаданих етапів реалізуються предметний і процесуальний компоненти змісту формування англомовної професійно орієнтованої компетентності в говорінні майбутніх економістів з урахуванням лінгвопрагматичних особливостей дискурсу економістів (п. 2.1). На всіх перелічених етапах реалізується розроблена підсистема вправ (п. 2.3).

Предметний компонент охоплює особистісну та професійну сфери усного спілкування економістів; основні види такого спілкування – монолог та діалог (у т. ч. полілог); професійні ролі таких фахівців: планування бюджету організацій і діяльності підприємства, дослідження ринків та фінансових потоків, складання аналітичних звітів та ін.; комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів: публічні виступи на нарадах, ознайомлення з результатами аналітичних операцій з аудиту чи планування, ведення переговорів, ведення діалогу чи полілогу з колегами з урахуванням цілей професійної діяльності; комунікативні цілі і наміри; мовний матеріал (ЛО, у т. ч. терміни, ГС), лінгвосоціокультурний матеріал; теми, проблеми і тексти; відповідні комунікативні (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації тощо), загальнонавчальні та спеціальні (когнітивні, метакогнітивні, запам'ятовування, компенсаторні) стратегії.

Процесуальний компонент змісту формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів включає: мовленнєві уміння (діалогічного і монологічного мовлення); вправи для розвитку умінь говоріння; відповідні декларативні і процедурні знання; навички оперування лексико-граматичним матеріалом, вправи для їх формування; знання навчальних і комунікативних стратегій; вправи для розвитку вмінь оперувати навчальними і комунікативними стратегіями.

Система організації СР характеризується цілісністю та єдністю компонентів (цілі, підходи, принципи, зміст, методи, засоби навчання), які знаходяться у певній ієрархічній залежності і формуються під впливом навчального середовища [36, с. 109]. Практична ціль іншомовної підготовки майбутніх економістів передбачає формування лексико-граматичної компетентності в говорінні, яка забезпечує можливість ефективної комунікації англійською мовою в професійно-орієнтованих ситуаціях спілкування. Реалізація практичної цілі передбачає володіння майбутніми економістами англійською мовою в її усній формі, знання про лексичну, граматичну системи мови, навички стилістично і граматично правильно висловлювати свою думку,

грамотно і когерентно оформлювати діалогічні та монологічні висловлювання різних функціонально-сміслових типів.

Досягненню поставлених навчальних цілей сприяє правильний вибір методів навчання, які призначені впорядкувати діяльність викладача та студента. В процесі СР навчальна діяльність викладача і студента здійснюється відповідно до методів навчання, які характеризуються комплексністю, аналітико-синтетичними процесами, спеціалізацією змісту навчальної діяльності, що сприяють створенню та організації професійно спрямованих комунікативних ситуацій [23, с. 289]. Прямі імітаційні інтерактивні методи навчання забезпечують реалізацію ініціативного говоріння [183; 184, с. 265–274]. У процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів найбільш мотивуючими формами спілкування є: ділова бесіда, дебати, звіт, доповідь, презентація. Щодо засобів навчання – у процесі організації СР довели свою ефективність онлайн-відеочат, застосовувався також мовний портфель.

Виконання вправ 1–4-ої груп із розробленої і запропонованої нами підсистеми вправ передбачене для аудиторної СР, виконання 5ої групи вправ (складання і ведення діалогів в парах, обговорення у малих групах з подальшим презентуванням ключових ідей та груповою дискусією, презентації на визначену тематику, представлення та обговорення матеріалів мовного портфеля на чат-конференціях) – для позааудиторної СР із використанням онлайн-відеочату.

Розглянемо особливість СР на прикладі відеочату, спрямованого на опрацювання лексичного матеріалу теми «Why Study Economics?» та граматичного матеріалу «Present Perfect and Present Perfect Continuous» в рамках теми для говоріння «Jobs». На ознайомчому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентам-економістам пропонується прочитати текст «Why Study Economics?», ознайомитися з ключовими термінами у кількості 9 одиниць (Terms to Remember) та класифікаційними, словозмінними категоріями видо-часових форм дієслова, а

same Present Perfect and Present Perfect Continuous. Учасники відеочату мають можливість обмінятися думками щодо семантичних ознак термінів у контексті, слів, які утворюють тематичну групу «My Dream Job» та граматичних, поняттєвих категорій вищезгаданих видо-часових форм дієслова. На етапі автоматизації від студентів вимагається адекватне «реплікування» в міні-діалозі, використання засвоєних ЛО, у т. ч. термінів у діалогічному мовленні, правильне вживання часів на основі структурно-логічної схеми. На продукувальному етапі студенти, взаємодіючи в парах чи групах, продукують зв'язні та грамотні монологічні висловлювання на задану тему. Студенти представляють власне бачення та виражають особисте ставлення до переваг і недоліків професії економіста, використовуючи відповідні терміни, словосполучення, штампи, характерні для монологічного мовлення. На цьому ж етапі студент оцінює роботу учасників чат-конференції.

Особливої уваги на продукувальному етапі формування в економістів англійської лексико-граматичної компетентності в говорінні заслуговує застосування чат-презентації. У процесі підготовки до чату-презентації всі учасники створюють монологічне висловлювання текстового рівня у формі доповіді, використовуючи відповідний лексико-граматичний матеріал, й по чергово представляють попередні варіанти розроблених ними презентацій на тему «The Communist Experiment in the Soviet Union». Після кожного виступу учасники групи беруть участь в обговоренні й оцінюванні кожної презентації, а також роботи учасників чат-конференції [102, с. 112]. У діалогічній формі студенти обмінюються думками щодо коректного відбору ЛО, у т. ч. термінів, штампів, ГС, які забезпечують вдалу побудову презентації; а також мовленнєве й візуальне оформлення слайдів.

Робота над мовним портфелем також відбувається у три етапи: 1) підготовчий; 2) основний; 3) завершальний.

На підготовчому етапі студент заповнює три основні складові мовного портфелю «Мовний паспорт», «Мовна біографія», «Досьє». В мовному портфелі подається інформація про власника, рівень володіння англійською

мовою, рівень сформованості компонентів його англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, зокрема – лексичних і граматичних знань, навичок, мовленнєвих умінь, досвід вивчення англійської мови, тривалість навчання. Оцінювання результатів навчальної діяльності студентів відбувається на основі заповнення листів самооцінювання і супроводжується рефлексіями з подальшим обговоренням з учасниками групи в онлайн-відеочаті прогресу у вивченні мови, планування та реалізації визначених у співпраці з викладачем цілей.

На основі аналізу мовного портфелю для економістів, розробленого Н. Ягельською [106, с. 12], нами розроблено і запропоновано листи самооцінювання рівня сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні (додаток Д). У межах змістового модуля студенти фіксують та оцінюють свої лексико-граматичні знання та навички в говорінні, уміння грамотно і когерентно презентувати усні повідомлення, вести діалог (наприклад:

- *Я знаю ключові терміни до теми «Human wants»;*
- *Я володію формами теперішніх часів;*
- *Я знаю усномовленнєві формули: зміна предмета розмови, оцінка, уточнення, заперечення; початок, продовження та завершення розмови, порівняння та протиставлення;*
- *Я можу без жодних труднощів вживати терміни, форми теперішніх часів у бесіді, доповіді на тему «Ranking of Human wants»;*
- *Я можу без підготовки вступати в бесіди на тему «What's Economics»;*
- *Я можу давати розгорнуті описи та презентації на тему «What's Economics»).*

На початку вивчення навчальної дисципліни «Ділова англійська мова» студенти фіксують та оцінюють рівень сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні (додаток Д), наприклад:

– Я можу брати участь в обговореннях на професійну тематику; переконливо презентувати, захищати свої ідеї, погляди й реагувати адекватно на складні лінії аргументації, без зусиль добираючи потрібні ЛО та вживаючи відповідні ГС;

– Я можу давати чіткі детальні, логічно викладені описи та презентації на професійну тематику (розвиток економічної науки; галузі економічного знання, макро-мікроекономіка, функціонування ринкової системи, ринкового механізму, суб'єктів підприємницької діяльності і системи ринкових відносин), вільно добираючи потрібні ЛО та вживаючи відповідні ГС ;

– Я можу вживати засоби зв'язності та послідовності висловлювань, описів, репрезентацій.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Ділова англійська мова» на продукувальному етапі англійської лексико-граматичної компетентності в говорінні студенти за допомогою онлайн-відеочату, як уже зазначалося, презентують рубрики власного мовного портфеля, звітують про реалізацію поставлених цілей, результати аналізу формування лексико-граматичних умінь та навичок, діляться своїми рефлексіями щодо власних сильних і слабких сторін. Так, студенти діляться власними досягненнями, порівнюють свої роботи, листи самооцінювання та підходи до відбору змісту мовного портфелю. На завершальному етапі у процесі усного обговорення кожен студент оцінює роботу учасників мовної групи над мовним портфелем.

Дослідження формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів не тільки включає аналіз системотвірних компонентів, але й передбачає розгляд механізму рівневого розвитку цього процесу [23, с. 73]. Вихідною точкою шкали традиційної градації, з якої починається формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, є елементарний рівень. У напрямку до поставленої практичної мети – рівень вищий середнього, для цього студент повинен подолати рівень нижчий середнього, середній рівень.

Досягнення очікуваного результату навчання – сформованість англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів на рівні «вищий середнього», з урахуванням програмних вимог та індивідуальних потреб, можливе за умови реалізації певного рівня автономії навчання [35, с. 91]. І. Задорожна розглядає автономію в єдності двох аспектів: автономія як спосіб організації навчального процесу, за якого студент може здійснювати самоуправління навчальною діяльністю; автономія як здатність студента приймати самостійні рішення на всіх етапах навчальної діяльності відповідно до мети навчання і нести відповідальність за їх виконання та результат [36, с. 13]. Реалізація автономії передбачає використання таких дидактико-методичних технологій, метою яких є не нагромадження знань, навичок і вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації та самореалізації студента [124, с. 73]. Автономія реалізується у суб'єктній педагогічній моделі взаємодії викладача і студента, для якої притаманні: визначення цілей, вибір стратегій і тактик досягнення цілей за опосередкованого керівництва викладача [86, с. 84–85]. У контексті реалізації автономії використання інтерактивних засобів навчання, як-от онлайн-відеочати, а також мовного портфеля, спонукає й мотивує студентів до подальшого самостійного активного вивчення англійської мови, до оцінки власного рівня сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні, визначення прогалів, труднощів та їхнього послідовного подолання.

Аналіз змісту програм навчальних дисциплін і робочих програм навчальних дисциплін «Англійська мова», «Англійська мова професійного спрямування», «Ділова англійська мова» для підготовки бакалаврів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування» напрямів підготовки 051 «Економіка (бізнес-економіка, бізнес-статистика та аналітика)», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», класичних ВНЗ України та ВНЗ України

економічного профілю, у т. ч. й Львівського національного університету імені Івана Франка, аналіз змісту програм навчальних дисциплін і робочих програм фахових навчальних дисциплін підготовки бакалаврів відповідної галузі знань та відповідних напрямів підготовки, аналіз навчально-методичного забезпечення згаданих дисциплін, обґрунтування змісту формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів в говорінні у процесі самостійної роботи, дозволили укласти навчальну і робочу програми навчальних дисциплін «Англійська мова» та «Ділова англійська мова» для підготовки бакалаврів галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування» напрямів підготовки 051 «Економіка (бізнес-економіка, бізнес-статистика та аналітика)», 071 «Облік і оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», 073 «Менеджмент», 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» Львівського національного університету імені Івана Франка у співпраці з викладачами кафедри (додаток В). Пропонуємо ввести окремі загальні елементи професіоналізації змісту навчання у групах з рівнем володіння студентами англійською мовою, визначеним як «середній» впродовж 1-2 семестрів навчання у процесі вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова».

Повне професійне спрямування у вивченні англійської мови рекомендується починати з 3 семестру навчання у процесі вивчення дисципліни «Ділова англійська мова» (додаток В). Кількість годин, що відводяться на вивчення дисципліни «Ділова англійська мова» на II курсі (3-4 семестри), становить 216 (6 кредитів). Кількість годин, відведених на аудиторну роботу студентів, становить 68 (34 год. – 3 семестр, 34 год. – 4 семестр), на самостійну роботу – 148 (124 год. – 3 семестр, 124 год. – 4 семестр). Мовний та мовленнєвий матеріал навчальної дисципліни «Ділова англійська мова» об'єднаний у 6 модулів, 12 змістовних модулів. Тривалість модуля становить 35 год., змістовного модуля – 18 год., з яких 6 год. – аудиторних і 12 год.,

відведених на самостійну роботу студентів. Студенти оволодівають уміннями різних видів мовленнєвої діяльності та засвоюють інші компоненти змісту навчальної дисципліни «Ділова англійська мова». Кількість годин для формування лексико-граматичної компетентності в говорінні в процесі самостійної аудиторної роботи становить $\frac{1}{4}$ усіх годин одного змістового модуля або 1,5 навчальних годин. Кількість годин для формування лексико-граматичної компетентності в говорінні в процесі позааудиторної самостійної роботи становить $\frac{1}{2}$ усіх годин одного змістового модуля або 6 навчальних годин. $\frac{1}{2}$ навчального часу аудиторної та позааудиторної самостійної роботи навчальної дисципліни «Ділова англійська мова» рекомендуємо відвести для формування лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні.

У кожному модулі на розвиток умінь лексико-граматичної компетентності в говорінні передбачено 21 навчальна година. Ми пропонуємо формувати лексико-граматичну компетентність в говорінні інтегровано з іншими видами мовленнєвої діяльності. Виходячи з того, що рекомендується відводити до 45 хв. на розвиток умінь говоріння на аудиторному занятті з іноземної мови, пропонуємо відвести до 25 хв. на самостійне виконання вправ та завдань на розвиток лексико-граматичних навичок в говорінні майбутніх економістів. Щодо наших рекомендацій щодо позааудиторної самостійної роботи, пропонуємо відводити $\frac{1}{2}$ часу на формування лексико-граматичної компетентності в говорінні (12 год. модуля; відповідно 6 год. змістовного модуля).

Сконструйовані нами моделі організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні розраховані на опрацювання змістового модуля (ЗМ 1.1. «Що таке економіка?»), по 17 год. аудиторних практичних занять, і 12 год. самостійної позааудиторної роботи (табл. 2.5, табл. 2.6).

Таблиця 2.5

Модель організації аудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні

Етап формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів	Змістовий модуль	Група та підгрупа вправ	К-ть годин	Контроль
Ознайомчий	Тема: Що таке економіка? Ознайомлення з ЛО, термінів, ГС до теми «What's Economics?», «Economic Resources». Контекстуальний аналіз теми «Articles», «Present Simple and Present Continuous»	Група 1.1 Група 2.2 Група 2.1 Група 2.2	0.75	поточний
Автоматизації	Лексично-граматичне оформлення діалогічних та монологічних єдностей з опорою на діалог-зразок, монолог-зразок у межах усних тем «Human wants», «Nation's Resources».	Група 3. 1. Група 3. 2. Група 4. 1. Група 4. 2.	0,75	поточний

Моделі характеризуються системністю, послідовністю та взаємозв'язком їх компонентів. Таблиці містять етапи навчання, кількість практичних занять з відповідними групами вправ, етапи роботи з відеочатом під час позааудиторної самостійної роботи.

Таблиця 2.6

Модель організації позааудиторної СР майбутніх економістів з формування
англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні

Етап формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів	Змістовий модуль	Група та підгрупа вправ	К-ть годин	Контроль
Продукувальний етап	Тема: Що таке економіка? Складання діалогів / групових діалогів на тему «Переваги знання системи економіки», «Якщо я був би прем'єр-міністром» у режимі реального часу в онлайн чаті; презентація на тему «Здобутки видатних економістів» у режимі реального часу в онлайн чаті	Група 5. 1 Група 5. 2 Група 5. 3 Група 5. 4 Група 5. 5	6	Тематичний Підсумковий

Модель організації СР майбутніх економістів з формування лексико-граматичної компетентності в говорінні враховує специфіку формування у майбутніх економістів лексико-граматичної компетентності в говорінні, характеризується системністю, послідовністю, взаємозв'язком її компонентів, спрямованістю на розвиток як лексичних і граматичних навичок, мовленнєвих умінь, так і професійних умінь майбутніх економістів. Реалізація моделі забезпечує виконання розробленої нами підсистеми вправ відповідно до змістових модулів навчальної дисципліни. Запропонована модель підлягає

експериментальній апробації, що дозволить перевірити її ефективність. Перевірці ефективності експериментальної методики формування лексико-граматичної компетентності в говорінні в процесі СР присвячено наступний розділ дисертації.

Висновки до розділу 2

Компонентами змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР є предметний і процесуальний. Предметний компонент змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР охоплює: домінуючі сфери усного професійного спілкування економістів, зокрема особистісну (режим робочого дня, посадові обов'язки, стосунки, проблеми і знаменні дати в колективі) та професійну (економіка підприємства, облік і аудит, фінанси і кредит, прикладна статистика, менеджмент, маркетинг, економічна кібернетика); основні види усного професійно орієнтованого спілкування економістів – монолог та діалог (у т. ч. полілог); професійні ролі економістів: планування бюджету організації, фінансове планування, планування діяльності підприємства, контроль ефективності використання ресурсів, дослідження ринків та фінансових потоків, складання рейтингів, аналітичних звітів та ін.; комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів: публічні виступи на нарадах, ознайомлення з результатами аналітичних операцій з аудиту чи планування, ведення переговорів, ведення діалогу чи полілогу з колегами з урахуванням цілей професійної діяльності, організація роботи в колективі та ін.; комунікативні цілі і наміри: використання відповідних комунікативних стратегій (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації, спонукання, конфронтації, компромісу) та компенсаторних стратегій; мовний матеріал (ЛЮ, терміни, ГС), лінгвосоціокультурний матеріал; невербальні засоби комунікації – міміка, жести, контакт очей та ін.; теми,

проблеми і тексти; комунікативні (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації тощо), загальнонавчальні та спеціальні (когнітивні, метакогнітивні, запам'ятовування, компенсаторні) стратегії.

Процесуальний компонент змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР включає: мовленнєві уміння (діалогічного і монологічного мовлення); вправи для розвитку умінь говоріння; відповідні декларативні і процедурні знання; навички оперування мовним матеріалом (у першу чергу лексичні та граматичні), вправи для їх формування, знання навчальних і комунікативних стратегій, вправи для оперування згаданими стратегіями.

Економічний дискурс представлений усними і письмовими текстами або їх фрагментами, які відображають реалії економічного світу, й поєднує в собі характеристики інституційного і персонального типів дискурсу. Професійна лексика, зокрема економічна термінологія, є основою для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР у студентів економічних спеціальностей.

Одиницями відбору навчального матеріалу в процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів з реципіювальною метою є фаховий текст (монолог, діалог); із продукувальною метою – ЛО (зокрема термін, термін-словосполучення) та ГС. Критеріями відбору ЛО є: сполучуваність; словотвірна здатність; частотність; практична необхідність; тематичність; професійна спрямованість. Критеріями відбору ГС – поширеність та частотність; зразковість; виключення синонімічних граматичних явищ. До критеріїв відбору текстів належать критерії: автентичності / «умовної автентичності»; професійної спрямованості; тематичності; методичної цінності; пізнавальної цінності. Опрацьовано 230 текстів автентичних англомовних підручників з економіки, із яких відібрано й адаптовано 54 з урахуванням частотності вживання характерних ЛО й ГС та ін. критеріїв відбору текстів; укладено лексичний мінімум для оволодіння майбутніми економістами англомовною лексико-граматичною компетентністю

в говорінні у процесі СР.

Критерій «умовної автентичності» реалізується через адаптацію автентичних текстів викладачем у співпраці з фахівцем-носієм мови до навчальних потреб згідно алгоритму: скорочення обсягу тексту, спрощення синтаксичних структур, спрощення ГС, заміна складних ЛО.

Визначено три етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР: 1) ознайомчий; 2) автоматизації; 3) продукування. На ознайомчому етапі здійснюється семантизація ЛО та ознайомлення із ГС. Етап автоматизації передбачає оволодіння та відтворення ЛО та ГС у словосполученнях / реченнях, лексичне та граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей. На етапі продукування відбувається вживання ЛО та ГС у висловлюваннях понадфразового рівня, у діалогічних та монологічних висловлюваннях текстового рівня.

Відтворювальний тип СР домінує на першому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (ознайомлення), реконструктивно-варіативний тип СР домінує на другому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (автоматизації), евристичний та творчий тип СР – на третьому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (продукування).

Відповідно до визначених етапів, розроблено підсистему вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, що включає п'ять груп і тринадцять підгруп вправ.

Лінгводидактична модель формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР відображає: об'єкт, мету, суб'єктів навчального процесу, зміст, засоби навчання, поетапність процесу формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, контроль результатів. З метою деталізації організаційних аспектів формування

англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів сконструйовано моделі організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі вивчення дисципліни «Ділова англійська мова», розрахованої на 68 год. аудиторної та 148 год. позааудиторної СР.

Основні положення цього розділу висвітлені у публікаціях автора [185; 186; 187; 188; 189].

РОЗДІЛ 3
ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ
АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ГОВОРІННІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ
У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У розділі визначено рівні, критерії і показники сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР; описано хід та інтерпретацію результатів експерименту для визначення ефективності розробленої методики, сформульовано методичні рекомендації щодо формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР.

3.1. Рівні, критерії та показники сформованості
англomовної лексико-граматичної компетентності
в говорінні майбутніх економістів

З метою оцінювання сформованості у майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні необхідно визначити рівні сформованості цієї компетентності та здійснити їх вимірювання. Процес формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні вирізняється рівневим розвитком, оскільки англomовна лексико-граматична компетентність в говорінні як специфічна мовленнєва здатність майбутніх економістів проходить ряд послідовних етапів, що передбачають оволодіння студентами відповідними рівнями згаданої компетентності, а рівневий підхід до організації навчального процесу розглядає навчання як процес розвитку і переходу від нижчого рівня до вищого – складнішого та якіснішого [190, с. 72].

Під рівнем володіння іноземною мовою у методиці викладання іноземних мов науковці трактують ступінь досягнутого успіху під час оволодіння виучуваної іноземної мови за відведений для цього проміжок навчального часу [191, с. 324–325]. В. Сафонова визначає рівень володіння іноземною мовою як спеціально виділений рівень комунікативного володіння іноземною мовою, для якого притаманні точно визначені характеристики мовної, мовленнєвої та

соціокультурної поведінки людини, що дає можливість однозначно вирізнити його серед інших рівнів володіння іноземною мовою як засобом спілкування та визначити рівень у межах їх конкретної методичної класифікації [192, с. 63].

Розробка моделі іншомовної комунікативної компетентності експертами Ради Європи в 1970-х роках передбачала обґрунтування порогових рівнів володіння іноземною мовою. Подальша конкретизація та деталізація вимог до рівня володіння іноземною мовою втілилась в документі, який регламентував Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти (*Common European Framework of References for Languages: Learning, Teaching, Assessing*, 1996 р.). Документ окреслює систему рівнів, її опис (шкалування, кількісне та якісне наповнення дескрипторів).

У документі виділено три основних рівні з подальшою деталізацією (рівень А: А1 (*Breakthrough*) – інтродуктивний, А2 (*Waystage*) – середній або «виживання»; рівень В: В1 (*Threshold*) – рубіжний і В2 (*Vantage*) – просунутий; рівень С: С1 (*Effective Operational Proficiency*) – автономний та С2 (*Mastery*) – компетентний¹) [135, с. 23].

Завдяки своїй гнучкості та універсальності, орієнтації на компетентнісний та комунікативно-діяльнісний підходи, відповідності професійним і віковим інтересам тих, хто навчається, шкала рівнів володіння набула своєї популярності [170] та спонукала дослідників (Ван Ейка, Дж. Тріма) [135] представити детальніше уявлення щодо комунікативно-орієнтованої специфікації цілей навчання [192, с. 99]. Таким чином, загальноєвропейські рекомендації в контексті дослідження питання багаторівневості в методиці навчання виступають каркасом, на який варто орієнтуватися під час розробки національних програм та ефективних методик формування іншомовної комунікативної компетентності, професійної іншомовної комунікативної компетентності і їх складових.

У контексті нашого дослідження ми скористалися принципами визначення рівнів володіння іноземною мовою, кількісними та якісними наповненнями дескрипторів, критеріями оцінки сформованої англійської комунікативної компетентності задля визначення рівнів сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів. Співставлення рівнів, запропонованих Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, із класичними для методики навчання іноземних мов рівнями

володіння іноземною мовою, дозволяє простежити між ними тісну кореляцію, де традиційний рівневий поділ передбачає градацію на елементарний рівень, рівень «нижчий середнього», середній рівень «вищий середнього», високий та просунутий рівень. За рівні сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів приймаємо класичні для методики навчання іноземних мов рівні володіння іноземною мовою: елементарний, «нижчий середнього», середній, «вищий середнього», високий та просунутий, які корелюють з рівнями сформованості англomовної комунікативної компетентності за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти наступним чином (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кореляція рівнів сформованості у майбутніх економістів англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні з рівнями сформованості англomовної комунікативної компетентності за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти

Умовні позначення		Рівні сформованості англomовної комунікативної компетентності за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти	Рівні сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів
	C 2	Компетентний	↔ просунутий
	C 1	автономний	↔ Високий
	B2	Просунутий	↔ вищий середнього
	B1	рубіжний	↔ Середній
	A2	«виживання»	↔ нижчий середнього
	A1	інтродуктивний	↔ елементарний

За період навчання у ВНЗ у процесі іншомовної підготовки майбутні економісти повинні охопити рівні володіння іноземною мовою B2-C1 (згідно Загальноєвропейських рекомендацій). Таким чином, після закінчення вивчення навчальної дисципліни «Ділова іноземна мова» по завершенні другого курсу бакалаврату студенти повинні оволодіти іноземною мовою на рівні просунутого незалежного користувача (B2).

Для визначення рівня володіння іноземною мовою, у т. ч. оцінювання рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності, у більшості українських ВНЗ застосовується 100-бальна шкала ЄКТС, запроваджена для оцінювання знань, умінь і навичок студентів з усіх циклів дисциплін (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінювання рівня сформованості англomовної комунікативної компетентності за 100-бальною шкалою ЄКТС

шкала ECTS	Національна (5-бальна) шкала
A	5 (відмінно)
B	4 (дуже добре)
C	4 (добре)
D	3 (задовільно)
E	3 (недостатньо)
X	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)
F	2 (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Враховуючи кореляцію рівнів сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів з глобальними

рівнями сформованості англомовної комунікативної компетентності за Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, які вимірюються за шкалою ЄКТС, пропонуємо наступне шкалування рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, яке також відповідає оцінюванню за шкалою ЄКТС (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Шкалування рівнів сформованості у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні
(100-бальна шкала)

Рівні сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів	Розподіл балів між рівнями сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів
Просунутий	96–100
Високий	90–95
Вищий середнього	81–89
Середній	71–80
Нижчий середнього	61–70
Елементарний	51–60
Початковий, або англомовна лексико-граматична компетентність в говорінні не сформована	≤ 50

З орієнтацією на дескриптори рівнів володіння мовою, визначені у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти, та на основі аналізу праць науковців (Н. Микитенко [68], В. Черниш [23], А. Онуфрив [102; 193]),

що адаптували згадані дескриптори до контексту формування іншомовної професійної компетентності та їх складових, нами розроблено дескриптори рівнів сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, зокрема – в діалогічному та монологічному мовленні.

Зокрема, для **діалогічного мовлення** майбутній економіст, демонструючи **нижчий середнього** рівень сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності:

- може встановити соціальний контакт: вітання і прощання; знайомство; може розповідати і надати інформацію про деталі особистого життя; ініціювати і відповідати на прості твердження щодо нагальних потреб, проте демонструє низьку здатність підтримати розмову і виступати її ініціатором;

- може в основному визначити тему дискусії, що проходить повільно і з чітким формулюванням;

- може спілкуватися в чітко структурованих професійних ситуаціях та підтримувати короткі розмови/бесіди на професійну тематику за умови, що співрозмовник готовий допомогти у разі необхідності;

- може обмінюватися релевантною інформацією і висловлювати свої погляди на офіційній зустрічі, зборах, за умови, що він може попросити про повторення, в разі необхідності;

- може обмінюватися обмеженою інформацією на знайомі і звичайні оперативні теми;

- вживає нескладну термінологічну лексику, прості мовленнєві фрази-кліше, нерозгорнуті фрази, нескладні граматичні конструкції.

Володіючи **середнім** рівнем сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності, майбутній економіст:

- може досить вільно спілкуватися на знайомі звичні теми, пов'язані з професійною сферою, проте іноді має труднощі, коли намагається точно сформулювати те, що хоче сказати;

- може без підготовки вступати в бесіди на знайомі теми;

- може досить точно викласти свою точку зору, проте відчуває труднощі, виступаючи в дебатах;

- може впевнено здійснювати обмін, перевірку накопиченої фактичної інформації в межах професійних інтересів, проте з певною обмеженістю в точності;

- може брати участь і проводити інтерв'ю;

- використовує усномовленнєві формули: прийняття чи відхилення пропозиції, вибачення, пояснення, перепитування, знайомство, висловлення подяки, співчуття й комунікативні стратегії: інформування, аргументації, переконання;

- вживає термінологічну лексику середньої складності; синонімічні вирази, абстрактні іменники та дієслова; нескладні граматичні конструкції.

Майбутній економіст, що має **вищий середнього** рівень сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності:

- може здійснювати регулярну інтеракцію у бесідах, дискусіях в широкому діапазоні професійних тем, чітко позначаючи зв'язки між ідеями (бесіда, дискусія);

- може точно виражати свої думки і погляди;

- може переконливо презентувати, захищати свої ідеї, погляди й реагувати адекватно на складні лінії аргументації, оцінювати альтернативні пропозиції та висувати гіпотези, підкреслювати особистісне значення подій і вражень;

- використовує усномовленнєві формули: зміна предмета розмови, оцінка, уточнення, заперечення, розчарування, вагання, подив, передбачення й комунікативні стратегії: інформування, аргументації, переконання, спонукання, конфронтації, компромісу;

- вживає базові одиниці терміносистеми;

- добре контролює граматичний аспект висловлювань.

Маючи **високий рівень** сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності, майбутній економіст:

- може висловлюватися вільно, швидко і спонтанно реагує на репліки співрозмовника;
- може брати участь у групових бесідах, дискусіях на абстрактні, комплексні незнайомі теми;
- може вільно і впевнено висловлювати власну думку, власне ставлення;
- використовує усномовленнєві формули: скарги, висловлення впевненості і переконання, початок розмови із зацікавленням слухача й комунікативні стратегії: переконання, спонукання, конфронтації, компромісу;
- використовує широкий спектр термінологічних одиниць;
- грамотно і когерентно презентує висловлювання.

На **просунутому рівні** сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності майбутній економіст:

- може висловлюватися спонтанно, дуже швидко і точно;
- може наводити логічні та переконливі аргументи;
- може вільно та без труднощів брати участь у бесіді, дискусії, інтерв'ю з використанням відповідних комунікативних стратегій;
- може правильно передавати найтонші смислові відтінки;
- влучно і швидко добирає потрібні лексичні одиниці, граматичні конструкції.

Для **монологічного мовлення** майбутній економіст, демонструючи **нижчий середнього** рівень сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності:

- може дати простий опис або презентацію про людей, роботу;
- може зробити коротке підготовлене висловлювання передбачуваного змісту; короткі виступи;
- може описати своє оточення (навчання, роботу);
вживає прості фрази, прості речення.

Володіючи **середнім** рівнем сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності, майбутній економіст:

- може досить вільно давати прості описи свого оточення, середовища, подій, тенденції, досвід, надії;
- може створити коротке повідомлення на професійну тематику;
- може виступити із короткою доповіддю на професійну тематику;
- може правильно вживати відповідні ГС;
- вживає лінійно-структуровані висловлювання; прості мовленнєві кліше в доповідях, презентаціях;
- використовує усномовленнєві формули: початок, продовження та завершення розмови, порівняння та протиставлення, висловлення сподівань, наведення прикладів й комунікативні стратегії інформування; самопрезентації, презентації, аргументації;
- вживає термінологічну лексику середньої складності;
- може когерентно презентувати усні повідомлення.

Майбутній економіст, що має **вищий середнього** рівень сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності:

- може давати чіткі детальні, систематично розгорнуті описи та презентації (головні положення та релевантні допоміжні деталі), пов'язаних із професійною діяльністю;
- може робити аргументований виклад у звітній формі інформації, отриманих з різних усних чи письмових джерел;
- може послідовно розвивати аргументацію;
- представити результати своєї професійної діяльності у вигляді звіту, доповіді, виступу;
- вживає засоби зв'язності та послідовності висловлювань, описів, репрезентацій;
- використовує усномовленнєві формули: зміна предмета розмова оцінка, пояснення, висловлення власного бачення; володіє мовленнєвими

формулами професійного дискурсу; влучно використовує комунікативні стратегії інформування, само- презентації, презентації, аргументації;

- насичує тексти одиницями терміносистеми; володіє мовленнєвими формулами наукового дискурсу;

- добре контролює граматичний аспект висловлювань.

Маючи **високий рівень** сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності, майбутній економіст:

- може давати чіткі, детальні описи складних предметів, інтегруючи підтеми, та презентації цих предметів, викладаючи певні точки зору з додатковими положеннями, причинами та відповідними прикладами;

- може представити аналіз у формі доповіді з майстерним використанням усномовленнєвих формул: скарги, висловлення впевненості, початок розмови із зацікавленням слухача, а також комунікативних стратегій інформування, самопрезентації, презентації, аргументації. переконання;

- використовує усномовленнєві формули: скарги, висловлення впевненості і переконання, початок розмови із зацікавленням слухача;

- грамотно і когерентно презентує великі за обсягом усні повідомлення; не має складностей із вибором ЛО і ГС;

- демонструє багатий лексичний запас; правильно вживає складні граматичні конструкції.

На **просунутому рівні** сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності майбутній економіст:

- може продукувати чітке, плавне, зв'язне усне мовлення з ефективною логічною структурою;

- може проводити публічні виступи на професійну тематику в аудиторіях різного типу;

- може описувати та обґрунтовувати головні положення доповіді, виступу в належному стилі;

- може правильно передавати найтонші смислові відтінки;

- влучно і швидко добирає потрібні лексичні одиниці;
- вільно і абсолютно правильно вживає відповідні граматичні структури.

Розглядаючи основні науково обґрунтовані підходи до визначення критеріїв як орієнтири для подальших розвідок у царині контролю у навчанні іноземних мов [195; 16; 196; 197; 158], ми виокремлюємо в нашому дослідженні наступні якісні показники рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів: критерій лексичної, граматичної правильності; критерій ситуативності (діалогічне мовлення), критерій насиченості новими лексичними одиницями та граматичними структурами у висловлюваннях, критерій зв'язності (монологічне мовлення). Кількісними критеріями для сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні є темп мовлення, що в свою чергу відображає швидкість вживання термінологічних одиниць, граматичних структур у мовленні.

Критерій лексичної, граматичної правильності висловлювання передбачає мовцем використання одиниць економічної терміносистеми, усномовленнєвих формул, сталих виразів, базових ГС. Лексична і граматична правильність визначається за характером і кількістю лексико-граматичних помилок на кожні 10 речень [18, с. 137].

Критерій ситуативності застосовується для перевірки вмінь оформити своє висловлювання відповідно до ситуації спілкування в діалогічній формі, забезпечується керуванням ситуацією, зверненістю та адаптивністю мовлення [16]. Цей критерій визначається також за кількістю фраз, ГС. Студент повинен вміти за допомогою лексичних та граматичних засобів з використанням відповідних комунікативних стратегій розв'язувати поставлене комунікативне завдання (переконати, заперечити, не погодитися, висловити свою думку, запросити).

Критерій насиченості нових ЛО та ГС у висловлюваннях перевіряє рівень сформованості вмінь майбутніх економістів оптимально

використовувати лексико-граматичний матеріал, в усному мовленні з метою розкриття смислових компонентів повідомлення текстового рівня.

Критерій зв'язності перевіряє вміння студентів дотримуватися логічності та повноти викладу монологічних висловлювань, належний рівень сформованість дискурсивних умінь в усному професійно мовленні [198].

Для усного діалогічного мовлення *обсяг тексту* становить 130–180 слів, а рекомендований темп мовлення – 150–200 та більше складів за хвилину. Для усного монологічного мовлення обсяг тексту складає 150–200 слів, при цьому рекомендований темп монологічного мовлення залишається тим самим, що актуальний і для діалогічного мовлення [167; 168].

У процесі визначення *темпу діалогічного і монологічного мовлення* майбутніх економістів ми опиралися на дослідження Л. Цесарського, який обґрунтовує: 80–90 слів/хвилину – повільний темп мовлення, 100–130 слів/хвилину – середній темп мовлення, 135–160 слів/хвилину – швидкий темп мовлення [199].

Вимірювання сформованості лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів передбачає застосування визначених у підрозділі рівнів, критеріїв та кількісних показників сформованості цієї компетентності, а також кількісного та якісного наповнення дескрипторів. З метою доведення ефективності методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів буде проведено методичний експеримент.

3.2. Організація, хід та інтерпретація результатів методичного експерименту з перевірки ефективності методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

З метою перевірки ефективності запропонованої методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи з орієнтацією на розроблені методики

проведення методичного експерименту (П. Гурвіч [200], Н. Микитенко [68, с. 218–226], М. Садовий [201], А. Спата [202] було проведено методичний експеримент.

Визначено мету методичного експерименту, яка полягає у перевірці його гіпотез щодо ефективності формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів в процесі СР.

Відповідно, сформульовано **гіпотези** дослідження:

– **перша** полягає у припущенні про те, що ефективність формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів буде високою за умови організації навчання за експериментальною методикою;

– **друга** полягає у припущенні про те, що ефективність формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх буде високою за умови традиційної організації навчання іноземних мов у ВНЗ, прийнятої у відповідному виші.

Характер методичного експерименту визначено як природний, відкритий, вертикально-горизонтальний.

Варійованими умовами експерименту виступили:

– зміст формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР та відібраний матеріал;

– засоби навчання;

– організація формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР (відповідно до розроблених моделей організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні).

До неварійованих умов належали:

– склад експериментальної групи (ЕГ) та контрольної групи (КГ) (студентський і викладацький / кількісний і особистісний);

- тривалість методичного експерименту;
- типи завдань для передекспериментального та післяекспериментального оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів;
- критерії, показники оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, дескриптори рівнів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

Завдання експерименту охоплювали:

- 1) визначення його характеру та структури;
- 2) проведення передекспериментального оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР з метою їх розподілу на ЕГ та КГ;
- 3) реалізацію методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка в експериментальній групі;
- 4) проведення післяекспериментального оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні учасників ЕГ та КГ з метою інтерпретації отриманих даних та визначення валідної гіпотези дослідження.

Відповідно до поставлених завдань, визначено етапи проведення експерименту, а саме: передекспериментальний (2013/2014 н. р.), основний (2014/2015 н. р. – 2015/2016 н. р.) та завершальний (2016/2017 н. р.).

На передекспериментальному етапі на основі визначення рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні учасників експерименту поділили на ЕГ та КГ по 50 студентів у кожній. Загалом в експерименті брало участь 100 студентів другого курсу економічного факультету та 7 викладачів кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Завдання для передекспериментального оцінювання розраховані на нижчий середнього та середній рівень сформованості в учасників експерименту англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні.

До варіантів типів завдань, запропонованих учасникам передекспериментального оцінювання, належали:

- складання діалогів з метою з'ясування зацікавленостей іноземних відвідувачів, які приїхали оглянути адміністративні, виробничі приміщення компанії «Тойота». Діалог передбачає використання ЛО до усної теми «Innovation»;

- ведення діалогу з начальником з метою звітування про свою діяльність за період його відсутності. Діалог передбачає демонстрування навичок вживання Present Perfect;

- розповідь про Дж. Кейнза та його внесок в розвиток економічної думки з використанням схеми, термінів до теми «Freedom»;

- доповідь про роль свободи в економічному житті. Монолог передбачає використання ЛО, термінів до теми «Freedom».

Відповідно до визначених у підрозділі 3.1 критеріїв оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні (діалогічне та монологічне мовлення), перше і третє завдання оцінювались у двадцять балів; друге і четверте – у 30 балів.

Для зручності математичного обрахунку й інтерпретації отриманих даних кількісні показники рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів чотирьох ЕГ було умовно об'єднано в одну ЕГ (50 осіб). За тим же принципом кількісні показники рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів чотирьох КГ було умовно об'єднано в одну КГ (50 осіб).

Оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності у діалогічному та монологічному мовленні (елементарний рівень, рівень «нижчий середнього», середній рівень, рівень «вищий

середнього», високий рівень та просунутий рівень) відбувалось відповідно до визначених критеріїв та розроблених з орієнтацією на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти дескрипторів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів (п. 3.1). За даними передекспериментального оцінювання (додаток Е), середній кількісний показник сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ на початку вивчення дисципліни «Ділова англійська мова» склав 46,7, що відповідало рівневі «нижчий середнього» (А 2 згідно Загальноєвропейських рекомендацій), а середній кількісний показник сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів КГ склав 59,2, що відповідало рівневі «середній» (В 1 згідно Загальноєвропейських рекомендацій).

На основному етапі експериментального дослідження в ЕГ було зреалізовано експериментальну методику, розроблену відповідно до визначених етапів з урахуванням змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів та критеріїв відбору матеріалу, що передбачала виконання підсистеми вправ з використанням онлайн-відеочату та роботу над мовним портфелем.

На завершальному етапі експерименту було проведено післяекспериментальне оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів в ЕГ і КГ (додаток Е). Чотири завдання до тем «Easy Money Policy» та «Raising finance», запропонованих учасникам післяекспериментального оцінювання (студентам як ЕГ, так і КГ), відповідали типам завдань для передекспериментального оцінювання й включали:

- складання діалогів про монетарну політику України й економічно високорозвинених країн;
- опис графіку продажів у формі монологічного мовлення, з використанням відповідних видо-часових форм дієслів, прислівників, які позначають тенденцію зростання;

– розповідь про джерела фінансування бізнесу з використанням широкого спектру ГС (наприклад, вживання пасивного стану дієслова, безособових конструкцій з *it*) та усномовленневих формул економічного дискурсу.

Післяекспериментальне оцінювання, як і оцінювання на передекспериментальному етапі, також здійснювалося відповідно до визначених у попередньому підрозділі дисертації критеріїв та дескрипторів сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності студентів в говорінні за 100-бальною шкалою (п. 3.1). Так, середній кількісний показник сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ наприкінці вивчення дисципліни «Ділова англійська мова» склав 61,8 й відповідав середньому рівневі сформованості вимірюваної компетентності. В свою чергу, середній кількісний показник сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів КГ склав 70,6 і також відповідав середньому рівневі сформованості вимірюваної компетентності. Середній кількісний показник сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ перевищив цей же показник для студентів КГ лише за рахунок суттєвого перевищення кількісного показника сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ на етапі передекспериментального оцінювання.

Таким чином, приріст середнього значення кількісного показника рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ склав 15 балів, водночас приріст середнього значення кількісного показника рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів КГ склав 11 балів.

З метою більш достовірної перевірки валідності однієї з висунутих гіпотез дослідження проведено дворівневий математичний обрахунок отриманих даних оцінювання рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності:

1) для перевірки розподілу кількісних показників вибірок складено частотну гістограму, коробкову діаграму та нормально-імовірнісний графік;

2) для перевірки статистичної значущості відмінності медіан обраховано критерій Манна-Вітні для незалежних вибірок та критерій Вілкісона для залежних вибірок. Обчислення згаданих критеріїв дало значущі показники.

Щодо перевірки на нормальність розподілу, то здійснювали його наступним чином. Оскільки маємо менш, ніж 60 спостережень, доцільно провести тест Шапіро-Вілка для перевірки гіпотези про нормальність розподілу даних. На етапі передекспериментального оцінювання дані перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості англomовної лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ демонструє гістограма (рис. 3.1).

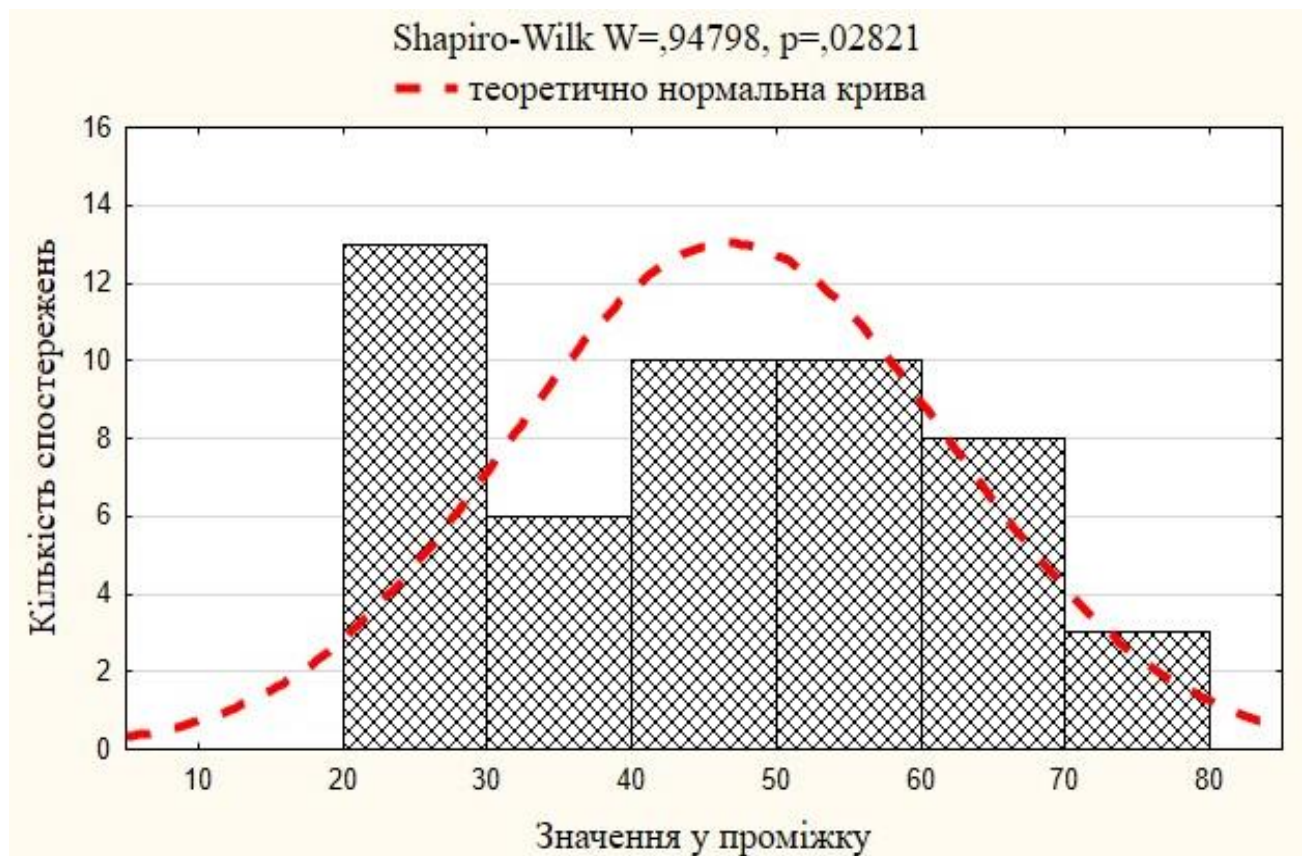

Рис. 3.1. Гістограма перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними передекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Дана гістограма не описується теоретично нормальною кривою, в її середині можна спостерігати провал, який свідчить про ненормальність розподілу.

Для підтвердження достовірності отриманих даних щодо нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ було також збудовано коробковий графік (рис. 3.2) та нормально-імовірнісний графік (рис. 3.3). Коробковий графік доводить, що розподіл ненормальний, оскільки верхній вус значно довший за нижній.

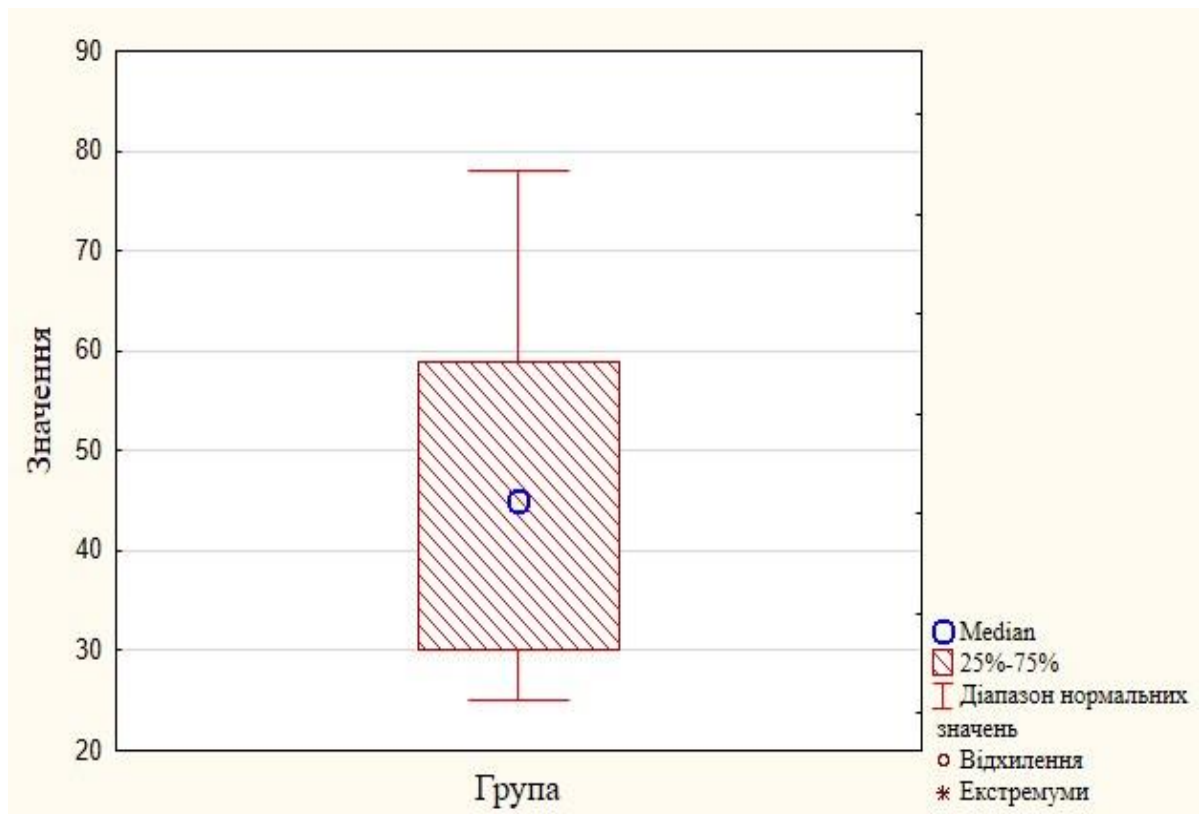

Рис. 3.2. Коробковий графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними передекпериментального оцінювання

За збудованим нормально-імовірнісним графіком спостерігаються систематичні відхилення фактичних даних від теоретичної прямої, що свідчить про ненормальність розподілу (рис. 3.3).

Таким чином, за даними проведеного тесту Шапіро-Вілка, математичне сподівання є меншим, ніж 0,05, що свідчить про ненормальність розподілу.

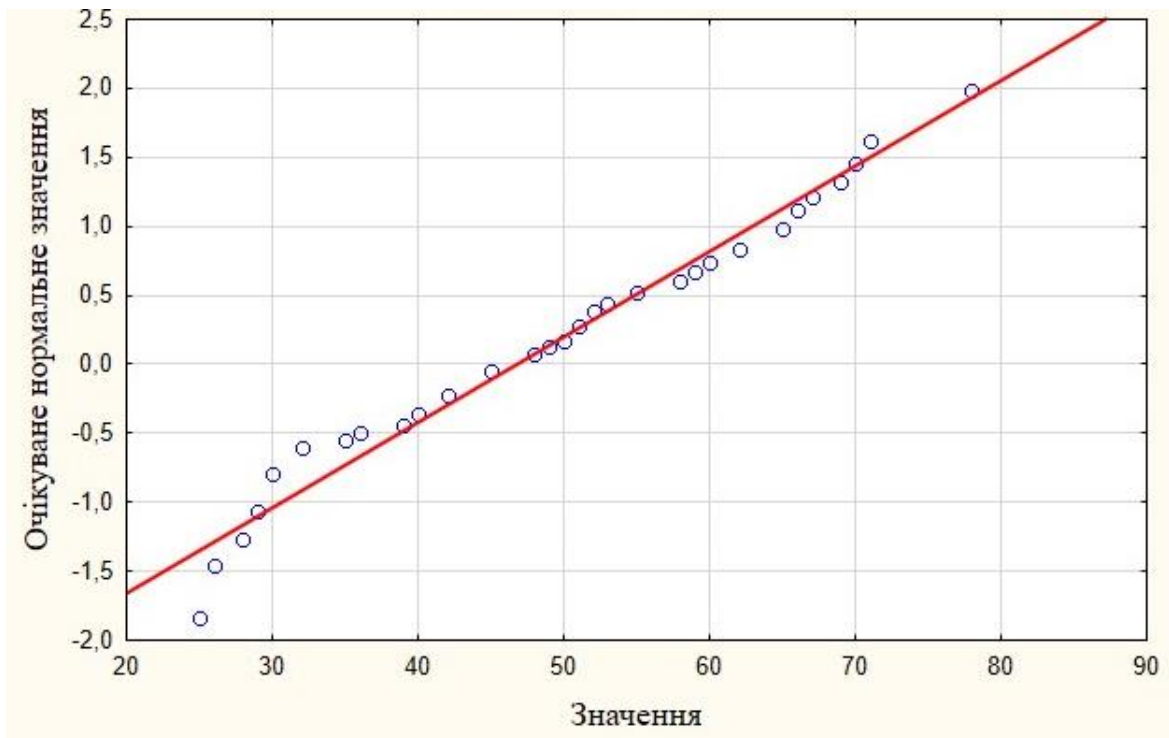

Рис. 3.3. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними передекпериментального оцінювання

Отже, припущення про нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними передекпериментального оцінювання відхиляється.

Аналогічним чином було визначено нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ.

Гістограма, збудована для перевірки тесту Шапіро-Вілка, не описується теоретично нормальною кривою, можна спостерігати правобічну асиметрію, що свідчить про ненормальність розподілу (рис. 3.4).

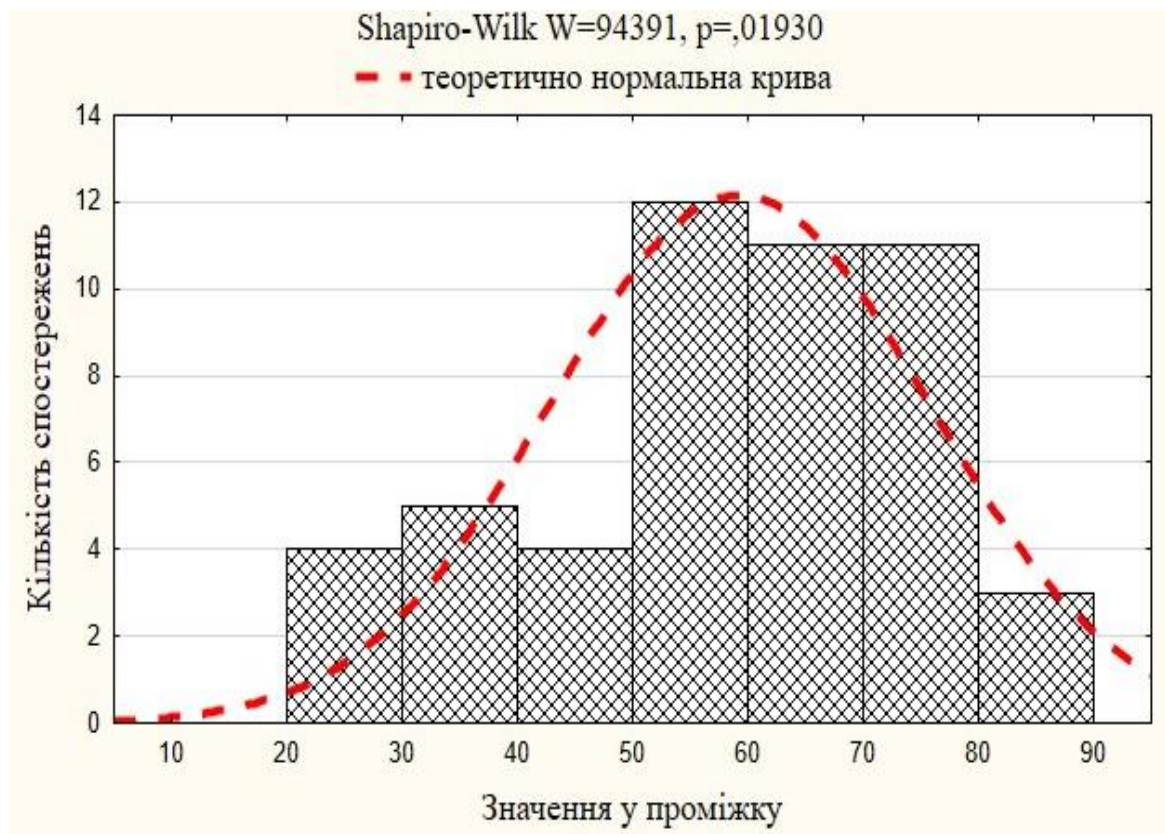

Рис. 3.4. Гістограма перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними передекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Збудований коробковий графік також доводить, що розподіл – ненормальний, оскільки нижній вус значно довший за верхній (рис. 3.5).

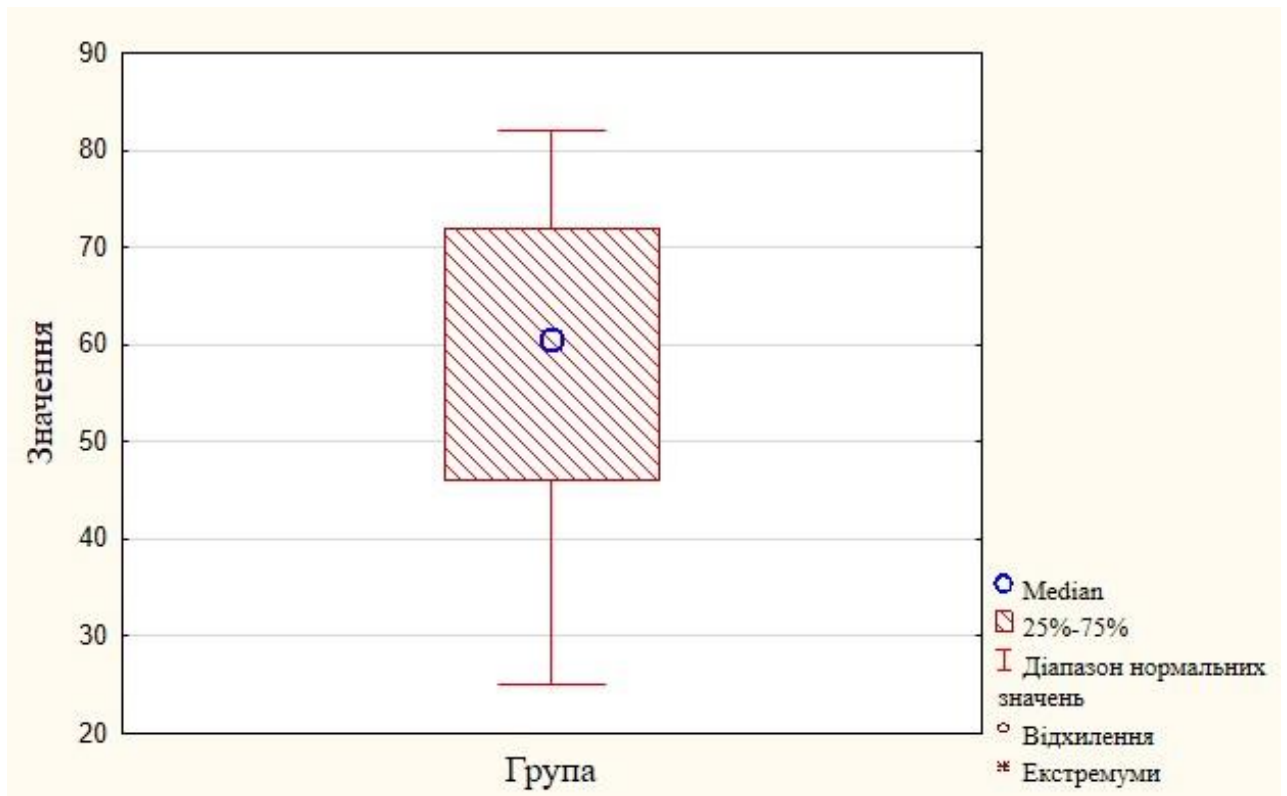

Рис. 3.5. Коробковий графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними передекпериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Як бачимо із нормально-імовірнісного графіка – спостерігаються систематичні відхилення фактичних даних від теоретичної прямої, що свідчить про ненормальність розподілу (рис. 3.6).

Згідно даних обрахунку тесту Шапіро-Вілка, математичне сподівання є меншим, ніж 0,05, що свідчить про ненормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними передекпериментального оцінювання.

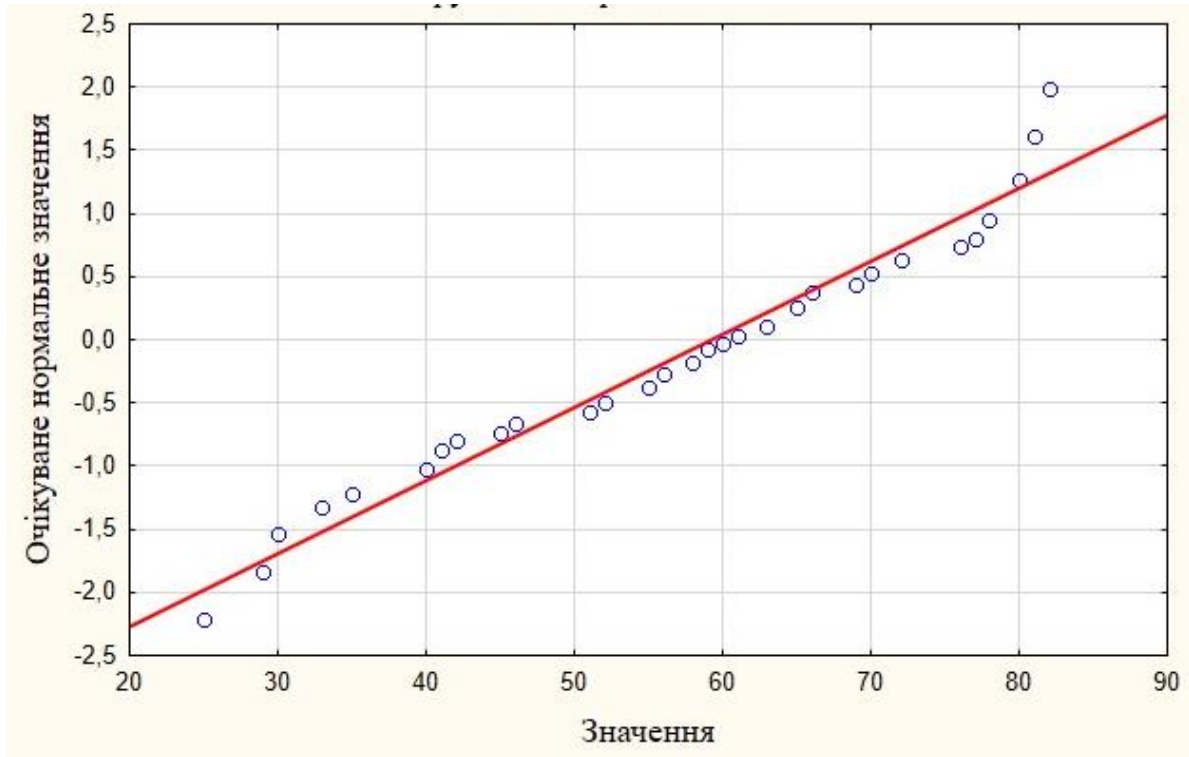

Рис. 3.6. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними передекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Таким чином, припущення про нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними передекспериментального оцінювання відхиляється.

Необхідною передумовою перевірки статистичної значущості між кількісними показниками рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні для вибірок ЕГ і КГ за даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання є також перевірка нормальності розподілу кількісних показників післяекспериментального оцінювання рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ і КГ.

Гістограма, збудована з метою перевірки тесту Шапіро-Вілка для вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ, не описується теоретично нормальною кривою, оскільки можна спостерігати виражену лівобічну асиметрію, що свідчить про ненормальність розподілу (рис. 3.7).

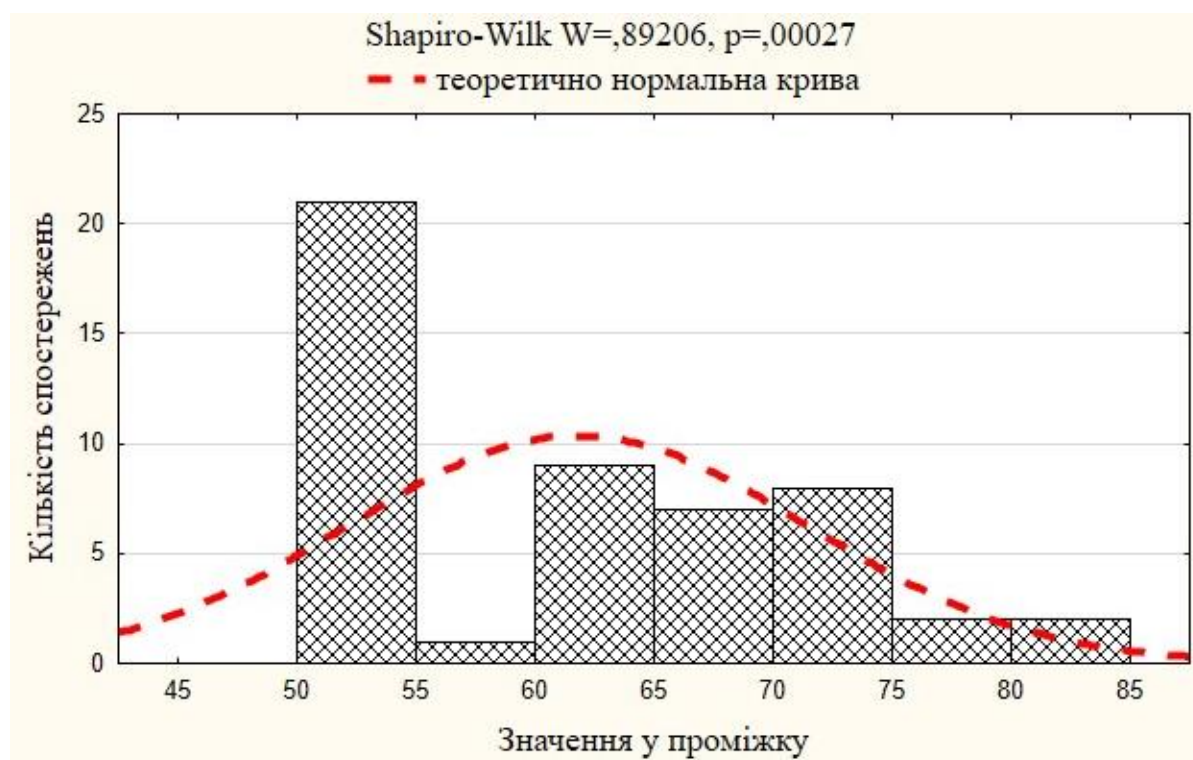

Рис. 3.7. Гістограма перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними післяекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Як доводить коробковий графік, збудований для вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів

експериментальної групи, розподіл – ненормальний, оскільки верхній вус досить довгий, а нижній взагалі відсутній (рис. 3.8).

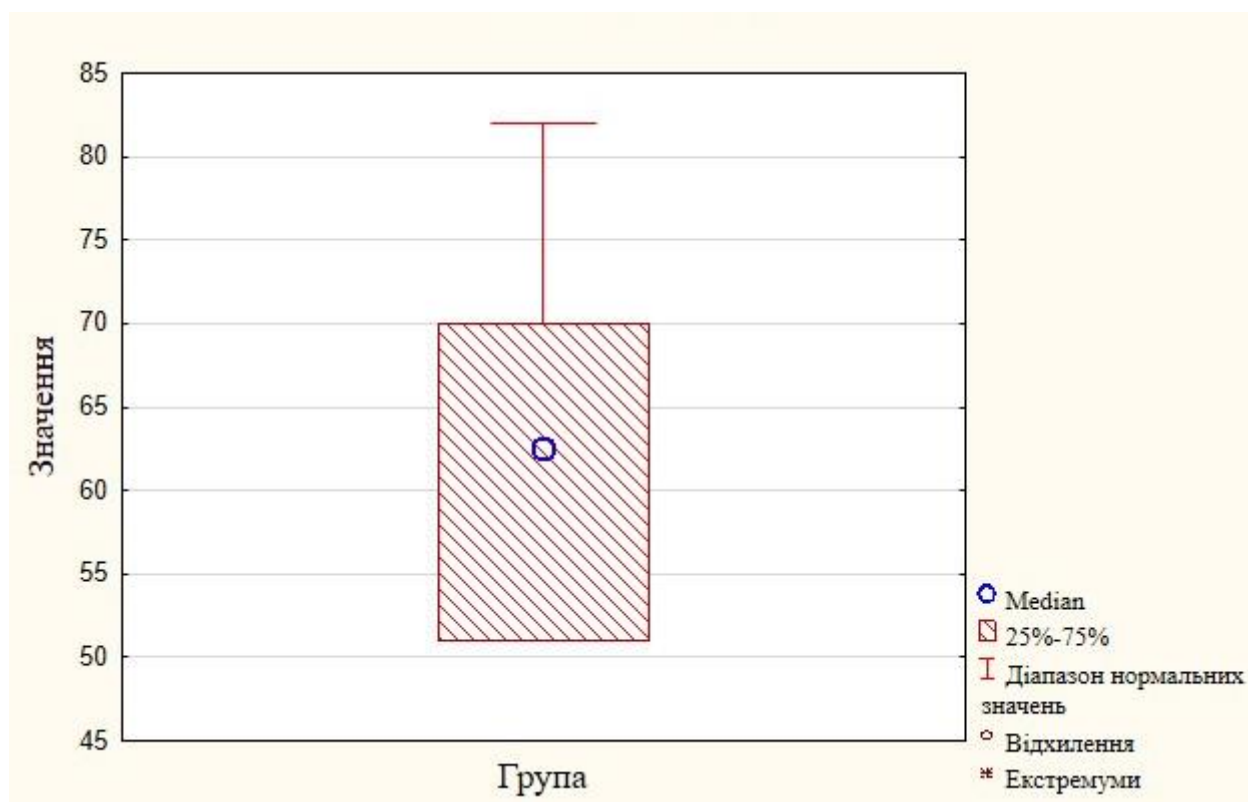

Рис. 3.8. Коробковий графік нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ за даними післяекспериментального оцінювання

Побудова нормально-імовірнісного графіка також свідчить про ненормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ на етапі післяекспериментального оцінювання (рис. 3.9).

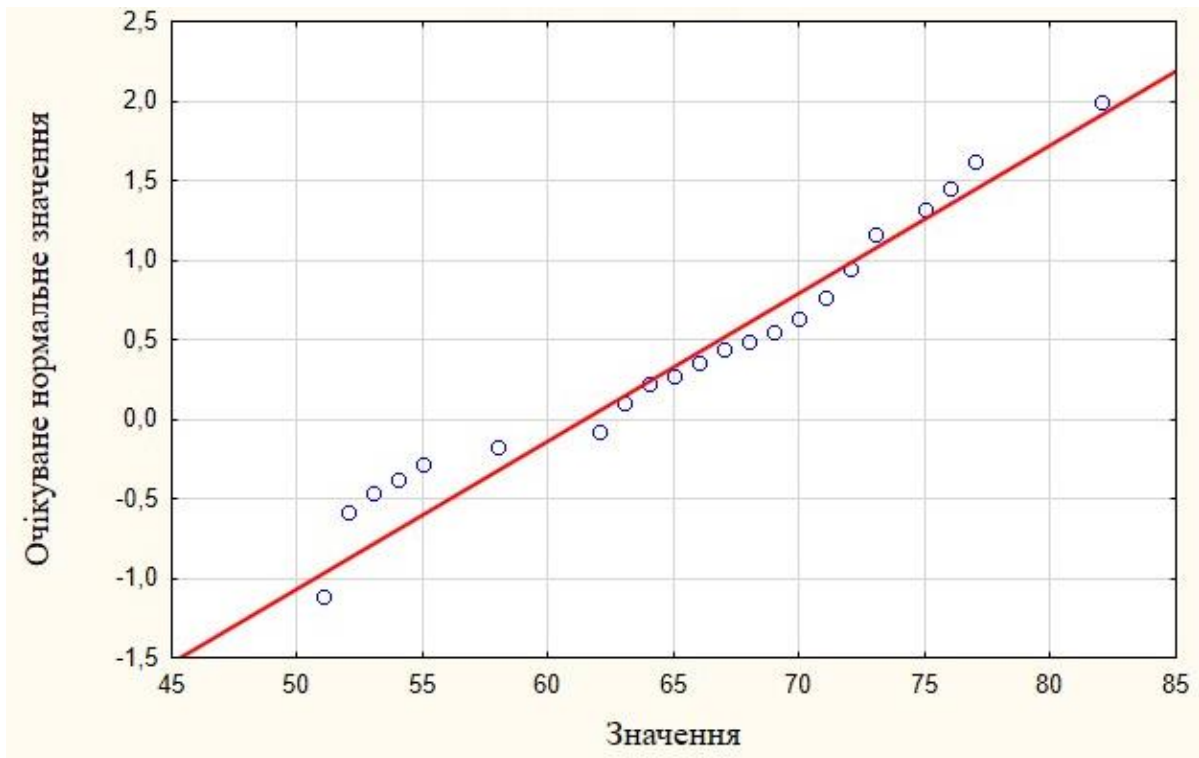

Рис. 3.9. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ

Таким чином, за даними обрахунку тесту Шапіро-Вілка, математичне сподівання є меншим, ніж 0,05, що свідчить про ненормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні у вибірці ЕГ за даними післяекспериментального оцінювання. Отже, відхиляємо припущення про нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні у вибірці студентів ЕГ на етапі післяекспериментального оцінювання.

Для КГ реалізуємо ту саму процедуру перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні на етапі післяекспериментального оцінювання.

Збудована гістограма не описується теоретично нормальною кривою, оскільки можемо спостерігати ексцес, що свідчить про ненормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ (рис. 3.10).

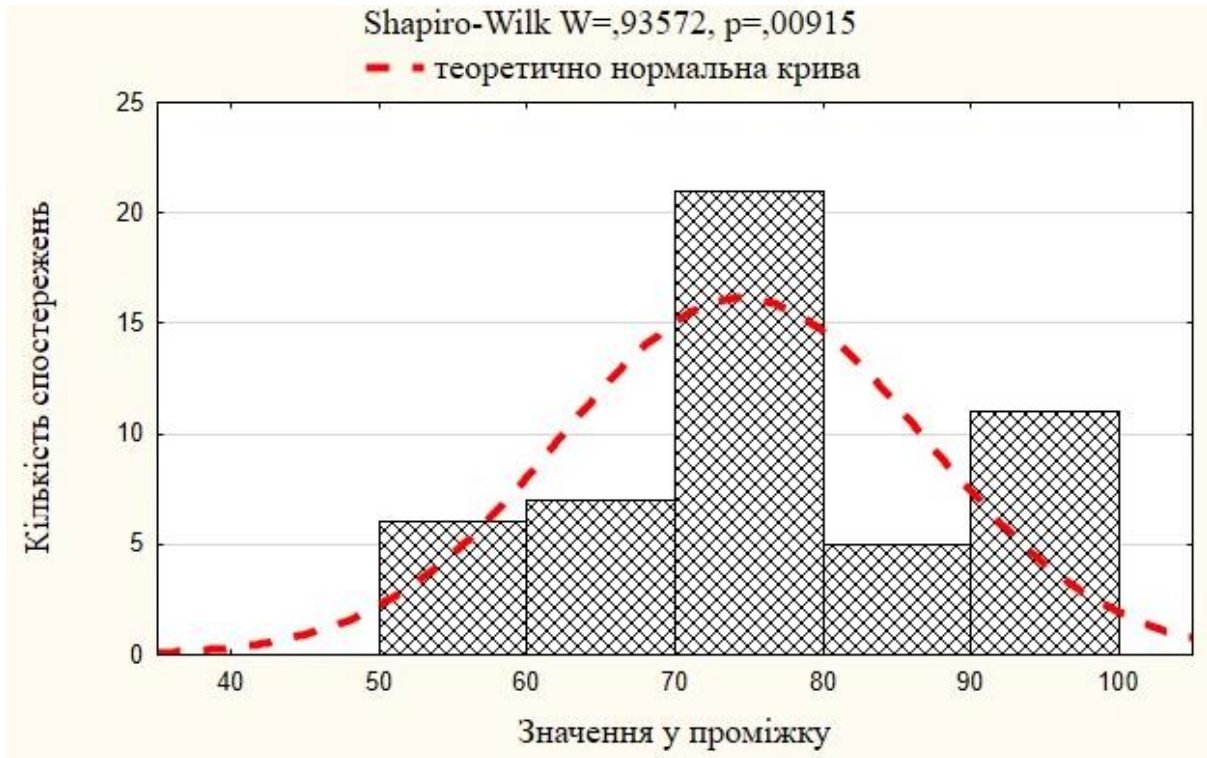

Рис. 3.10. Гістограма перевірки нормальності розподілу вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ (тест Шапіро-Вілкі)

Для вибірки кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ на етапі післяекспериментального оцінювання збудовано й коробковий графік, який доводить, що розподіл ненормальний, оскільки верхній вус значно коротший за верхній, а медіана в коробці розташована несиметрично (рис. 3.11).

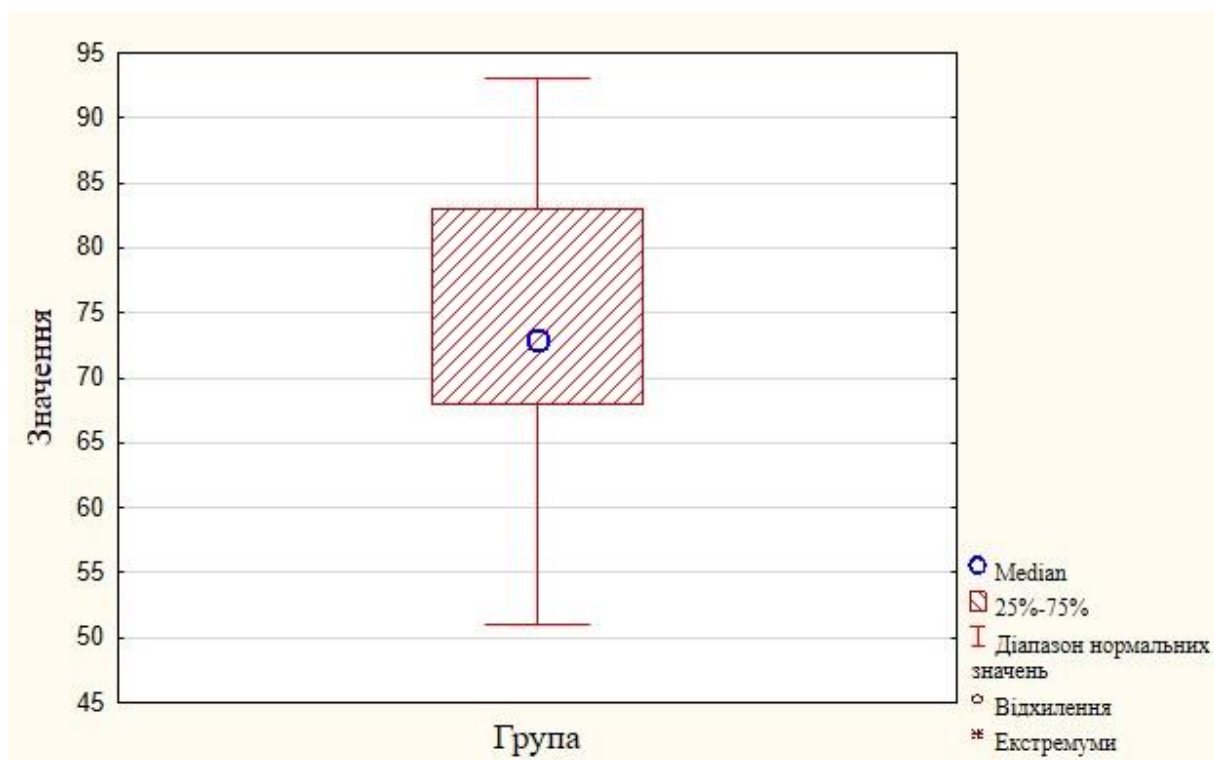

Рис. 3.11. Коробковий графік перевірки нормальності розподілу вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ

На збудованому нормально-імовірнісному графіку перевірки нормальності кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ на етапі післяекспериментального оцінювання спостерігаються систематичні відхилення фактичних даних від теоретичної прямої, що свідчить про ненормальність розподілу (рис. 3.12).

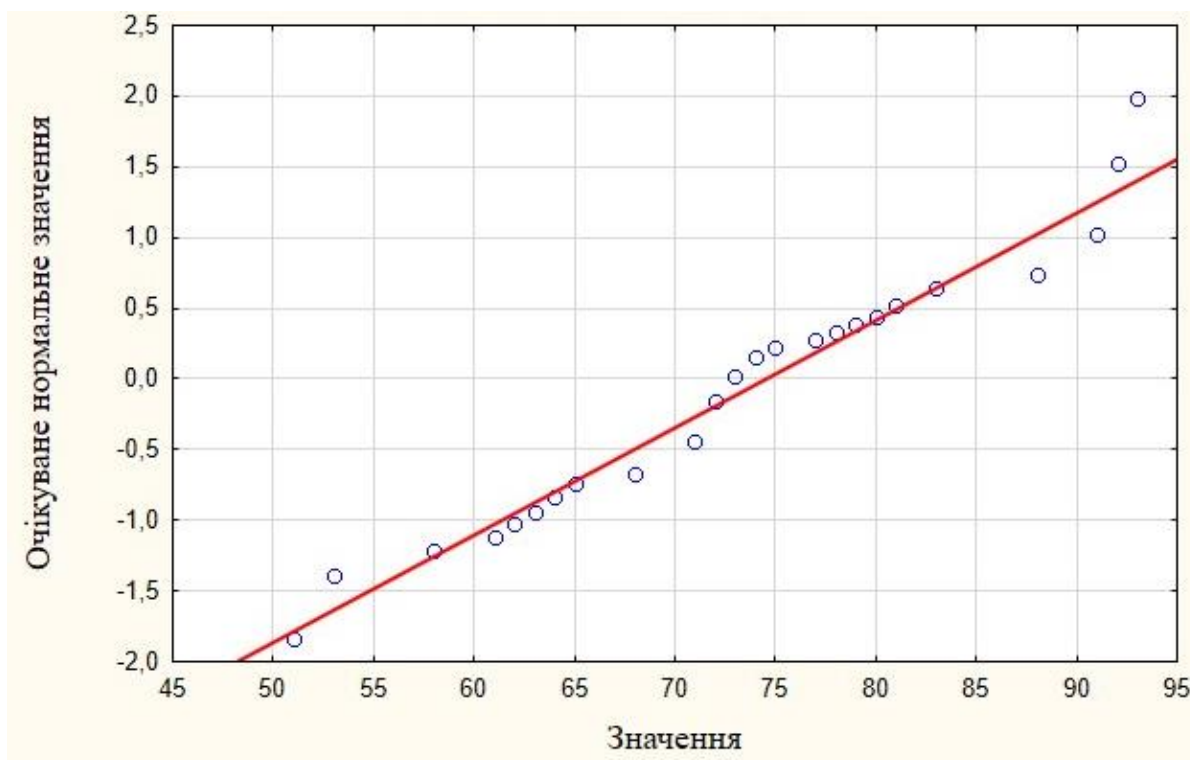

Рис. 3.12. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу вибірки післяекспериментального оцінювання кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ

Обрахунок тесту Шапіро-Вілка для вибірки кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними післяекспериментального оцінювання доводить, що математичне сподівання є меншим, ніж 0,05, а це свідчить про ненормальність розподілу.

Отже, припущення про нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ за даними післяекспериментального оцінювання відхиляється.

Здійснено перевірку на нормальність розподілу різниці кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання.

За аналогією до попередніх обрахунків, побудуємо гістограму для критерію Шапіро-Вілка (рис. 3.13). Гістограма не описується теоретично нормальною кривою, в її середині можна спостерігати провал, а також правобічна асиметрія, що свідчить про ненормальність розподілу.

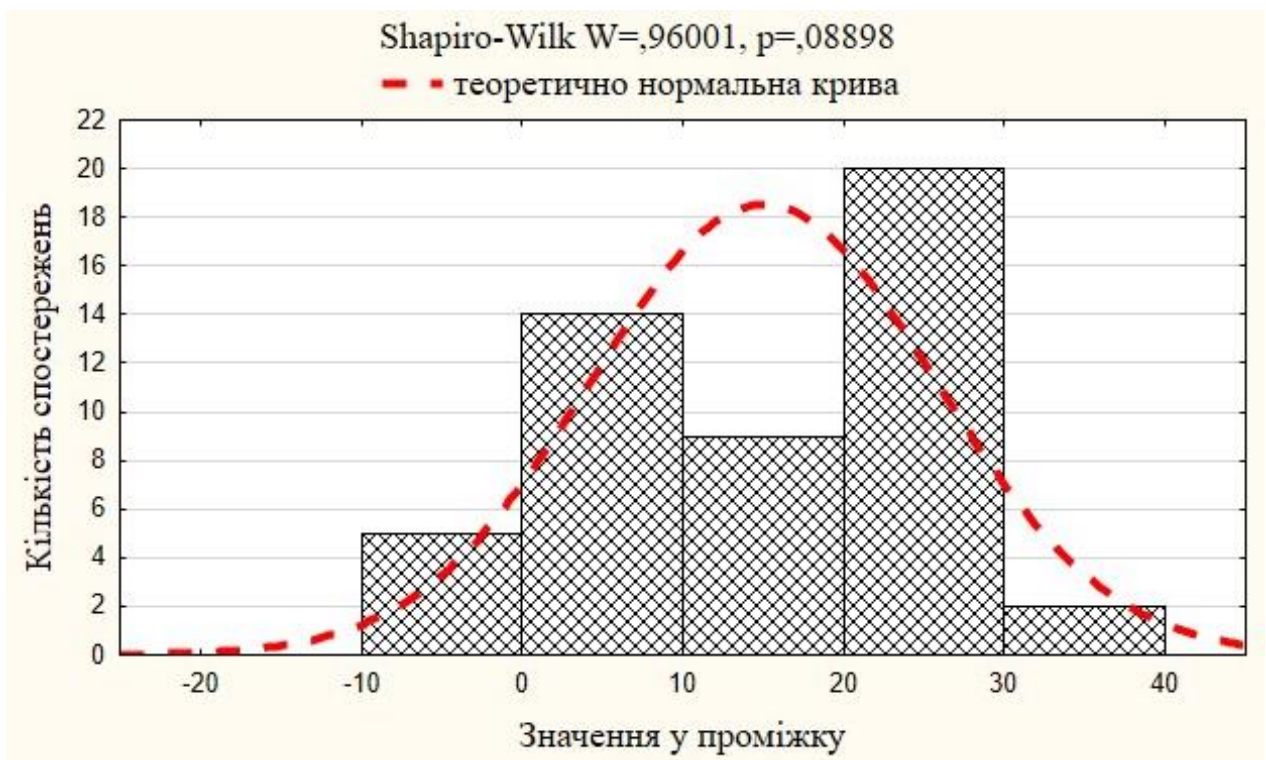

Рис. 3.13. Гістограма перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Збудований нами коробковий графік (рис. 3.14) також свідчить про ненормальність розподілу, оскільки медіана розташована в коробці несиметрично.

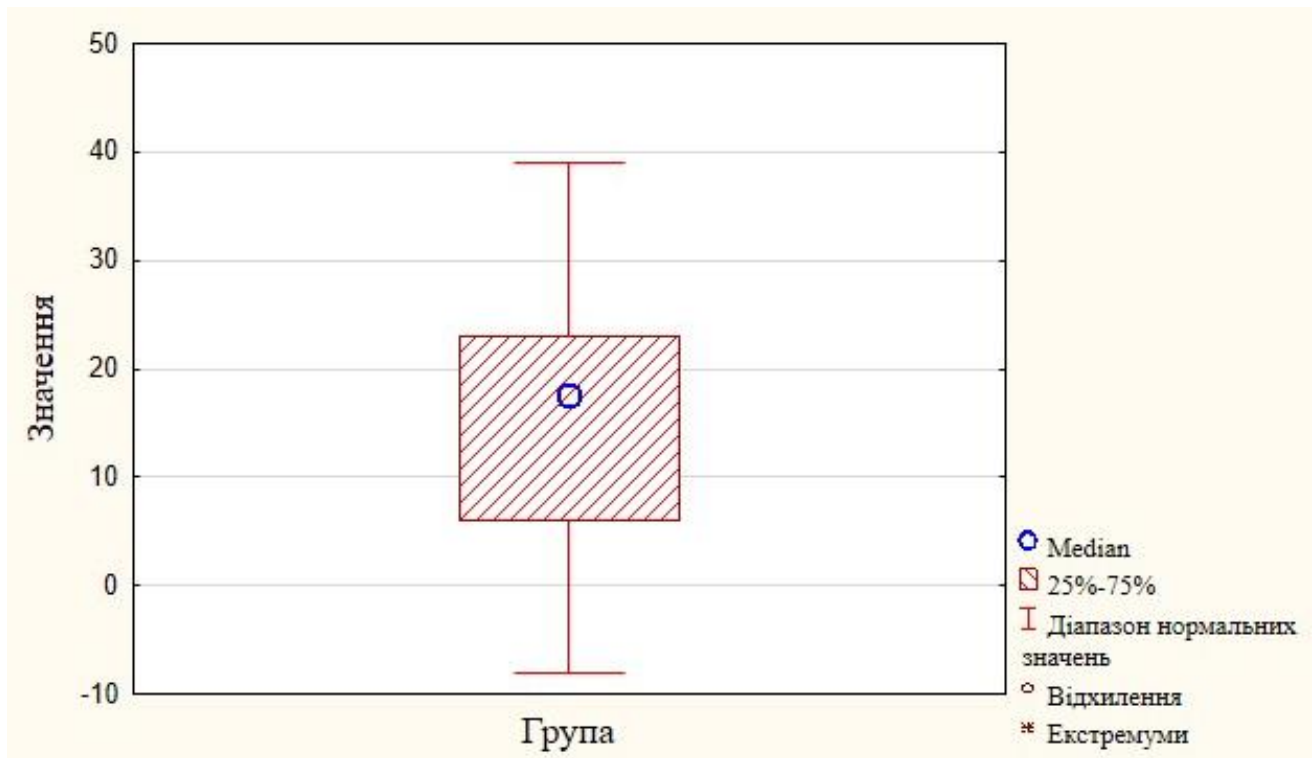

Рис. 3.14. Коробковий графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

На збудованому нормально-імовірнісному графіку (рис. 3.15) спостерігаються систематичні відхилення фактичних даних від теоретичної прямої, що свідчить про ненормальність розподілу.

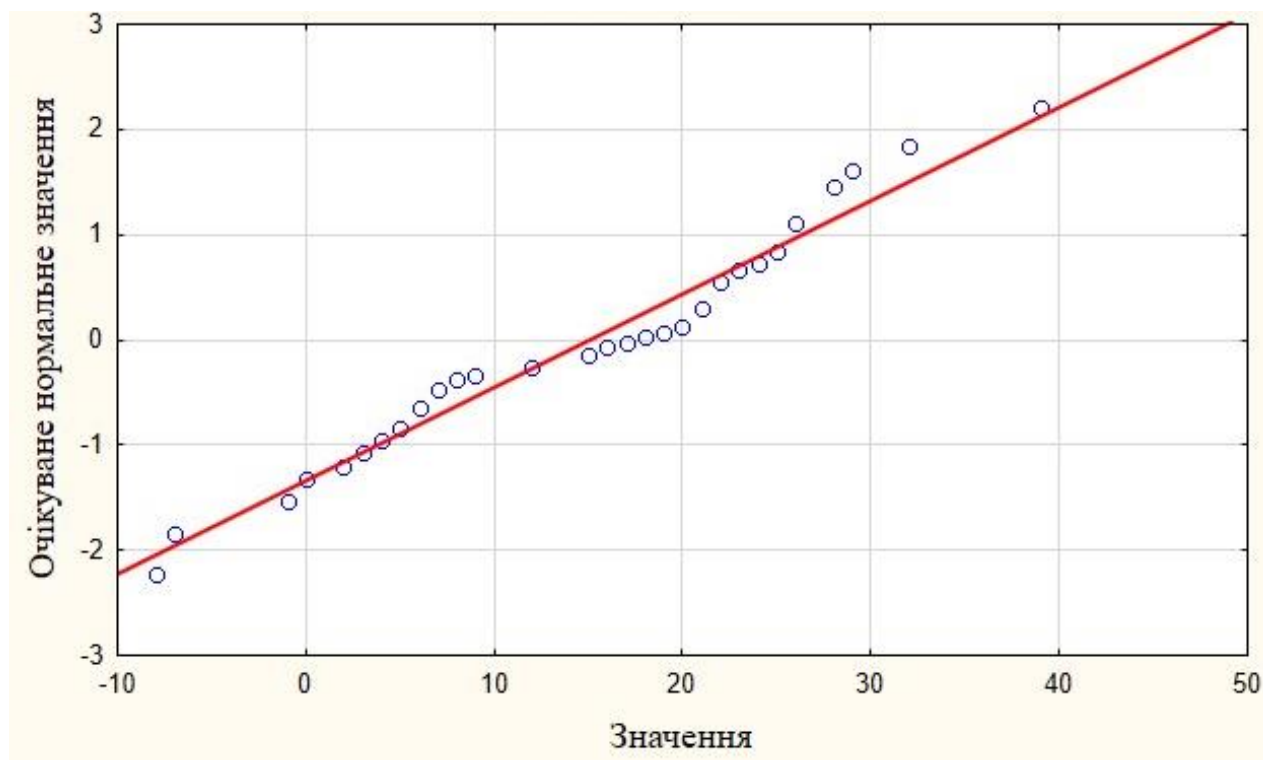

Рис. 3.15. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Таким чином, обрахунок за тестом Шапіро-Вілка показує, що математичне сподівання є більшим, ніж 0,05, що свідчить про ненормальність розподілу. Припущення про нормальність розподілу в ЕГ кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання відхиляється, оскільки усі способи доводять, що розподіл ненормальний.

Далі було здійснено аналогічні обрахунки на нормальність розподілу в КГ кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання.

Збудована гістограма (рис. 3.16) не описується теоретично нормальною кривою, оскільки можна спостерігати лівобічну асиметрію і ексцес, що свідчить про ненормальність розподілу.

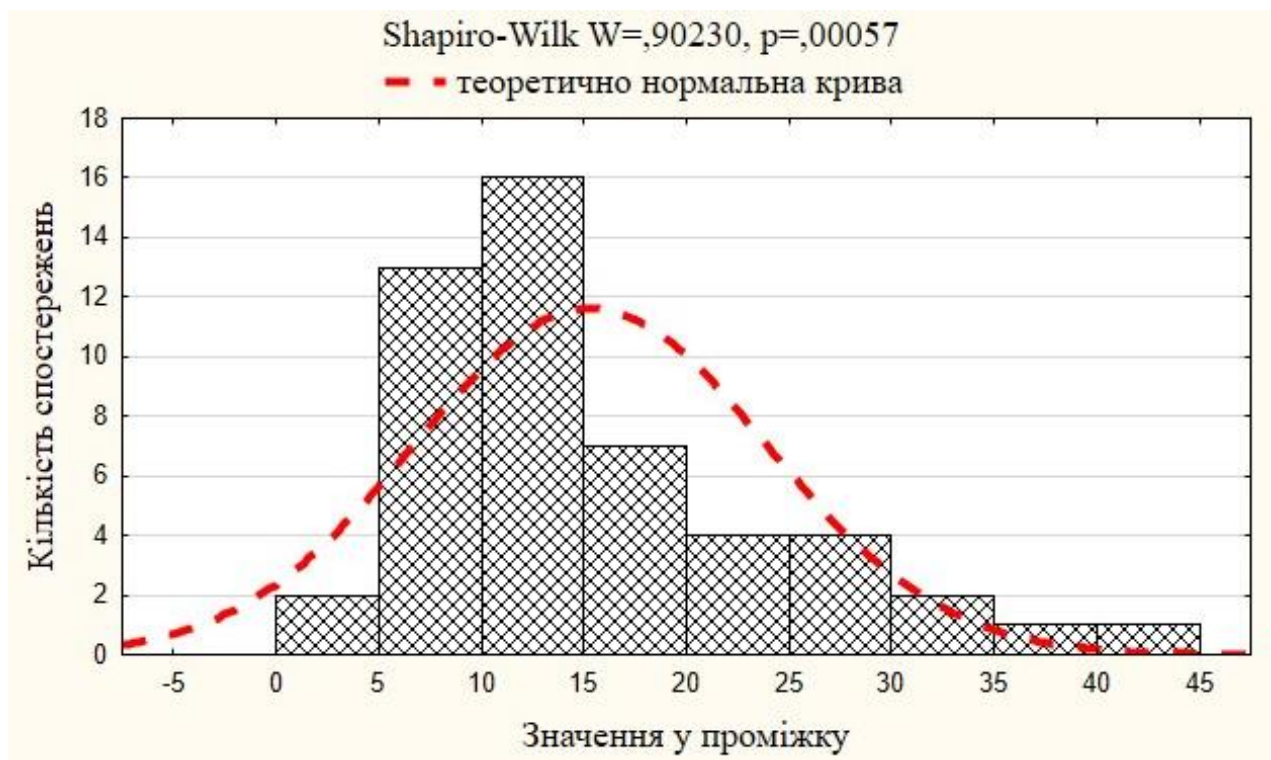

Рис. 3.16. Гістограма перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання (тест Шапіро-Вілка)

Коробковий графік (рис. 3.17) також свідчить, що розподіл кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і

післяекспериментального оцінювання ненормальний, оскільки нижній вус значно коротший за верхній, медіана розташована в коробці несиметрично, спостерігаються відхилення.

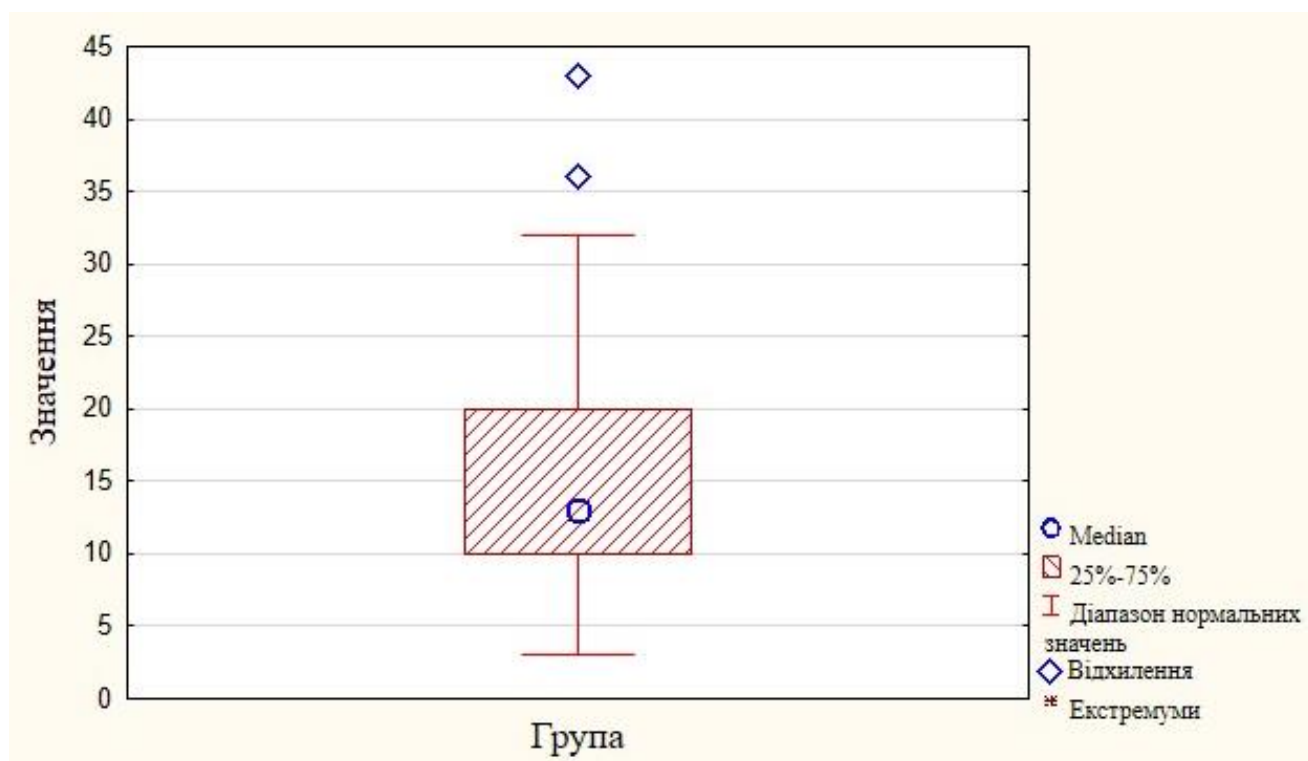

Рис. 3.17. Коробковий графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання

На нормально-імовірнісному графіку перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання (рис. 3.18) спостерігаються систематичні відхилення фактичних даних від теоретичної прямої, що свідчить про ненормальність розподілу.

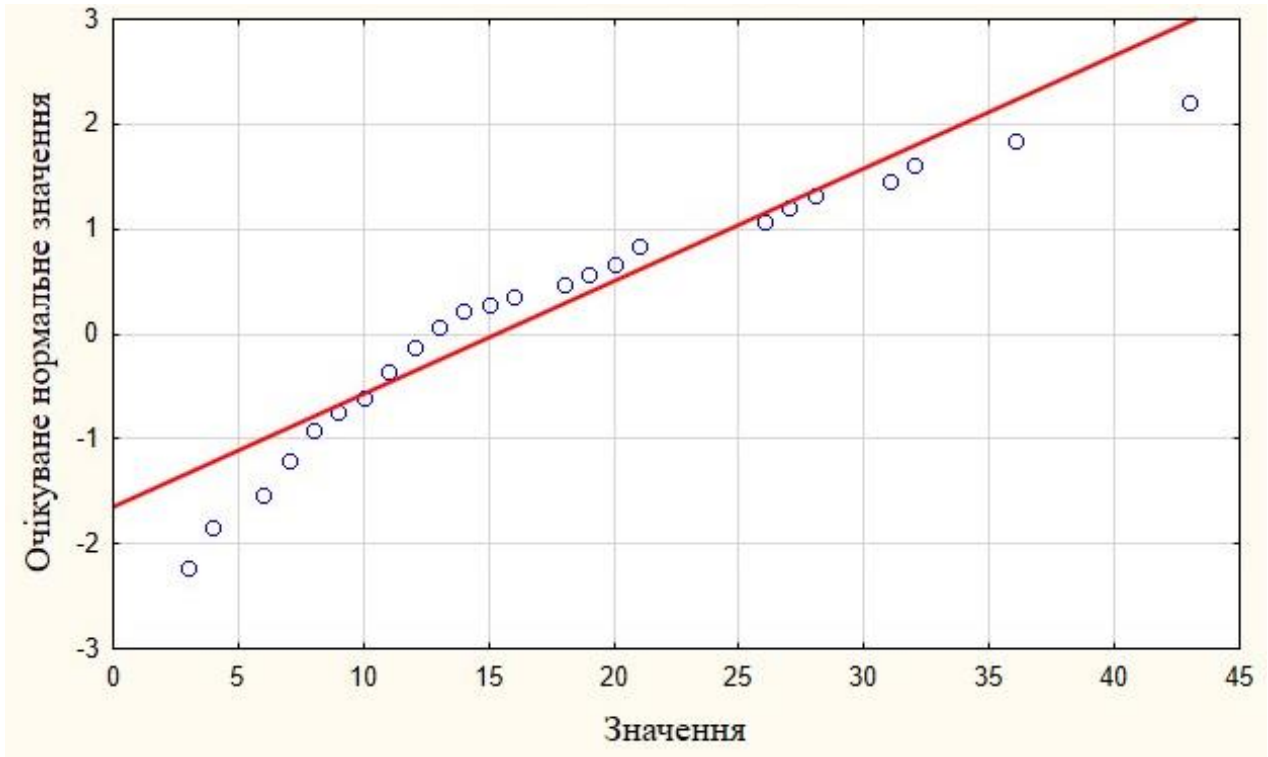

Рис. 3.18. Нормально-імовірнісний графік перевірки нормальності розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання

Обрахунки за тестом Шапіро-Вілка доводять, що математичне сподівання є меншим, ніж 0,05, що свідчить про ненормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання.

Отже, припущення про нормальність розподілу кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів КГ для різниці між даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання відхиляється.

Варто зазначити, що в статистичних обрахунках даних методичного експерименту констатування ненормальності розподілу не означає недостовірності чи низької якості кількісних показників у вибірках, але доводить доцільність використання непараметричних критеріїв (критерій Манна-Вітні для незалежних вибірок та критерій Вілкісона для залежних вибірок) для обрахунку статистичної значущості відмінності медіан.

Отже, здійснимо обрахунок критерію Манна-Вітні для незалежних вибірок кількісних показників рівня сформованості лексико-граматичної компетентності у говорінні студентів ЕГ і КГ.

Різниця медіани балів ЕГ і КГ за даними перед експериментального оцінювання є статистично значущою на рівні значущості 1 % (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Різниця медіани балів ЕГ і КГ
за даними передекспериментального оцінювання

Етап експерименту, на якому проводилося оцінювання	Імовірність, отримана завдяки зіставленню U-критерія Манна-Вітні і його критичних значень
передекспериментальний етап; передекспериментальне оцінювання	0,00025164774

Різниця медіани балів ЕГ і КГ на етапі післяекспериментального оцінювання є статистично значущою на рівні значущості 1 % (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Різниця медіани балів ЕГ і КГ
на етапі післяекспериментального оцінювання

Етап експерименту, на якому проводилося оцінювання	Імовірність, отримана завдяки зіставленню U-критерія Манна-Вітні і його критичних значень
післяекспериментальний етап; післяекспериментальне оцінювання	0,000000886932461

За даними обрахунку критерію Вілкісона для залежних вибірок, різниця медіани балів КГ між отриманими даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання є статистичнозначущою на рівнізначущості 1 % (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Різниця медіани балів КГ між даними
передекспериментального і післяекспериментального оцінювання

Етап експерименту, на якому проводилося оцінювання	Імовірність, отримана завдяки зіставленню критерію Вілкісона і його критичних значень
Передекспериментальне оцінювання та післяекспериментальне оцінювання	0,000000000756584381

Різниця медіани балів ЕГ між отриманими даними передекспериментального і післяекспериментального оцінювання також є статистично значущою на рівні значущості 1% (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Різниця медіани балів ЕГ між даними
передекспериментального і післяекспериментального оцінювання

Етап експерименту, на якому проводилося оцінювання	Імовірність, отримана завдяки зіставленню критерія Вілкісона і його критичних значень
Передекспериментальне оцінювання та післяекспериментальне оцінювання	0,00000000844485417

Отож, критерій Манна-Вітні встановив статистичну значущість відмінності медіан ЕГ і КГ на кожному з етапів оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, а критерій Вілкісона становив статистичну значущість відмінності медіан ЕГ та КГ на різних етапах, що свідчить про статистичну значущість прогресу в обох групах, проте, порівнюючи медіани, видно, що в ЕГ медіана зросла значно суттєвіше (на 17 одиниць), ніж в КГ (на 11 одиниць). Зростання медіан рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ і КГ, яке демонструє діаграма на рис. 3.19, свідчить про ефективність експериментальної методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР.

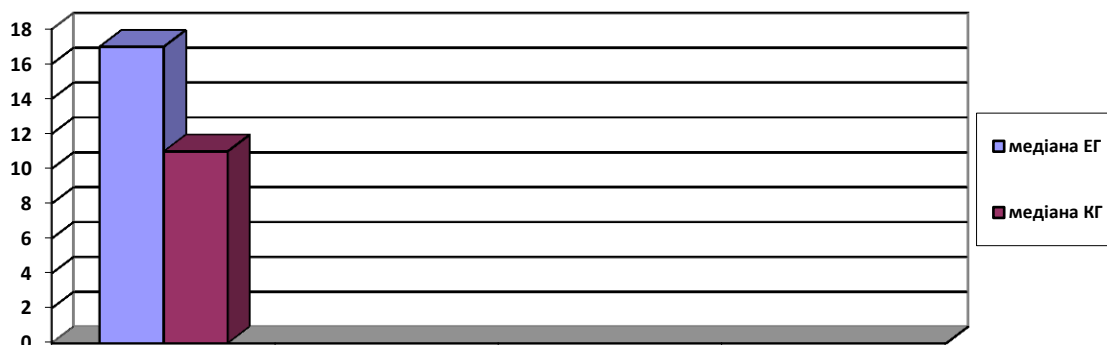

Рис. 3.19. Зростання медіани рівня сформованості АЛГК у говорінні студентів ЕГ та КГ за період експериментального навчання

Представимо узагальнені дані інтерпретації отриманих кількісних показників рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі проведення методичного експерименту з використання методів математичної статистики для ЕГ (табл. 3.8) і КГ (табл. 3.9).

Таблиця 3.8

Дані обчислень кількісних показників рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ, отримані з використанням методів математичної статистики

ЕГ	Кількість спостережень	Середнє значення вибірки	Медіана	Мінімальне значення вибірки	Максимальне значення вибірки	Сума балів
Передекспериментальне оцінювання	50	46,76	45	25	78	2338
Післяекспериментальне оцінювання	50	61,78	62	51	82	3089

Таблиця 3.9

Дані обрахунків кількісних показників рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів КГ, отримані з використанням методів математичної статистики

КГ	Кількість спостережень	Середнє значення вибірки	Медіана	Мінімальне значення вибірки	Максимальне значення вибірки	Сума балів
Передекспериментальне оцінювання	50	59,24	60,5	25	82	2962
Післяекспериментальне оцінювання	50	70,6	71,5	51	93	3530

За результатами дослідження доцільно укласти методичні рекомендації щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, яким буде присвячено наступний підрозділ дисертації.

3.3. Методичні рекомендації щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи

Теоретичний аналіз проблеми формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, проведене експериментальне навчання та його результати дозволяють сформулювати методичні рекомендації.

У процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів необхідно враховувати її структуру, яку складають: лексичні і граматичні знання, навички, усвідомленість, а також мовленнєві вміння у говорінні. До лексичних знань належать знання: звукової та графічної форми слова; правил читання ЛО; семантики слів; про здатності

мати синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, стилістичну і соціокультурну забарвленість; про типи словників; схожості та розбіжності у лексичних системах рідної й іноземної мов. Умовно до таких знань відносимо деякі знання зі сфері граматики, які необхідні для утворення нових слів шляхом морфологічних перетворень знайомих слів; знання про правила словотвору; знання синтаксичної і лексичної сполучуваності лексем; знання правил вживання лексики, що вивчається, у пов'язаних за змістом реченнях. У контексті формування лексичної складової лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів перелічені знання стосуються як загальнонавчаної, так і професійної лексики, а також термінів, стійких термінологічних зворотів, професійних ідіом, аббревіатур та скорочень, термінологічних неологізмів.

Репродуктивні лексичні навички забезпечують лексичне оформлення власного мовлення, у т. ч. як рецептивні лексичні навички – адекватне сприйняття лексичного оформлення мовлення інших.

Лексична усвідомленість ЛО формується на основі наочно-чуттєвого уявлення про предмет, дію, стан, ситуацію, в якій вона функціонує.

Необхідно враховувати, що лексичний запас студента відображається у його короткотривалій пам'яті й акумулюється у довготривалій пам'яті. Короткочасна пам'ять зберігає від 2 до 26 ЛО протягом 20–30 сек. Таким чином, оптимальна кількість англійських ЛО, рекомендована для повідомлення впродовж одного заняття, не має перевищувати 9. З метою ефективного засвоєння ЛО необхідно здійснювати повторення представленого лексичного матеріалу через 24 год. Когнітивне та мнемічне осмислення лексичного матеріалу призводить до переходу ЛО у довготривалу пам'ять, що зберігає ЛО впродовж днів, місяців і років. Кількість нових слів, які студенти можуть засвоїти впродовж навчального заняття, напряму залежать від рівня

сформованості у них лексико-граматичної компетентності у говорінні. Так, чим вищий рівень сформованості у студентів лексико-граматичної компетентності в говорінні, тим більшу кількість нових слів студент може зберігати в короткочасній пам'яті і в подальшому засвоїти впродовж навчального заняття.

У контексті СР з оволодіння майбутніми економістами лексичною складовою лексико-граматичної компетентності у говорінні особливої актуальності набуває проблема ініціативного розширення словника. Таке розширення словника передбачає визначення студентами цілей, моделювання й програмування дій з оволодіння відповідними ЛО, контроль за ходом виконання завдань, оцінювання результатів, корекцію власних дій.

Володіння граматичними категоріями англійської мови, вміння адекватно вживати ГС в усномовленнєвій діяльності забезпечують успішність побудови осмислених і зв'язних висловлювань, вирішення комунікативного завдання у процесі формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні. Граматичні знання включають декларативні і процедурні. В свою чергу, декларативні граматичні знання включають: знання граматичних категорій, явищ, структур та правил їх функціонування у мовленні, процедурні – граматично коректне оформлення усного висловлювання. Стимуляція активної пізнавальної діяльності студентів у процесі засвоєння знань на засадах індуктивного навчання шляхом акцентуації процедурних знань забезпечує ефективне оволодіння граматичними навичками.

Рецептивні граматичні навички полягають у розпізнаванні граматичних форм і співвіднесенні їх з певним значенням, диференціації та ідентифікації граматичних явищ, визначенні структури простих і складних речень. Репродуктивні граматичні навички реалізуються у виборі форми згідно з комунікативним наміром, ситуацією мовлення; оволодінні способами

інтерпретації значення граматичних категорій; формулюванні граматичних правил використання граматичних явищ в усному мовленні.

Граматична усвідомленість полягає у встановленні схожих і відмінних рис ГС, визначенні причинно-наслідкових зв'язків, оцінці комунікативної ситуації й доборі відповідних варіантів ГС.

Успішність виконання студентами операцій з оволодіння лексичним і граматичним матеріалом залежить від застосування у процесі СР загальнонавчальних (пошуку, ідентифікації, аналізу інформації, оволодіння лексикою, опанування правилами граматики тощо) та спеціальних стратегій (когнітивних (самостійного виведення правил сполучуваності ЛО, утворення і вживання ГС; аналізу і систематизації вивченого лексичного і граматичного матеріалу шляхом його занесення в індивідуальні словники, складання семантичних граф, інтелект-мап, узагальнення в таблицях; обґрунтування й аргументації вживання певних граматичних явищ та лексем; контрастивного аналізу, зіставлення ЛО / ГС іноземної мови із рідною), метакогнітивних (планування, самоконтроль, самооцінювання), стратегій запам'ятовування (класифікація і групування, візуалізація, механічне запам'ятовування), компенсаторних стратегій (візуалізація правил; побудова висловлювань за аналогією зі зразком мовлення)), а також їх підвидів.

У процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів у говорінні у процесі СР підбір нестандартних інтерактивних онлайн чи офлайн завдань активізує формування пізнавальних та творчих здібностей студентів.

Розвиваючи у студентів англомовну лексико-граматичну компетентність в говорінні, необхідно орієнтуватися на оволодіння як предметним, так і процесуальним компонентами змісту навчання.

У процесі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студенти вчаться висловлювати свої думки в усному/писемному, діалогічному/монологічному мовленні у межах тем змістовних модулів «Що таке Економіка?», «Економічні ресурси», «Попит і пропозиція», «Ринковий механізм», «Типи організаційних структур управління». Темі змістовних модулів передбачають спілкування в професійній сфері (презентація проекту, працевлаштування, професійна взаємодія, представлення звіту, прогнозування економічних тенденцій). Одночасно студенти, виконуючи запропоновані комплекси вправ (підсистема яких виступає системотвірним компонентом загальної лінгводидактичної моделі), засвоюють знання про особливості семантики та вживання англомовних економічних термінів, розвивають знання граматичних категорій англійської мови, оволодівають навичками оперування лексичним та граматичним матеріалом.

Використання типових сценаріїв англомовного професійно орієнтованого економічного дискурсу розширює термінологічний лексикон, ознайомлює із американською та британською культурами ділового спілкування, сприяє формуванню у майбутніх економістів лінгвосоціокультурних знань [33].

Професіоналізацію змісту навчання майбутніх економістів іноземній мові варто частково розпочинати з першого курсу і повністю професіоналізувати зміст навчання на другому курсі. Рекомендуємо ввести окремі загальні елементи професіоналізації змісту навчання у групах з рівнем володіння студентами англійською мовою, визначеним як «середній» впродовж 1-2 семестрів навчання у процесі вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова». Повне професійне спрямування у вивченні англійської мови рекомендується починати з 3 семестру навчання у процесі вивчення дисципліни «Ділова англійська мова».

Кількість навчального часу, відведеного на аудиторну роботу студентів на другому курсі, становить 68 год., на СР – 148 год. У межах змістовного модуля 18 год. розподіляється на 6 год. аудиторної роботи та 12 год. СР). Рекомендується для СР з оволодіння лексико-граматичним матеріалом відводити $\frac{1}{4}$ навчального часу аудиторної роботи (1,5 год. змістовного модуля) та $\frac{1}{2}$ навчального часу позааудиторної роботи (6 год. змістовного модуля). Таким чином, на аудиторному занятті з іноземної мови необхідно відводити 25 хв. для самостійного виконання вправ на розвиток лексико-граматичних навичок та умінь в говорінні майбутніх економістів. У процесі позааудиторної СР $\frac{1}{2}$ навчального часу необхідно присвятити формуванню і розвитку у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні.

Варто пам'ятати, що ефективність СР залежить від рівня розвитку навчальної автономії, а саме актуалізації у свідомості студентів механізмів саморегуляції та саморозвитку, які спонукають їх використовувати наявний арсенал стратегій та набуті рефлексивні навички (аналіз особистих потреб, аналіз ефективності індивідуальних прийомів і стратегій оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні [203], оцінка відповідності результату (кінцевого і поточного) визначеній меті, порівняльний аналіз шляхів вирішення проблеми з різних смислових позицій). Особливу увагу необхідно звернути на використання студентами відповідних загально-навчальних (пошуку, ідентифікації, аналізу інформації, оволодіння лексикою, опанування правилами граматики тощо) та спеціальних стратегій (когнітивних, метакогнітивних, стратегій запам'ятовування, компенсаторних стратегій, а також їх підвидів).

За нашими спостереженнями, а також за результатами проведеного методичного експерименту, можемо стверджувати, що ефективним засобом

формування у майбутніх економістів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР є онлайн – відеочат. Свою ефективність, як допоміжний засіб формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, довів мовний портфель.

У режимі синхронної онлайн комунікації доцільно організовувати навчальну діяльність з використанням таких форм усного професійного спілкування економістів: ділові бесіди, дискусії, дебати, доповіді, звіти, презентації.

Під час використання онлайн-відеочату доцільно реалізовувати відносну автономію та напівавтономію студентів. Викладач самостійно чи у співпраці зі студентом визначає цілі, зміст навчальної діяльності, тип чату; студент обирає час, тривалість онлайн сесії для вправління у вживанні мовного та мовленнєвого лексико-граматичного матеріалу в говорінні.

Роботу в онлайн-відеочаті доцільно організовувати у три етапи: 1) підготовчий, 2) основний; 3) завершальний, які відповідно корелюють з викладеними нижче етапами формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів. На підготовчому етапі студенти знайомляться з новим лексико-граматичним матеріалом, типами вправ; на основному етапі студенти в парній, груповій формі здійснюють лексико-граматичне оформлення діалогічного або монологічного мовлення на рівні монологічних і діалогічних єдностей; на завершальному етапі реалізується непідготовлене усне монологічне та діалогічне мовлення на понадфразовому і текстовому рівні, а також відбувається взаємне оцінювання.

Організовуючи роботу над мовним портфелем, викладач просить студентів заповнити листи самооцінювання з метою визначення цілей СР та три основні складові мовного портфелю «Мовний паспорт», «Мовна

біографія», «Досьє» (підготовчий етап роботи в онлайн–відеочаті). В режимі реального часу в онлайн–відеочаті студенти презентують рубрики власного мовного портфеля, звітують про реалізацію поставлених цілей, результати аналізу формування лексико–граматичних навичок та мовленнєвих умінь, діляться своїми рефлексіями щодо власних сильних і слабких сторін, досягнень та невдач (основний етап роботи в онлайн–відеочаті). Наприкінці студенти обговорюють ефективність своєї роботи над мовним портфелем (завершальний етап роботи в онлайн–відеочаті).

Важливим аспектом оволодіння лексико-граматичною компетентністю в говорінні майбутніх економістів є відбір навчального матеріалу. Вдало підібрані навчальні тексти не тільки виступають джерелом інформації з широкого загалу проблем, у т. ч. й професійних, але й можуть слугувати змістовною та мовленнєвою опорою для створення власних мовленнєвих повідомлень [23, с. 383].

У процесі відбору навчального матеріалу з метою формування англомовної лексико-граматичної компетентності необхідно керуватися наступними критеріями відбору:

1) текстів – автентичності / умовної автентичності (реалізується через адаптацію автентичних текстів викладачем (носієм мови чи у співпраці з фахівцем-носієм мови) до навчальних потреб згідно з алгоритмом: скорочення обсягу тексту, спрощення синтаксичних структур, спрощення ГС, заміна складних лексем, професійної спрямованості, тематичності, методичної цінності, пізнавальної цінності;

2) ЛО – сполучуваність, словотвірна здатність, частотність, практична необхідність, тематичність, професійна спрямованість;

3) ГС – поширеність та частотність, зразковість, виключення синонімічних граматичних явищ.

Джерелами відбору слугували автентичні навчальні посібники для фахівців у галузі економіки (наприклад, McConnel C., Brue S. Economics; Nickels W. Understanding Business; Starr Ph. Economics Principles in Action Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1984. 475 p.). Нами опрацьовано 230 аутентичних текстів, 54 з яких відібрано й адаптовано до рівня володіння англійською мовою студентами 1-2 курсів економічного факультету.

Враховуючи поступальність формування лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, виокремлюємо наступні етапи цього процесу:

- 1) ознайомчий;
- 2) автоматизації;
- 3) продукувальний.

На ознайомчому етапі необхідно передбачити набуття студентами відповідних декларативних і процедурних знань. Ознайомлення із лексичною та граматичною системою англійської мови передбачає аналіз ЛО, ГС, оволодіння відповідними правилами.

Етап автоматизації спрямований на тренування лексичних та граматичних навичок у діалогічних та монологічних єдностях. Студенти виконують дії за зразком, тренують вживання ЛО, ГС в однотипних мовленнєвих ситуаціях обміну репліками з опорою на діалог– чи монолог–зразок. Виконання рецептивно-репродуктивних вправ автоматизує рівень оволодіння лексико-граматичними навичками.

Метою продукувального етапу є вживання ЛО і ГС у діалогічних та монологічних висловлюваннях понадфразового і текстового рівня. Умовно-комунікативні та комунікативні вправи спрямовані на розвиток умінь вживання ЛО або ГС у непередбаченому мовленні.

Відповідно до виділених етапів рекомендуємо наступну підсистему вправ, яка складається із 5 груп:

1. Група вправ на ознайомлення та семантизацію ЛО (у т. ч. термінами):

1) підгрупа вправ на ознайомлення з ЛО (у т. ч. термінами);

2) підгрупа вправ на використання ЛО (у т. ч. термінами) у словосполученнях / реченнях.

2. Група вправ на ознайомлення з ГС:

1) підгрупа вправ на ознайомлення із ГС;

2) підгрупа вправ на виконання граматичної дії за зразком.

3. Група вправ на лексичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей:

1) підгрупа вправ на розпізнавання та продукування ЛО (у т. ч. термінами), словосполучень;

2) підгрупа вправ на вживання ЛО (у т. ч. термінами) у реченнях в однотипних мовленнєвих ситуаціях.

4. Група вправ на граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей:

1) підгрупа вправ на розпізнавання і диференціацію нових ГС;

2) підгрупа вправ на вживання ГС на рівні фрази та понадфразової єдності.

5. Група вправ на лексичне і граматичне оформлення діалогічних і монологічних висловлювань понадфразового і текстового рівня:

1) підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінами) у понадфразових єдностях/мікротекстах;

2) підгрупа вправ на застосування ЛО (у т. ч. термінами) на текстовому рівні (діалог/монолог);

3) підгрупа вправ на застосування ГС у понадфразових єдностях/мікротекстах;

4) підгрупа вправ на застосування ГС на текстовому рівні (діалог/монолог);

5) підгрупа вправ на інтегроване застосування ЛО та ГС на понад фразовому та текстовому рівнях.

Таким чином, з метою ефективної організації СР майбутніх економістів з оволодіння лексико-граматичною компетентністю в говорінні варто враховувати всі проаналізовані вище чинники цього процесу. Високого рівня сформованості у майбутніх фахівців економічного профілю англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні можна досягти за умови реалізації у процесі СР експериментальної методики, яка базується на положеннях компетентнісного, комунікативно-діяльнісного і рефлексивного підходів; забезпечує поетапність формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні із залученням різних видів та типів СР в умовах реалізації відносної автономії та напівавтономії студентів; передбачає виконання підсистеми вправ на основі відібраного відповідно до обґрунтованих критеріїв матеріалу з використанням онлайн-відеочату та мовного портфеля.

Висновки до розділу 3

З метою перевірки ефективності запропонованої методики формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР було проведено методичний експеримент. Визначено його мету, яка полягала у перевірці його гіпотез щодо ефективності формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР.

Завдання експерименту охоплювали: визначення його характеру та

структури; проведення передекспериментального оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР з метою їх розподілу на ЕГ та КГ (по 50 студентів у кожній); реалізацію методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні в експериментальній групі студентів економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка; проведення післяекспериментального оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні учасників ЕГ та КГ з метою інтерпретації отриманих даних та визначення валідної гіпотези дослідження.

Відповідно до поставлених завдань, визначено етапи проведення експерименту, а саме: передекспериментальний, основний та завершальний.

Характер методичного експерименту визначено як природний, відкритий, вертикально-горизонтальний.

Варійовані умови експерименту: зміст формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні у процесі СР та відібраний матеріал, засоби навчання, організація формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР (відповідно до розроблених моделей організації аудиторної та позааудиторної СР майбутніх економістів з формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні).

Неварійовані умови: склад ЕГ та КГ (студентський і викладацький / кількісний і особистісний), тривалість методичного експерименту; типи завдань для передекспериментального та післяекспериментального оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів, показники оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів,

дескриптори рівнів англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

До типів завдань, запропонованих учасникам передекспериментального оцінювання, належали: складання діалогів з метою з'ясування певних обставин; розповідь про видатного економіста та його внесок у розвиток економічної думки, доповідь про роль свободи в економічному житті з використанням формул усно мовленнєвого дискурсу економістів.

Оцінювання рівнів сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів (елементарний, рівень «нижчий середнього», середній, рівень «вищий середнього», високий та просунутий рівні) відбувалось відповідно до визначених критеріїв та розроблених з орієнтацією на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти дескрипторів.

На основному етапі експериментального дослідження в ЕГ було зреалізовано експериментальну методику, розроблену відповідно до визначених етапів з урахуванням змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР та критеріїв відбору матеріалу, що передбачало виконання підсистеми вправ з використанням онлайн-відеочату та мовного портфеля.

На завершальному етапі експерименту було проведено післяекспериментальне оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів ЕГ і КГ. Типи завдань, запропоновані учасникам післяекспериментального оцінювання, відповідали типам завдань для передекспериментального оцінювання й включали складання діалогів про монетарну політику України й економічно розвинених країн, опис графіка продажів у формі монологічного мовлення та розповідь про джерела

фінансування бізнесу з використанням усномовленневих формул економічного дискурсу.

З метою перевірки валідності однієї з висунутих гіпотез дослідження проведено дворівневий математичний обрахунок отриманих даних оцінювання рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів:

- 1) для перевірки розподілу кількісних показників вибірок складено частотну гістограму, коробкову діаграму та нормально-імовірнісний графік;
- 2) для перевірки статистичної значущості відмінності медіан обраховано критерій Манна-Вітні для незалежних вибірок та критерій Вілкісона для залежних вибірок.

Обчислення згаданих критеріїв дало значущі показники (різниця медіан кількісних показників рівня сформованості англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні ЕГ і КГ на етапах передекспериментального й післяекспериментального оцінювання є статистично значущою на рівні значущості 1 %). Таким чином, на основі обрахунку критеріїв Манна-Вітні та Вілкісона встановлено статистичну значущість відмінності медіан ЕГ й КГ, що свідчить про статистичну значущість прогресу в обох групах, проте за період експериментального навчання медіана ЕГ зросла значно суттєвіше (показник – 17), ніж медіана групи КГ (показник – 11).

Отож, на основі обрахунків отриманих даних прийнято гіпотезу про ефективність формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР за експериментальною методикою. Прийнято рішення про доцільність впровадження експериментальної методики у процес іншомовної підготовки майбутніх економістів у ВНЗ.

За результатами дослідження укладено методичні рекомендації щодо формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні

майбутніх економістів у процесі СР, які будуть корисними для викладачів навчальних дисциплін «Англійська мова» й «Ділова англійська мова» та студентів економічних спеціальностей ВНЗ.

Основні положення цього розділу висвітлені у публікаціях автора [204; 205].

ВИСНОВКИ

1. Лексико-граматична компетентність у говорінні майбутніх економістів – інтегральна якість згаданих фахівців, що базується на їх здатності та готовності до коректного лексичного та граматичного оформлення своїх усних висловлювань у монологічному і діалогічному мовленні. Основними компонентами англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні виступають: уміння в діалогічному і монологічному мовленні, лексичні і граматичні навички, знання та усвідомленість.

Англomовну лексико-граматичну компетентність в говорінні майбутніх економістів доцільно поетапно формувати і розвивати із залученням основних видів (аудиторна, позааудиторна), форм (індивідуальна, парна, групова) та типів (відтворювальна, реконструктивно-варіативна, евристична та творча) СР.

2. Обрано підходи, на основі яких доцільно здійснювати формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, а саме: компетентнісний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний. Обґрунтовано загальнометодичні принципи: автономії, індивідуалізації навчання, поетапності, послідовності й систематичності, міждисциплінарності, пізнавальної активності студентів, а також спеціальні методичні принципи, актуальні для дослідження: адаптивності контенту, інтерактивності суб'єктів та засобів навчання щодо організації та змісту навчання.

Ефективним засобом формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів в умовах позааудиторної СР визначено онлайн-відеочат (форми – чат один-на-один, груповий чат чи чат-конференція; види – чат на вільну тему; чат, спрямований на вирішення проблемного завдання; чат-презентація; чат, спрямований на відпрацювання матеріалу чи на формування досвіду мовленнєвої діяльності; оцінний чат). Передбачене використання мовного портфелю, на основі якого здійснюється

самооцінювання студентами рівня англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні, усна презентація й обговорення власних досягнень та досвіду в оволодінні англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні.

3. Визначено компоненти змісту формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів. Предметний компонент охоплює: особистісну та професійну сфери усного спілкування економістів; основні види такого спілкування – монолог та діалог (у т. ч. полілог); професійні ролі цих фахівців: планування бюджету організації й діяльності підприємства, дослідження ринків та фінансових потоків, складання аналітичних звітів та ін.; комунікативні ситуації усного професійного спілкування економістів: публічні виступи на нарадах, представлення результатів аналітичних операцій з аудиту чи планування, ведення переговорів, ведення діалогу чи полілогу з колегами з урахуванням цілей професійної діяльності; комунікативні цілі і наміри; мовний матеріал (ЛЮ, терміни, ГС), лінгвосоціокультурний матеріал; теми, проблеми і тексти; відповідні комунікативні (інформування, самопрезентації, презентації, переконання, аргументації тощо), загальнонавчальні та спеціальні (когнітивні, метакогнітивні, запам'ятовування, компенсаторні) стратегії. Процесуальний компонент включає: мовленнєві уміння (діалогічного і монологічного мовлення); вправи для розвитку умінь говоріння; відповідні декларативні і процедурні знання; навички оперування лексико-граматичним матеріалом, вправи для їх формування; знання навчальних і комунікативних стратегій; вправи для розвитку умінь оперувати навчальними і комунікативними стратегіями.

Одиницями відбору навчального матеріалу в процесі оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні з реципіювальною метою є фаховий текст (монолог, діалог); із продукувальною метою – ЛЮ та ГС.

Обґрунтовано критерії відбору:

1) ЛО – сполучуваність, словотвірна здатність, частотність, практична необхідність, тематичність, професійна спрямованість;

2) ГС – поширеність та частотність, зразковість, критерій виключення синонімічних граматичних явищ;

3) текстів – автентичність / умовна автентичність, професійна спрямованість, тематичність, методична цінність, пізнавальна цінність. Аутентичні професійно орієнтовані тексти є основним джерелом відбору професійної лексики, а також притаманних економічному дискурсу ГС.

4. Визначено три етапи формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів: ознайомчий, на якому здійснюється семантизація лексем та ознайомлення з ГС; автоматизації, на якому відбувається оволодіння ЛО та ГС та їх відтворення у словосполученнях/реченнях, лексичне та граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей; продукування, який передбачає вживання ЛО та ГС у висловлюваннях понадфразового рівня, діалогічних та монологічних висловлюваннях текстового рівня.

Відповідно до окреслених етапів розроблено підсистему вправ, яка, корелюючи з ними, включає групу вправ на: ознайомлення та семантизацію ЛО, ознайомлення з граматичними формами, явищами і структурами, групу вправ на лексичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей, граматичне оформлення діалогічних і монологічних єдностей, лексичне і граматичне оформлення діалогічних і монологічних висловлювань понадфразового і текстового рівня), а також відповідні підгрупи вправ.

Форми СР (індивідуальна, парна, групова) використовуються на всіх етапах формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні; види та типи СР домінують: на ознайомчому етапі формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні відбувається у контексті аудиторної відтворювальної СР; на етапі автоматизації – аудиторної реконструктивно-варіативної СР, на продукувальному етапі – позааудиторної евристичної та творчої СР. На відповідних етапах формування англомовної

лексико-граматичної компетентності в говорінні реалізуються певні рівні автономії студентів: на ознайомчому етапі та етапі автоматизації – відносна автономія; на продукувальному етапі – напівавтономія.

Запропоновано лінгводидактичну модель формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі СР, компоненти якої відображають об'єкт, мету, суб'єкти навчального процесу, зміст, засоби навчання, поетапність процесу формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні студентів-економістів, контроль результатів. Суб'єктами навчання виступають студенти-економісти 2-го курсу. Очікуваний результат навчання – сформованість англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні таких фахівців на рівні «вищий середнього».

5. Ефективність експериментальної методики формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів перевірено за допомогою природного, відкритого, вертикально-горизонтального експерименту. Його результати, достовірність яких перевірено методами математичної статистики, довели ефективність експериментальної методики й доцільність її впровадження у процес іншомовної підготовки фахівців економічного профілю у ВНЗ.

За результатами експерименту укладено методичні рекомендації для викладачів іноземної мови та студентів економічних спеціальностей щодо організації та змісту навчання, спрямованого на формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів порушеної наукової проблеми. Особливості формування англomовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх фахівців інших спеціальностей у процесі СР з перспективою розробки відповідних методик стануть предметом подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. М. : Просвещение, 1991. 222 с.
2. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Language and Communication / J. C. Richards, R.W. Schmidt. – London : Longman, 1983. P. 2 – 27.
3. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика. М.: Русс. Язык, 1992. 254 с.
4. Brown G., Yule G. Teaching the Spoken Language. An Approach based on the analysis of conversational English. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 162 p.
5. Harmer J. The practice of English language teaching (3-d ed). Harlow, Essex : Longman, 2001. 371 p.
6. Бухбиндер В. А. Работа над лексикой // Основы методики преподавания иностранных языков. К. : Вища школа, 1986. С. 159 –179.
7. Жовтюк Н. П. Відбір навчального матеріалу для формування лексичної компетентності майбутніх учителів у процесі навчання англійської мови після німецької // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. 2013. Вип. 22. С. 115–125.
8. Мартинова Р. Ю. Цілісна загально дидактична модель змісту навчання іноземних мов: [Монографія]. К. : Вища школа, 2004. 454 с.
9. Семенчук Ю. О. Формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання: дис. ... на здбуття наукового ступеня к.пед. н.: 13.00.02. К., 2007. 280 с.
10. Смоліна С. В. Етапи розвитку рефлексивних умінь у майбутніх учителів англійської мови. URL: http://visnyk.chnpu.ua/?wpfb_dl=1464 (дата звернення: 07.03.2017).
11. Терещук В. Г. Методика формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності в умовах віртуального

навчального середовища: автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)». 2014. 22 с.

12. Методика преподавания иностранных языков: общий курс: учебн. Пособие / отв. ред. А. Н. Шамов – 2-е изд. перераб. М. : АСТ МОСКВА Восток-запад, 2008. 253 с.

13. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» – 2-е изд., дораб. М. : Просвещение, 1986. 223 с.

14. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching: Description and Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 171 p.

15. Кейсова і подкаст технології формування міжкультурної компетентності / колективна монографія за заг. і наук. ред. Бігич О. Б. К. : Вид. центр КНЛУ, 2017. 160 с.

16. Бориско Н. Ф. Критерії оцінки усного монологічного висловлювання в процесі навчання іноземної мови інтенсивним методом // Методика викладання іноземних мов, 1999. 465 с.

17. Дученко Т. С. Обучение квалифицированной диалогической речи на основе ситуативно-тематического минимума на I курсе языкового вуза (Английский язык): дис. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. Одесса, 1984. 233 с.

18. Дьячкова Я. О. Формування професійно спрямованої англомовної компетентності в говорінні у майбутніх правознавців: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови. К., 2015. 220 с.

19. Корнева З. М. Методика навчання майбутніх економістів англійського ділового мовлення на основі технології занурення: автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02 – Теорія та методика навчання: германські мови. К., 2006. 22 с.

20. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е изд. М. : Просвещение, 1991. 223 с.

21. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений]. М. : Изд-ский центр «Академия», 2002. 576 с.
22. Терещук Д. Г. Формування англомовної лінгвосоціокультурної компетентності студента філологічного профілю: теоретичний та прикладний аспекти // Наукові записки ТНПУ імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. 1. С. 144–148.
23. Черниш В. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх учителів професійно-орієнтованої англомовної компетенції в говорінні: дис. ... на здобуття наукового ступеня д.пед.н.: 13.00.02. Київ : Київський національний лінгвістичний університет, 2015. 621 с.
24. Федорова І. А. Навчання майбутніх економістів-міжнародників професійно спрямованого англомовного монологу-повідомлення: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 2006. 247 с.
25. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: Проблемы и перспективы. М. : Просвещение, 1988. 256 с.
26. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: [учеб. пособие для студ. лингв. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед.учеб. заведений]. М. : Издательский центр «Академия», 2006. 336 с.
27. Гринюк Г. А. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів // Іноземні мови. 2007. № 2. С. 30–34.
28. Коломінова О. О. Контроль у навчанні іноземної мови учнів початкової школи в аспекті підручникотворення // Іноземні мови. 2014. № 1. С. 18–28.
29. Лapidус Б. А. Проблемы содержания обучения в языковом вузе. М. : Высш. школа, 1986. 145 с.
30. Ляховицкий М. В. О Некоторых базисных категориях методики обучения иностранным языкам // Иностр.яз. в шк. 1973. № 1. С. 27–33.

31. Смелякова Л. П. Теоретические основы отбора художественного текстового материала для языкового вуза (на материале английского языка): дис. ... на соискание ученой степени д.пед.н.: 13.00.02.К., 1992. 390 с.
32. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. М. : Высш. школа, 1987. 207 с.
33. Боднар С. В. Когнітивний підхід до формування англomовної лексичної компетентності студентів економічних спеціальностей // Наука і Освіта. 2014. № 10. С. 34–37.
34. Посохова А. В. Лексична компетенція як важливий фактор формування мовної особистості фахівця // Педагогічні науки; зб. наук. пр. 2010. № 54. С. 104–107.
35. Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П. Методика обучения английскому языку для делового общения: уч. пособие. К. : Ленвит, 2004. 192 с.
36. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки: монографія. Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. 414 с.
37. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык: [пособие для учителей]. М. : АРКТИ, 2002. 176 с.
38. Петровська Ю. В. Методика організації автономного навчання англійської мови студентів технічних спеціальностей: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 2010. 424 с.
39. Пидкасистый П. И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов: уч. пособие. М. : Педагогическое общество России, 2004. 112 с.
40. Осницький А. К. Психологія самостійності. М. : Нальчик, 1996 285 с.
41. Шамов А. Н. Система взаимосвязанного обучения лексическим навыкам устной речи и чтения на среднем этапе общеобразовательной школы (на материале немецкого языка): дис. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. Нижний Новгород, 1999. 262 с.

42. Коваль Т. І. Проблема впровадження електронних засобів навчання у вищій школі // Педагогічний процес: теорія і практика. К. : Вид. ЕКМО, 2008. Вип. 4. С. 104–113.
43. Кухаренко В. М. Використання вебінару в навчальному процесі // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2011. № 2. С. 12–16.
44. Морзе Н. В., Варченко-Троценко Л. О. Формування навичок ефективної співпраці студентів під час використання Вікі-порталу// ISSN Online : 2076-8184. Інформаційні технології і засоби навчання. 2014. № 2. Том 40. С. 92–104.
45. Морська Л. І. Формування вмінь професійного спілкування англійською мовою у студентів факультету фізичного виховання: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. Інститут педагогіки АПН України. К., 2001. 149 с.
46. Сущенко Л. О. Формування аналітичних умінь майбутніх педагогів засобами інтерактивних технологій // Освіта та педагогічна наука. 2013. № 3. С. 33–38.
47. Gonzales D. Teaching and learning through chat: a taxonomy of educational chat for EFL/ESL // Teaching English with Technology. Vol. 3. No. 4. P. 57–69. URL: <http://www.iatefl.org.pl/call/callnl.htm> (дата звернення: 21.03.2017).
48. Swan M. Thinking about Language Teaching. Selected articles 1982-2011. Oxford : Oxford University Press, 2012. 230 p.
49. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / За заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
50. Bachman T. Fundamental Consideration in Language Testing. Oxford : Oxford University Press, 1991. 408 p.

51. Ятаева Е. В. Учебный глоссарий как средство развития учебной иноязычной компетенции в профессиональном языковом образовании: дис. ... на соискание ученой степени к.пед.н. Екатеринбург, 2007. 297 с.

52. Александров К. В. Мультимедийный комплекс как средство обучения лексической стороне иноязычной речи студентов лингвистического вуза (на материале немецкого языка): автореферат дис. ... к.пед.н.: 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностраный язык, уровень высшего профессионального образования)». Нижний Новгород, 2009. 22 с.

53. Гнаткевич Ю. В. Навчання лексичного аспекту чужоземної мови у вищих навчальних закладах. К. : Просвіта, 1999. 317 с.

54. Рязанова Е. А. Методика формирования грамматических навыков речи студентов на основе лингвистического корпуса: автореф. дисс. ... к.пед.н.: 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания». М., 2012. 24 с.

55. Майєр Н.В. Формування методичної компетентності у майбутніх викладачів французької мови: теорія і практика. К. : Вид. центр КНЛУ, 2015. 472 с.

56. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. С-Пб., 2009. 713 с.

57. Загальна психологія: підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднічук. К. : Либідь, 2005. 464 с.

58. Николаенко Н. В. Инициативное расширение словаря студентами младших курсов языковых факультетов (на материале английского языка): дисс. ... на соискание учкной степени к.пед.н.: 13.00.02 М., 1999. 213 с.

59. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. М. : Наука, 1982. 159 с.

60. Солонцова Л. П. Современная методика обучения иностранным языкам: [ученик для студентов педагогической специальности и преподавателей иностранных языков]. Павлодар : ПГПИ, 2009. 248 с.

61. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02 К., 2008. 349 с.

62. Карпова И. И. Формирование коммуникативной грамматической компетенции в неязыковом вузе: на материале английского: дис. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. Волгоград, 2005. 260 с.

63. Скляренко Н. К. Навчання граматичного матеріалу// Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів за кер. С. Ю. Ніколаєвою. К., 1999. С. 72–92.

64. Чернецкая И. В. Профессионально-направленное обучение грамматике английского языка студентов старших курсов филологических факультетов педагогических вузов (английский язык как вторая специальность): дисс. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. СПб., 2001. 214 с.

65. Руснак Д. А. Формування граматичної компетенції у майбутніх викладачів французької мови з комп'ютерного підтримкою: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 2009. 200 с.

66. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М. : Русский язык, 1989. 276 с.

67. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. К. : Видавничий центр «Академія», 1999. 288 с.

68. Микитенко Н. О. Технологія формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: Монографія. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 411 с.

69. Выготский Л. С. Мышление и речь. изд. 5 испр. М. : Лабиринт, 1999. 352 с.

70. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. М. : Либроком, 2009. 256 с.

71. Гронь Л. В. Навчання вільного переказу майбутніх учителів англійської мови: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 2001. 198 с.

72. Celce-Murcia M. Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching // In: Alcon Soler E., Safont Jorda M. 9 eds. Intercultural Language Use and Language Learning. Springer, 2017. P. 41–57.

73. Черчата Л. Д. Роль самостійної роботи студентів в умовах застосування інформаційних технологій у контексті вимог Болонського процесу. URL: www.info-library.com.ua/books-text-11809.html (дата звернення: 04.03.2017).

74. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения. М. : Педагогика, 1977. 254 с.

75. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку. М. : Русский язык, 1989. 219 с.

76. Macaro E. Target language collaborative learning and autonomy. England : Multilingual Matters Ltd., 1997. 231 p.

77. Кравчук О. М. Сутність самостійної роботи студентів. URL: esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4087/1/Kravchuk%20O.M.pdf (дата звернення: 23.03.2015).

78. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікаційних технологій: автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». К. : 2008. 27 с.

79. Внукова Н. М., Пивовар В. М., Успенко В. І. Стратегія посилення самостійної роботи студентів у контексті приєднання України до Болонського процесу // Матеріали Міжнар. наук-практ. конф. 14-15 грудня 2004 р. Харків, 2004. С. 8–10.

80. Гальперин П. Я. Введение в психологию. М. : Изд-во МГУ, 1976. 150 с.

81. Харламова Н. С. Динамика роли самостоятельной работы студентов в профессионально ориентированном обучении иностранным языкам // Институциональный дискурс в лингвокогнитивных исследованиях языка специальности. М. : ФГБОУ ВПО МГЛУ, 2015. С. 89–99.

82. Королюк О. М. Диференціація самостійної роботи студентів коледжів технічного профілю в процесі вивчення природничо-математичних дисциплін: дис. ... на здобуття науково степеня к.пед.н.: 13.00.04. Житомир, 2008. – 228 с.

83. Littlewood W., Benson P., Voller P. Self access: Why do we want it and what can it do? // *Autonomy and Independence in language learning*. London and New York : Longman, 1997. P. 79–91.

84. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. М.: Высшая школа, 1980. 368 с.

85. Бурденюк А. А. Управление самостоятельной учебной деятельностью при обучении иностранным языкам взрослых: дисс. ... на соискание научной степени д.пед.н.: 13.00.01. Кишинев, 1992. 558 с.

86. Тамбовкина Т. Ю. К проблеме автономии обучающихся иностранному языку в педвузе // *Иностранные языки в школе*. 1998. № 4. С. 84– 88.

87. Каменская Л. С. Некоторые вопросы организации внеаудиторной самостоятельной работы студентов при коммуникативном обучении иностранному языку в неязыковом вузе // *Сборник научн. труд. МГЛУ*. 1999. Вып. 437. С. 33–42.

88. Мороз О. Г., Сластьонін В. О., Філіпенко Н. І. Підготовка майбутнього вчителя: зміст та організація: [Навчальний посібник]. К., 1997. 168 с.

89. Лучкевич В. В., Кемінь Г. М. Організація самостійної роботи студентів у процесі навчання іноземної мови у вищій школі. URL: [///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8F/Downloads/VchdpuP_2013_2_108_44.pdf](C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8F/Downloads/VchdpuP_2013_2_108_44.pdf) (дата звернення: 14.04.2014).

90. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера в вопросах и ответах // *Изучаем иностранные языки*. РГПУ им. Герцена, 2001. С.183–191.

91. Краснопольский В. Э. Активизация учебно-познавательной деятельности учащихся средствами компьютерной техники: дис. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. Луганск, 2000. 203 с.

92. Сердюков П. І. Технологія розробки комп'ютерних програм з іноземних мов. К. : Ленвіт, 1996. 112 с.

93. Levy M. Computer-assisted language learning: context and conceptualization. Oxford : Clarendon Press, 1997. 320 p.

94. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах : колективна монографія / С. Ю. Ніколаєва, Г. Е. Борецька, Н. В. Майєр, О. П. Устименко, В. В. Черниш та інші. К. : Ленвіт, 2015. 411 с.

95. Euler D., Seufert S. E-Learning in Hochschulen und Bildungszentren. München : Oldenbourg-Verlag, 2005 585 s.

96. Приходько А. М. Відеоконференція як засіб формування професійно-комунікативної компетентності іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Черкаси, 2015. Вип. № 32 (365). С. 92–95.

97. Насонова Е. А. Обучение профессионально-ориентированному диалогическому общению студентов в условиях учебной автономии средствами интернет-чата (неязыковой вуз, английский язык) : автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки)». Тамбов, 2008. 25 с.

98. Огурцова О. Л. Новый компонент професійно-орієнтованої іншомовної мовленнєвої комунікативної компетенції у галузі ділового спілкування // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Вип. 70. Чернігів : ЧДПУ, 2009. С. 140–145.

99. Кіршо С. М., Ковальська Н. А., Купрата Н. Я., Висоцька З. І., Ногай В. П. Професійна мова економістів : Навчальний посібник. Одеса : ОНЕУ, 2016. 462 с.

100. Смирнова Е. В. Развитие культуры иноязычного полилогического общения в послевузовском образовании преподавателей иностранного языка : дисс. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. М., 1999. 205 с.

101. Андронік Н. П. Навчання майбутніх учителів англomовної дискусії на основі автентичних поетичних творів: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. Київ, 2009. 338 с.

102. Онуфрив А. Р. Формування англomовної компетентності майбутніх маркетологів у професійно орієнтованому усному спілкуванні: дис. ... на здобуття науково ступеня к.пед.н.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)». Київ, 2017. 238 с.

103. Колесников А. А. Профориентационное обучение иностранному языку в старшей профильной школе в условиях взаимодействия формального, неформального, образования // Теория и практика обучения иностранным языкам: традиции и инновации: Сб. междунар. научн.-практ. конф. памяти академика РАО И. Л. Бим. М.: Тезаурус, 2013. С. 35–45.

104. Schneider G., Lenz P. European Language Portfolio: Guide for Developers. 106 p. URL: www.coe.int/T/DG4/documents_intro/Eguide.pdf (дата звернення: 27.02.2015).

105. Little D., Perclova R. Learner The European Language Portfolio: A Guide for Teacher Trainers. 2003. 109 p. URL: www.coe.int/T/DG4/documents/EIPguide_teacherstrainers.pdf (дата звернення: 17.12.2014).

106. Ягельська Н. В. Методика організації самостійної роботи студентів з англійської мови з використанням професійного мовного портфеля: автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02. К.: Київський національний лінгвістичний університет, 2005. 25 с.

107. Сідун М. М. До проблеми організації позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Ужгород, 2003. Вип. 32. С. 175–176.

108. Гулецька Я. Г. Організація самостійної роботи магістрів з використанням інформаційних технологій при вивченні іноземної мови //

Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. Київ, 2009. Вип. 3. С. 75–80.

109. Фатянова О. Т. Організація самостійної роботи на уроках іноземних мов // Рідна школа. 2003. № 4. С. 45–48.

110. Вербицька М. М. Форми організації самостійної роботи учнів на уроках англійської мови // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 12 (271), Ч. I. С. 135–139.

111. Овчаренко Л. Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. URL: file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8F/Downloads/Profos_2016_11_20.pdf (дата звернення: 24.02.2017).

112. Буренко В., Редько В. Стратегічні напрями розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти // Іноземні мови в сучасній школі. 2012. № 4. С. 28–33.

113. Кушніров М. О. Сучасні підходи до навчання іноземної мови: орієнтація на цінності особистісного розвитку й гуманізму // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 8 (42). С. 348–356.

114. Dobrota C. Learner Autonomy in ESP Adult Courses. URL: <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A3422/pdf> (дата звернення: 04.05.2017).

115. Дегтярь А. Рефлексія як психолого-педагогічний феномен // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр.// за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Вид-чий центр СДПУ, 2004. Вип. XXII. С. 93–96.

116. Десятов Д. Організація рефлексивної діяльності учнів на уроках історії в старших класах // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи, 2014. Вип. 49. С. 55–63.

117. Щедровицкий П. Г. Очерки по философии образования (статьи и лекции). М. : Педагогический центр «Эксперимент», 1993. С. 52–53.

118. Артюшина Л. А. Дидактические средства включения рефлексивных умений школьников в содержание образования: автор. дис. ... к.пед.н.: 13.00.01

«Общая педагогика, история педагогики и образования». Н. Новгород, 2008. 24 с.

119. Лебединская О. В., Цыганова Л. В. Стратегии самостоятельной работы студентов как компонент содержания самостоятельной деятельности по иностранному языку // Филологический науки. Вопросы теории и практики Тамбов : Грамота, 2016. № 4(58). Ч. 3. С. 193–196. URL: www.gramota/net/materials/2/2016/4-3/56.html (дата звернення: 23.01.2017).

120. Oxford R. L. Language Learning Strategies : What every teacher should know. – Boston : Heinle & Heinle, 1990. – 87 p.

121. Faerch C., Kasper G. Process and strategies in foreign language learning and communication // International Studies Bulletin. 1989. № 5. P. 47–118.

122. Lewis M. Implementing the Lexical Approach. Hove : Language Teaching Publications, 1997. 223 p.

123. Рогова Г. В., Рабинович Ф. М., Сахарова Т. Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. М. : Просвещение, 2000. 232 с.

124. Якиманская И. С. Требования к учебным программам, ориентированным на личностное развитие школьников // Вопросы психологии. 1994. № 2. С. 64–77.

125. Єфімова О. М. Формування іншомовної комунікативної компетентності курсантів під час оволодіння фахом у вищих військових навчальних закладах // Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка. 2013. Вип. 1. С. 95–105.

126. Кушнир А. М. Педагогика иностранного языка. М., 1997. 192 с.

127. Коваль Т. І., Сисоєва С. О., Сущенко Л. П. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : [навч.-метод. посібник]. К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. 307 с.

128. Котловський А. М. Співвідношення концептуальної та мовної картин світу // Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24-25 листопада 2011 р.). Львів, 2011. С. 89–90.

129. Котловський А. М. Vocabulary learning: nature, paths and facilitators // Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей. Львів, 2012. С. 57–59.

130. Mykytenko N., Kotlovskiy A. Socio-cultural competence its interrelation with invariant components of foreign language communicative competence // Теория и практика профессионально ориентированного обучения иностранным языкам: материалы VII Междунар. научн.-практ. конф. (г. Минск, 15–17 мая 2014 г.). Минск, 2014. С. 96–100.

131. Котловський А. М. Роль лексико-граматичних навичок у розвитку говоріння майбутніх економістів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ-Вінниця, 2016. Вип 47. С. 189–193.

132. Котловський А. М. Рефлексивний підхід до процесу організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови // Молодь і ринок: наук.-пед. журн. / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2017. № 4 (147). С. 53–57.

133. Kotlovskiy A. The Essence and Structure of English Lexical and Grammar Competence of Prospective Economists // Intellectual Archive. Ontario, 2017. Vol. 6. № 2. P. 58–67.

134. Котловський А. М. Стратегії оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичною компетентністю у процесі самостійної роботи // Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці: матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Вінниця, 28 лютого 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 172–175.

135. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. С. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.

136. Микитенко Н. О. Теорія і технології формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей: дис.... на здобуття наукового ступеня д.пед.н.: 13.00.04; 13.00.02. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2011. 450 с.

137. Savignon S. J. Interpreting Communicative Language Teaching: Contexts and Concerns in Teacher Education. New Haven : Yale University Press, 2002. 238 p.

138. Цимбровська Х. І. Методика формування у майбутніх лікарів-педіатрів професійно орієнтованої англomовної компетентності в усному спілкуванні: автореф. дис. ... к.пед.н.: 13.00.02. Тернопіль : ТНПУ, 2017. 20 с.

139. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: [підручник]. К. : Видав. центр «Академія», 2004. 344 с.

140. Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. М. : Прогресс, 1989. 312 с.

141. Кубрякова Е. С., Александрова О. В. О контурах новой парадигмы знания в лингвистике // Структура и семантика художественного текста : доклады VII Междунар. конф. М., 1999. С. 186–197.

142. Филлипс Л., Йоргенсен М. Дискурс анализ: теория и метод. Харьков : Гуманитар. центр, 2004. 336 с.

143. Махницкая Е. Ю. О современном экономическом дискурсе // Речевая деятельность. Текст: межвуз. сб. науч. тр. Таганрог, 2002. С. 158–161.

144. Ковальська Н. А. Релевантність економічного дискурсу // II Міжн. наук.-практ. заочна конф. «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації». Острозька академія, 2013. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2013/relevantnist-ekonomichnoho-dyskursu> (дата звернення: 21.01.2014).

145. Боднар С. В. Мовні й соціокультурні особливості англomовного економічного дискурсу // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2015. № 19. Т. 1. С. 24–27.

146. Tereshhuk V. Effective ways to semantization of foreign lexical units in the conditions of a virtual learning environment. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19199-efektivni-sposobi-semantizacii-inshomovnix-leksichnix-odinicv-umovax-virtualnogo-navchalnogo-seredovishha.html> (дата звернення: 12.03.2015).

147. The Analysis of Economics Discourse by Economists and Applied Linguists: A review. URL: <http://www.isfla.org/Systemics/Print/Theses/RoyceThesis/Chapter%202%20-%20Review%20of%20Economics.pdf> (дата звернення: 16.09.2016).

148. Скляренко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів // Іноземні мови. 2011. №1. С. 15–25.

149. Досьє професії: Економіст. URL: <http://www.osvita.org.ua/articles/1163.html> (дата звернення: 23.07.2013).

150. Панчишин С. М., Котловський А. М., Оленюк О. В. At Home with Economics: навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 452 с.

151. Рудніцька К. В. Педагогічні умови формування професійної мовної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. URL: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnadps_2013_1_11.pdf (дата звернення: 14.12.2014).

152. Tarone E. Some thoughts of on the notion of “communication strategy” // Strategies in interlanguage communication. Ed. by Faerch C. and Kasper G. L. : Longman, 1983. P. 61–74.

153. Frendo E. How to Teach Business English. L. : Longman, Pearson Education Ltd., 2005. 162 p.

154. Widdowson H. G. Teaching language as communication. Oxford : Oxford University Press, 1978.168 p.

155. Малюська З. В. Типові ситуації ділового спілкування для спеціалістів з економіки. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1350/1/3.pdf> (дата звернення: 18.03.2013).
156. Nunan D. Language teaching methodology: a textbook for teachers. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall Regents, 1991. 171 p.
157. Немогай Ю. В. Базовая основа лексического минимума русского языка // Учен. записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации. 2011. Т. 12. № 2. С. 53–56.
158. Brown H. Principles of Language Learning and Teaching. San Prentice Hall, 1994. 320 p.
159. Ewer J. R., Hughes-Davies E. Further notes on developing an English programme for students of science and technology // Episodes in ESP/J. Swales (ed). Oxford : Pergamon Institute of English, 1985. XIII p. +217 p.
160. Никоненко Н. В., Шалько О. П. Критерії відбору англомовних текстів для навчання читанню студентів ВНЗ. URL: virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/vyp2/1/nikonenko_shalko.pdf (дата звернення: 10.06.2017).
161. Phillips M., Shettlesworth C. How to Arm your Students: a Consideration of Two approaches to Providing Materials for ESP // ELT Documents 101: English For Specific Purposes. British Council, 1978. P. 27–48.
162. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes : A Learning-Centered Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 179 p.
163. McConnell C., Brue S. Economics. 13th. AP Edition: MC Graw-Hill College, 1995. 897 p.
164. Nickels W. Understanding Business. St.Louis: Times Mirror/Mosby College Publishing, 1987. 721 p.
165. Starr Ph. Economics Principles in Action Belmont : Wadsworth Publishing Company, 1984. 475 p.

166. Серова Т. С. Психологические и лингводидактические аспекты обучения профессионально-ориентированному чтению в вузе. Свердловск : Изд-во Уральского университета, 1988. 158 с.

167. Терещук В. Г. Відбір текстових матеріалів для формування англomовної лексичної компетенції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип. 29. С. 223–226.

168. Цимбровська Х. І. Методика формування у майбутніх лікарів-педіатрів професійно орієнтованої англomовної компетентності в усному спілкуванні: дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. Тернопіль : ТНПУ, 2017. 225 с.

169. Guide for the organization of a seminar to calibrate examples of spoken performance in line with the scales of the Common European Framework of Reference for Languages / Sylvie Lepage (CIEP) and Brian North (Eurocentres). Strasbourg : Language Policy Division, 2005. № 4. 39 p.

170. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика : учеб. пособие для преподавателей и студентов. 2-е изд., испр. и доп. М. : Филомантис, 2006. 480 с.

171. Обучение иностранному языку как специальности (для ин-тов и фак. иностр. яз.): [учеб. пособие] / Бородулина М. К., Карлин А. Л., Лурье А. С. и др. 2-е изд., испр. М. : Высш. школа, 1982. 255 с.

172. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford : Oxford University Press, 1996. 582 p.

173. Krashen S. D. Principles and practice in second language acquisition. Oxford : Pergamon Press, 1982. 192 p.

174. Скалкин В. Л. Структура устной иноязычной коммуникации и вопросы обучения устной речи на иностранном языке / Общая методика обучения иностранному языку : [хрестоматия]. М. : Русский язык, 1991. С. 173–180.

175. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Іноземні мови. 1999. № 3. С. 3–7.

176. Черноватий Л. М., Карабан В. І. Практична граматика англійської мови з вправами. Базовий курс. Вінниця : Нова книга, 2007. 248 с.
177. Биконя О. П. Вправи для навчання майбутніх економістів ділових переговорів англійською мовою // Іноземні мови. 2006. № 2. С. 32–38.
178. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. К. : Національна Академія Наук України, 2002. 742 с.
179. Васильев К. К., Служивый М. К. Математическое моделирование систем связи : учебное пособие. Ульяновск : УЛПУ, 2008. 170 с.
180. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект) : дис. ... на соискание научной степени к.пед.н.: 13.00.01. Кривой Рог, 1993. 432 с.
181. Ягельська Н. В. Зміст самостійної роботи майбутніх економістів у процесі оволодіння англійською мовою // Вісник КНЛУ. Серія: Педагогіка та психологія. 2006. Вип. 10. С. 148–154.
182. Петрашук О. Система навчання іноземної мови. Поняття «система навчання» та її зміст // Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник [вид. 2-е, випр. і переробл.] / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої; ред. К. І. Онищенко. К. : Ленвіт, 2002. 328 с.
183. Губіна А. М. Використання прямого методу вивчення іноземної мови у технічних вищих навчальних закладах // Актуальні проблеми іншомовної комунікації: лінгвістичні, методичні та соціально-психологічні аспекти: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф., 11 квітня 2014 р. Луцьк, 2014. С. 20–21.
184. Петрова Т. О. Організація процесу навчання усного підготовленого монологу-переконання англійською мовою з використанням ресурсів Інтернету // Педагогічний процес: теорія і практика. К. : ЕКМО, 2008. С. 265–274.
185. Микитенко Н. О., Котловський А. М., Аналіз потреб студентів відповідно до цільової ситуації у навчанні англійської мови для спеціальних цілей // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід,

проблеми, перспектива : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12–14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 262–264.

186. Котловський А. М. Етапи формування англомовної лексичної та граматичної компетентності майбутніх економістів // Педагогічний альманах: зб. наук. пр. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 33. С. 172–178.

187. Котловський А. М. Система вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2017. № 1. С. 121–127.

188. Мальська М. П., Микитенко Н. О., Котловський А. М. Англо-український словник термінів туризму. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 444 с.

189. Онуфрив А. Р., Котловський А. М. Face the Challenge: Presentations for Marketers. Тернопіль : Вектор, 2016. 92 с.

190. Краевский В. В. Методология педагогического исследования. Самара, 1994. 165 с.

191. Азимов Э. Г., Щукин А. Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М. : Изд-во ИКАР, 2009. 448 с.

192. Сафонова В. В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях. М. : Еврошкола, 2004. 236 с.

193. European Portfolio for Student Teachers of Languages. A reflection tool for language teacher education / D. Newby, R. Allan, A-B. Fenner and others. Gratz, European Centre for Modern Languages : Council of Europe Publishing, 2007. 89 p. URL: <http://www.ecml.at/epostl> (дата звернення: 16.10.2015).

194. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь более 2000 единиц. М. : Аптрель: АСТ: Хранитель, 2007. 746 с.

195. Ананьева Л. В. Обучение студентов языковых специальностей профессионально направленной диалогической речи с использованием деловой

игры (французский язык): дисс. ... на соискание ученой степени к.пед.н.: 13.00.02. К., 2002. 242 с.

196. Молокович О. О. Тестовий контроль рівня володіння говорінням англійською мовою як другою іноземною мовою у студентів II курсу мовного факультету: дис на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 2001. 243 с.

197. Саенко Н. С. Тестовый контроль уровня сформированности лексического навыка чтения у студентов I этапа неязыкового вуза (на материале английского языка): дис. ... на здобуття наукового ступеня к.пед.н.: 13.00.02. К., 1998. 313 с.

198. Luoma S. *Assessing Speaking*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 12 p.

199. Цесарский Л. Д. Использование технических средств в преподавании иностранных языков: пособие для учителей. М.: Просвещение. 1966. 120 с.

200. Гурвич П. Б. Теория и практика в методике преподавания языков. Владимир, 1980. 104 с.

201. Садовий М. Особливості педагогічного експерименту у дисертаційних дослідженнях // Накові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 106. С.110–120.

202. Spata A. *Research Methods. Science and Diveristy*. New York : John Wiley and Sons, 2003. 336 p.

203. Cohen A. D., Susan J. Weaver, Tao-Yuan Li *The impact of Strategies-Based Instruction on Speaking a Foreign Language*. Research Report. Center for Advanced Research on Language Acquisition University of Minnesota, June 1996. 51 p.

204. Котловський А. М. Особливості реалізації методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи // Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Серія Педагогічні науки. 2017. № 9. С. 20–27.

205. Адамовська Л. М., Котловський А. М. Методичні вказівки занглійської мови для розвитку усного мовлення студентів економічного факультету. Львів : УкрДЛТУ, 2004. 73 с.

Додатки

Додаток А

**Опитувальний лист студентів щодо організації СР з оволодіння
англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні**

Шановні студенти!

Мета цього опитування полягає у вивченні Вашої думки щодо організації самостійної роботи з оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні. Будь ласка, дайте відповіді на наступні запитання.

Поставте позначку у відповідній клітинці.

- 1. Чи вважаєте Ви, що самостійна робота сприяє підвищенню рівня Вашої лексико-граматичної компетентності в говорінні?**
 - дуже сприяє
 - сприяє
 - не дуже сприяє
 - не сприяє
- 2. Чи вважаєте Ви, що необхідно спільно з викладачем визначити цілі та завдання щодо оволодіння лексико-граматичним матеріалом в процесі самостійної роботи?**
 - дуже необхідно
 - необхідно
 - не дуже необхідно
 - зайве
- 3. Чи користуєтесь ви інструкціями / запропонованими моделями перед виконанням лексико-граматичних вправ?**
 - так, завжди
 - здебільшого так
 - не читаю інструкцій, проте беру за зразок подані моделі
 - не користуюсь ані інструкціями, ані моделями
- 4. Хто, на Вашу думку, повинен перевіряти результати самостійної роботи?**
 - безпосередньо викладач
 - опосередковано викладач
 - за ключами
 - студенти самостійно
- 5. Чи вважаєте Ви, що ступінь управління викладачем впливає на ефективність оволодіння лексико-граматичними знаннями та навичками?**
 - так
 - ні
 - інколи

Результати опитування

З метою вивчення думки студентів щодо організації СР з оволодіння англомовною лексико-граматичною компетентністю в говорінні майбутніх економістів у вересні 2014 року нами було проведено опитування 100 студентів II курсу, які навчалися в Львівському національному університеті імені Івана Франка .

Нами отримано такі результати:

1. Вплив СР на рівень лексико-граматичної компетентності в говорінні: дуже сприяє – 15 %; сприяє – 35 %; не дуже сприяє – 30 %; не сприяє – 20 %.

2. Участь викладача у визначенні цілей та завдань СР: дуже необхідно – 20 %; необхідно – 45 %, не дуже необхідно – 20 %; відсутня необхідність – 15 %.

3. Використання інструкцій / запропонованих моделей перед виконанням вправ: так, завжди – 10%; здебільшого так – 30%; не читаю інструкцій, проте беру за зразок подані моделі – 45 %; не користуюсь ані інструкціями, ані моделями – 15 %.

4. Перевірка результатів СР здійснюється: викладачем на занятті 65 %, викладачем в позааудиторний час – 20 %, студентами за ключами – 15 %.

5. Залежність ефективності СР від управління викладача: так – 65 %; ні – 35 %.

**Лексичний мінімум для засвоєння майбутніми економістами
у процесі СР**

А

abilities and skills	уміння та навички
abundance	безліч
accomplish an objective	досягати мети
accounting	бухгалтерська справа, рахівництво
accumulation	накопичення
~of wealth	накопичення багатства
acquisition of capital	придбання капіталу
activities	діяльність
additional	додатковий
additions	приріст
adjustment	поправка, регулювання
administer	управляти
affluent society	багате суспільство
after-tax income	чистий дохід, дохід після сплати податків
aggregate demand	сукупний попит
aggregate expenditures	сукупні видатки
aggregate supply	сукупна пропозиція
allocate	розподіляти
~ resources	розподіляти ресурси
~ funds	виділяти кошти
antitrust laws	антимонопольне законодавство
applicant	вступник, претендент
apply fiscal policy	застосовувати фіскальну політику
assembly line	збірний конвеєр
assets	активи, фонди
assume the debt	брати відповідальність за борг
austerity program	програма суворої економії
authority	влада
automated production line	автоматизована виробнича лінія
available	наявний

В

balance of payments	платіжний баланс
back	підтримувати
balance sheet	балансовий звіт
ban	забороняти
~ import	забороняти ввіз товару
bargain	торгуватися
(be) based on	ґрунтуватися на
basic need	базова потреба
benefit	користь, вигода
~ benefit from	мати вигоду від
bill of exchange	вексель
bonds	облігації, бони
bookkeeper	рахівник
boost	збільшувати, посилювати
border	кордон

borrow
 break into markets
 bring together
 budget cuts
 budget deficit
 budget surplus
 burden
 burden with regulation
 business cycle
 business owner
 business practices
 business transaction
 buyer and seller
 buy-out
 by-product

позичати, брати позику
 виходити на ринки
 зводити, збирати
 скорочення видатків бюджету
 дефіцит бюджету
 бюджетний надлишок
 тягар
 обтяжувати регулюванням
 діловий цикл, економічний цикл
 власник компанії
 ділова практика
 ділова операція
 покупець та продавець
 викуп компанії
 побічний продукт

C

calculate
 cancellation
 ~ of debt
 capacity
 production ~
 capacity level
 capital account
 capital equipment
 capital formation
 capital loss
 capture a market
 carry out
 ~ the research
 cash flow
 cash flow statement
 ceiling
 check a statement
 circular flow diagram
 collect
 ~ tax
 ~ consignment
 combat
 ~ inflation
 commission
 commodities
 compelling price
 competition
 competitive advantage
 composition
 computer-aided manufacture
 consignment
 constrain
 constrain spending
 consumer
 consumer demand
 consumer spending
 consumer utility
 consumption

обчислювати
 скасування
 скасування боргу
 потужність
 потужність виробництва
 рівень продуктивності
 рахунок руху капіталу
 капітальне (основне) устаткування
 формування капіталу
 втрати капіталу
 захоплювати ринок
 виконувати, здійснювати
 здійснювати дослідження
 грошовий потік
 звіт про рух грошових коштів
 допустима межа
 перевіряти звіт
 схема кругопотоку
 збирати, забирати
 збирати податки
 забирати партію товарів
 боротися, долати
 долати інфляцію
 комісійні
 товари
 спокуслива ціна
 конкуренція
 конкурентна перевага
 склад
 виробництво за допомогою комп'ютерів
 партія товару, вантаж
 обмежувати, стримувати
 стримувати видатки
 споживач
 споживчий попит
 споживчі видатки
 споживча корисність
 споживання

contraction
 contractionary fiscal policy
 corporate income tax
 corporate stock
 corporation
 cost-cutting
 costs and benefits
 costs increases
 creation
 credit conditions
 creeping inflation
 currency
 currency earnings
 current account
 curve
 customs procedure
 cyclical unemployment

deal
 debt capital
 decision-making
 decline
 decline in tariffs
 declining productivity
 decrease (in)
 deficiency
 deficient-demand unemployment
 delivery
 delivery charge
 delivery date
 demander and supplier
 deposits
 ~ of raw materials
 depreciation
 destitution
 determinant
 development
 discount
 discount rate
 discretionary fiscal policy
 disposable income
 distribution
 division of labor
 domestic market
 domestic output
 double counting
 dumping
 durable goods
 duties

Earnings
 ease the effects
 easy money policy
 economic collapse

скорочення
 стримувальна фіскальна політика
 податок на прибуток підприємств
 акції корпорації
 корпорація (акціонерне товариство)
 той, що знижує витрати
 витрати та вигоди
 зростання витрат
 створення
 умови кредитування
 повзуча інфляція
 валюта
 валютні надходження
 поточний рахунок
 крива
 митна процедура
 циклічне безробіття

D

ділова угода, банківська угода
 борговий капітал
 прийняття рішення
 занепад
 зниження мита
 зниження продуктивності
 зменшення
 нестача, дефіцит
 безробіття недостатнього попиту
 доставка, постачання
 плата за доставку
 дата доставки
 покупець та постачальник
 поклади, вклади (в банк)
 поклади корисних копалин
 амортизація, знецінення валюти
 злидні
 визначальний чинник
 розвиток (проектів)
 знижка
 облікова ставка
 дискреційна фіскальна політика
 використовуваний дохід
 розподіл, збут продукції
 поділ праці
 внутрішній ринок
 внутрішній обсяг виробництва
 подвійний рахунок
 демпінг
 товари тривалого використання
 митні збори

E

дохід, надходження (від інвестицій)
 полегшувати наслідки
 політика дешевих грошей
 економічний крах

economic decision	економічне рішення
economic expansion	економічне піднесення
economic issues	економічні питання
economic power	економічна міць
economic relationships and ties	економічні відносини та зв'язки
economic thought	економічна думка
economic unit	господарська одиниця
economizing problem	проблема мінімізації витрат
economy of scale	економія на масштабі
efficiency	ефективність
efficient use	ефективне використання
effluent charge	плата за викиди стічних вод
emerging free market	ринок з швидким темпом розвитку
emphasize	наголошувати
employ	застосовувати, наймати
~ resources	застосовувати ресурси
employment	зайнятість
enact	вводити в дію (закон)
encourage saving	заохочувати заощадження
enquiry	запит
enter the market	вийти на ринок
enterprise	підприємство, підприємливість
entrepreneur	підприємець
entrepreneurial ability	підприємницький хист
environment enforcement	примусове виконання екологічних норм
equality	рівність
equilibrium price	рівноважна ціна
equipment	устаткування
equity capital	власний капітал
equity financing	фінансування
estimate	оцінка, кошторис
evade	ухилитися
~ taxes	ухилитися від податків
excess	надлишок
excess capacity	надлишкові виробничі потужності
excess demand	надмірний попит
exchange of goods and services	обмін товарами та послугами
exchange rate	обмінний курс
excise tax	акцизний збір
expand a company	розширювати компанію
expanding industry	галузь, яка стрімко розвивається
expansionary fiscal policy	стимулювальна фіскальна політика
explicit costs	зовнішні витрати
export opportunities	можливості експорту
export revenues	надходження від експорту
export subsidies	експортні субсидії
extensive	широка
external debt	зовнішній борг
external payment	зовнішньоекономічні платежі
externalities (spillovers)	побічні наслідки діяльності

F

facilitate

полегшувати, сприяти

facilities	споруди, засоби, устаткування
fair trade	чесна торгівля
farm products	сільськогосподарська продукція
featherbed local industries (idiom)	підтримувати місцеві галузі
fight corruption	боротися з корупцією
final goods	кінцеві товари
financial account	фінансовий рахунок
financial assets	фінансові активи
financial management	фінансовий менеджмент
financial meltdown	фінансовий крах
financial security	стабільне матеріальне становище
financial statement	фінансовий звіт
financial uncertainty	фінансова невизначеність
fiscal policy	фіскальна політика
fixed assets	основний капітал, основні фонди
fixed capital	основний капітал
fixed income	фіксований дохід
fixtures	рухоме майно, поєднане з нерухомим
flow of goods	потік товарів
fluctuations	Коливання
food aid	продовольча допомога
food production	виробництво продуктів харчування
forecast	прогнозувати
foreign borrowings	валютні запозичення
framework	каркас, структура
freedom of choice	свобода вибору
freedom of enterprise	свобода підприємництва
friction	тертя, розходження
frictional unemployment	фрикційне безробіття
fuel	завдавати, викликати
~ price rise	викликати підняття ціни
full employment	повна зайнятість
fund	джерело фінансування, фінансувати
G	
gain	вигода, нажива
gain a competitive advantage	отримати конкурентну перевагу
gains	прибутки, заробітки
galloping inflation	галопуюча інфляція
GDP-Gross Domestic Product	ВВП – валовий внутрішній продукт
generate jobs	створювати робочі місця
gifts of nature	дари природи
give a boost	сприяти зростанню (економіки)
global compact	світовий порядок, глобальний договір
global market	світовий ринок
GNP-Gross National Product	ВНП - валовий національний продукт
good value	якісний товар за прийнятну ціну
government bond	державна облігація
government debt	державний борг
government involvement	залучення уряду
government spending	державні видатки
governmental body	урядова установа
H	
have an access to	мати доступ до
head off fluctuations	запобігати коливанням

heritage	спадок
high-paid job	високооплачувана робота
horizontal axis	горизонтальна вісь
host country	країна, що отримує інвестиції
household	домашнє господарство
human resources	людські ресурси
hunger and malnutrition	голод та недоїдання
Hyperinflation	гіперінфляція
I	
Illiquid assets	неліквідні активи
implement	реалізовувати, втілювати
imply	мати на увазі, натякати
import restrictions	обмеження на імпорт
imported items	імпортовані товари
impose on	обкладати, нав'язувати
~ taxes	обкладати податками
incentive	стимул
income	дохід
income distribution	розподіл доходу
income gap	розрив у доходах
income inequality	нерівність доходів
income statement	звіт про прибутки та збитки
income tax	прибутковий податок
indebtedness	заборгованість
inequality	нерівність
inferior quality	низька якість
inflow and outflow	приплив і відплив
innovation	інновація, нововведення
input of labour	затрати праці
input price	ціна фактора виробництва
inputs	вхідні фактори
institutional framework	інституційна структура
interest	відсоток, процент
interest rate	процентна ставка
intermediate goods	проміжні товари
internal debt	внутрішній борг
International Monetary Fund (IMF)	Міжнародний валютний фонд (МВФ)
international trade	міжнародна торгівля
inventory control	управління матеріально-технічними ресурсами
inverse relationship	обернений зв'язок
investment analysis	аналіз інвестицій
investment goods	інвестиційні блага
investment spending	інвестиційні видатки
invisible hand	невидима рука
item	стаття балансу, вид товару, виріб
J	
jack up the prices	піднімати ціни
job opportunities	можливості працевлаштування
job search	пошук роботи
job security	гарантія зайнятості (на підприємстві)
job seekers	особа, яка шукає роботу

Keepstatement	К	вести звіт
	L	
labour force		робоча сила
labour market		ринок праці
labour productivity		продуктивність праці
lack		бракувати
~ resources		бракувати ресурсів
lag behind		відставати
landowner		землевласник
legal entity		юридична особа
legal forms of businesses		правові форми підприємств
legal framework		законодавча база
Lend		позичати, давати позику
lend out		давати позику під відсотки
lender of last resort		кредитор останньої надії
less developed country		менш розвинута країна
lessen		зменшувати
levy		стягувати, оподатковувати
liabilities		пасиви
limited liability		обмежена відповідальність
limited resources		обмежені ресурси
liquid cash		ліквідні кошти
literacy rate		рівень писемності
loan		позика
long-term loans		довгострокові позики
loose policy		недбала політика
Lorenz curve		крива Лоренца
low-cost producer		виробник з низькими витратами
luxuries		предмети розкоші
	M	
machinery		машини, устаткування
maintain stability		підтримувати стабільність
make a profit		отримувати прибуток
make decision		приймати рішення
manage an enterprise		керувати підприємством
manufactured resources		промислові ресурси
marginal utility		гранична корисність
market failure		неспроможність ринкового механізму
market niche		ринкова ніша
market share		частка ринку
market system		ринкова система
market-driven		зумовлений розвитком ринку
material wants		матеріальні потреби
maximum satisfaction		максимальне задоволення
means of production		засоби виробництва
medium of exchange		засіб обміну
meet one's expenses		покривати витрати
merchant		торговець
merge with		зливатися (з компанією)
mineraldeposits		корисні копалини
moderate inflation		помірна інфляція

modify prices
 monetary policy
 money supply
 mortgage
 multilateral loan
 multinational corporation
 mutual fund

регулювати ціни
 монетарна політика
 пропозиція грошей
 застава, іпотечний кредит
 багатостороння позика
 багатонаціональна корпорація
 взаємний фонд

N

natural resources
 neocolonialism persist
 net exports
 net foreign factor income
 net income
 net loss
 net worth
 nondurable goods

природні ресурси
 неоколоніальний тиск
 чистий експорт
 чисті іноземні факторні доходи
 чистий дохід
 чисті збитки
 чистий (власний) капітал
 товари поточного вжитку

O

obtain desired profit
 offer for sale
 offset instability
 ongoing expenses
 operate a company
 opportunity cost
 outcome
 outlet
 output
 outstanding contribution
 over-the-counter market
 ozone depletion

отримати бажаний прибуток
 пропонувати на продаж
 нейтралізувати нестабільність
 поточні витрати
 керувати компанією
 альтернативна вартість
 результат (політики)
 ринок збуту, торгова точка
 випуск, обсяг (продукції)
 значний внесок
 позабіржовий ринок цінних паперів
 виснаження озонового шару

P

partnership
 payroll tax
 penalty
 per capita
 per unit costs
 performance
 perks
 personal income tax
 place an order
 poverty
 poverty-stricken
 precious metal
 premium price
 price
 price difference
 price hikes
 price index
 price-output behavior
 pricing
 private property
 product differentiation
 product quality
 product range
 product shortages

партнерство (товариство)
 податок на заробітну плату
 штраф
 на душу населення
 витрати на одиницю продукції
 економічні показники
 пільги
 податок на дохід фізичної особи
 робити замовлення
 бідність
 бідний, нужденний
 дорогоцінний метал
 завищена ціна
 ціна
 різниця у цінах на товари
 підняття цін
 індекс цін
 реакція на зміни ціни та кількості товару
 ціноутворення
 приватна власність
 диференціація товарів
 якість товару, продукції
 асортимент товару
 нестача продуктів

production costs
 production facilities
 production objectives
 productive assets
 productive capacity
 profitability
 promote
 property assets
 property resources
 property tax
 proprietor's income
 prospects of promotion
 protective tariff
 public policy
 public sector
 public welfare
 purchase
 purchasing power
 pure (economic) profit
 pure competition

quality goods
 quantity
 quantity discount
 quick fix
 quotation
 quote

raise capital
 raise funds
 raise taxes
 rate of return on investment
 rate of unemployment
 rational behavior
 rational economic choice
 recession
 record a statement
 record of accounts
 recovery
 red tape
 redistribute income
 redistribution
 reduce
 reduction
 related goods
 relationship
 relax rules
 relief
 tax ~
 rent
 research work
 reserve ratio
 restrict imports
 return on investment (ROI)

витрати виробництва
 засоби виробництва
 виробничі цілі
 виробничі фонди
 виробничі потужності
 Прибутковість
 просувати (товар)
 власність, основні засоби
 матеріальні ресурси
 майновий податок
 дохід власника
 перспективи кар'єрного зростання
 протекціоністський тариф
 державна політика
 державний сектор
 суспільний добробут
 купувати
 купівельна спроможність
 економічний прибуток
 чиста конкуренція

Q

товари високої якості
 Кількість
 гуртова знижка
 тимчасове розв'язання проблеми
 пропозиція, оферта, котирування
 призначати ціну, котирувати

R

залучати (мобілізувати) капітал
 мобілізувати кошти
 підвищувати податки
 рівень віддачі на інвестиції
 рівень безробіття
 раціональна поведінка
 раціональний економічний вибір
 спад
 скласти звіт
 облік рахунків
 відновлення, поживлення
 бюрократія
 перерозподіляти дохід
 перерозподіл
 зменшувати
 зменшення
 споріднені товари
 зв'язок
 пом'якшувати правила
 полегшення, звільнення
 звільнення від податку
 рента
 дослідницька робота
 норма резервування
 обмежувати імпорт
 дохід від інвестиції

revenue
run a business

sales projection
sales tax
saturate a market
Save
Saving
savings account
scarce resources
scarcity
securities
security for loan
self-employed
self-interest
self-sufficiency
senior executive
set a price
set up in business
settle accounts
share a market
shift
shipping
short-term loans
shrink
sluggish sales
social security
sole proprietorship
spending
squeeze profits
standard of living
start up a company
start-up capital
state ownership
state protection
statement
state-owned enterprise
stock exchange
streamline tax system
street maintenance
stringency
structural unemployment
substitution
supplier
sweatshop
swings

take out a loan
tame inflation
target
tastes
tax break
tax collection
tax cuts
tax incentive
tax rate

надходження, виторг
керувати компанією

S

прогнозування збуту
податок з продажу
насичувати ринок
заощаджувати
заощадження
ощадний рахунок
обмежені ресурси
нестача, обмеженість
цінні папери
забезпечення позики
само зайняті
заінтересованість
самозабезпечення
керівник вищої ланки
встановлювати ціну
розпочати власну справу
сплачувати рахунки
ділити ринок між
переміщати(ся)
вантаження, перевезення вантажу
короткострокові позики
скорочувати(ся)
млявий збут продукції
соціальний захист
одноосібне володіння
видатки
вичавлювати прибуток
рівень життя
започаткувати компанію
стартовий капітал
державна власність
протекціонізм
звіт, розрахунок, відомість
державне підприємство
фондова біржа
раціоналізувати податкову систему
підтримання вулиць у чистоті
нестача грошей
структурне безробіття
заміна
постачальник
фабрика з жахливими умовами праці
коливання

T

брати позику
приборкати інфляцію
орієнтувати, націлювати на
смаки
податкові канікули
стягнення податків
зменшення податків
податкова пільга
ставка оподаткування

tax receipts	податкові надходження
taxation	оподаткування
techniques of production	технологія виробництва
temporary relief	тимчасова(є) допомога, полегшення
the pace of reforms	темп реформ
threshold of economic stability	поріг економічної стабільності
tight money policy	політика дорогих грошей
tool of monetary policy	інструмент (монетарної політики)
total assets	сукупні активи
trade agreement	торгова угода
trade boom	розквіт торгівлі
trade-off	компромісний вибір
transaction	операція, угода
transfer payments	трансферні платежі
transfers and subsidies	трансфери та субсидії
transition country	країна з перехідною економікою
trigger recession	спричиняти рецесію
trim the budget	урізувати бюджет
trough	дно економічного циклу
turn out	випускати продукцію
	U
undercapitalization	нестача обігових коштів
underequipped	недостатньо забезпечений обладнанням
unemployment	безробіття
unemployment compensation	допомога з безробіття
unincorporated business	компанія без прав юридичної особи
unlimited liability	необмежена відповідальність
utility	корисність
	V
value	вартість
value added	додана вартість
venture capital	венчурний (ризиковий) капітал
vertical axis	вертикальна вісь
volatile	мінливий, нестійкий
volume of trade	обсяг торгівлі
vulnerable	уразливий
	W
wage growth	зростання заробітної плати
warehouse	склад
windfall profit	несподіваний прибуток
Withdraw	вилучати (з обігу)
worker-hour	людино-година
working capital	обіговий капітал
working hours	робочий час
yield	давати , дохід
yield income	приносити дохід

Додаток В

Програма навчальної дисципліни «Ділова англійська мова»

Львівський національний університет імені Івана Франка Кафедра
іноземних мов для природничих факультетів

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ділова іноземна мова (англійська, німецька)

галузей знань 0305-економіка та підприємництво;

03 06-менеджмент і адміністрування

економічного факультету

Форма навчання	Курс	Семестр	Кредитів ECTS	Загальний обсяг (год.)	Всього аудит, (год.)	у тому числі (год.):			Самостійна робота (год.)	Контрольні (модульні) роботи (шт.)	Курсові проекти (роботи), (шт.)	Запік (сем)	Екзамен (сем.)
						Лекції	Лабораторні	Практичні					
Денна	2	3-4	6	216	84			68	148			3,4	
Заочна	1-2	2-4	6	216	16			16	200			3,4	
Екстернат													

Програма навчальної дисципліни складена на основі підготовки бакалаврів з напрямів 6. 030502 Економічна кібернетика, 6.030504 Економіка підприємства, 6. 030506 Прикладна статистика, 6.030507 Маркетинг, 6.030508 Фінанси і кредит, 6.030509 Облік і аудит, 6. 030601 Менеджмент

Програма навчальної дисципліни складена доц. Ісаєвою Г.Т., ст. викл. Тимчишин Л. С., ас. Котловським А. М.

Програма затверджена на засіданні кафедри іноземних мов для природничих факультетів

Протокол № 12 від "04" червня 2014 р.

Завідувач кафедри
іноземних мов

для природничих факультетів доц. Жовнірук З. Л.
6 червня 2014

1. РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ ВМІНЬ ТА ЗНАНЬ

Шифр умінь та змістових модулів	Зміст умінь, що забезпечується
3.13.01 ЗМ 1.1-5.2	Пристосовуватися до нових умов (нових людей, нових мовних засобів, нових способів дії), мобілізувати інші власні компетенції (шляхом спостереження, інтерпретації результатів спостереження, індукції, запам'ятовування тощо) та поповнювати лексичний і граматичний матеріал
3.13.01.01 ЗМ 1.1-5.2	дослідження друкованої іншомовної оригінальної літератури та розширення лексико-граматичних навичок
3.13.02 ЗМ 1.1-5.2	Розширювати лексичний та граматичний мінімум, використовуючи інформаційні технології (інформативні бази даних, гіпертексти, системи навігації, пошуку інформації тощо) та іншомовну інформацію (текст, звук, відео) на електронних носіях (включаючи CD-ROM носії та мережу Internet)
3.13.02.01 ЗМ 1.1-5.2	електронні іншомовні джерела
3.13.02.02 ЗМ 1.1-5.2	лексичний мінімум комп'ютерних (інформаційних) технологій
3.13.02.03 ЗМ 1.1-5.2	рецептивні й продуктивні навички словотворення
3.14.01	Проводити обговорення проблем загальнонаукового та професійно-орієнтованого характеру, що має на меті досягнення порозуміння
3.14.01.02	особливості діалогу професійно-орієнтованого характеру
3.14.02.02 ЗМ 1.1-5.2	мовленнєвий етикет спілкування: мовні моделі звертання, ввічливості, вибачення, погодження тощо
3.14.02.03 ЗМ 1.1-5.2	граматичні форми й конструкції, що означають суб'єкт дії, дію, об'єкт дії, характеристику дії, необхідність, бажаність, можливість дії, умовні дії, логіко-сміслові зв'язки
3.14.04	Готувати доповідь-презентацію у певній професійно-орієнтованій галузі
3.14.04.01	методика та порядок презентації
3.14.04.02	лексико-граматичний мінімум забезпечення презентацій
3.14.04.03	мовно-комунікативний рівень проведення презентацій
3.15.01	Робити записи, виписки, складати план тексту, письмове повідомлення, що відображає певний комунікативний намір
3.15.01.01	лексико-граматичні засоби релевантного відтворення комунікативних намірів на письмі
3.15.04	Проводити анотування
3.15.04.01	методи анотування та реферування іншомовних джерел
3.15.04.02	лінгвістичні особливості анотування та реферування іншомовних джерел

3.16.01	Здійснювати ознайомче, пошукове та вивчаюче читання на основі лексико-граматичного мінімуму, користуючись професійно-орієнтованими іншомовними (друкованими та електронними) джерелами, за допомогою відповідних методів
3.16.01.01	ознайомче читання з визначеною швидкістю без словника
3.16.01.02	пошукове читання з визначеною швидкістю без словника

4.Опрацювання автентичного англомовного/німецькомовного художнього тексту обсягом 5 стор. (близько 10000 друкованих знаків) до кожного змістового модуля протягом двох семестрів першого курсу.

5.Укладання словника невідомих лексичних одиниць.

6.Підготовка усного резюме до прочитаного тексту.

7.Підготовка письмового резюме до прочитаного тексту.

4.КРИТЕРІЇ УСПІШНОСТІ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів: ® змістовність усних та письмових висловлювань: відповідність темі, розкриття теми, обґрунтованість відображення комунікативних намірів та форм їх реалізації;

•когерентність: логічність викладу, чіткість структури, зв'язність висловлювань, реалізація комунікативного наміру;

•лексична адекватність: використання лексики відповідно до комунікативного наміру та визначеного рівня володіння іноземною мовою (англійською, німецькою);

•граматична- коректність: дотримання правил орфографії і пунктуації, правильність вживання граматичних структур;

•відповідність фонетичним нормам: правильність вимови, інтонацій, темпу мовлення. Успішність студентів оцінюється за результатами поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль рівня знань здійснюється шляхом проведення тестувань, написання та , перевірки творчих письмових завдань, диктантів, перекладів, усного опитування. Підсумковий контроль проводиться під час модульного контролю, диференційованого заліку та іспиту.

Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра іноземних мов для природничих факультетів «ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково -педагогічної роботи

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ділова іноземна мова (англійська)

галузей знань 0305-економіка та підприємництво; 03 06-менеджмент і адміністрування економічного факультету

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри іноземних мов для природничих факультетів

Протокол № 12 від "04 червня" 2014 р.

Завідувач кафедри іноземних мов ^

для природничих факультетів/ " доц. Жовнірук З. Л.

Схвалено методичною комісією за напрямом підготовки (спеціальністю) 6.030601; 6.030502; 6.030504; 6.030506; 6.030507; 6.030508; 6.030509 /

1. Опис навчальної дисципліни

(Витяг з програми навчальної дисципліни "Ділова іноземна мова")

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна, форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузі знань 0305 "економіка і підприємництво" 0306 «менеджмент і адміністрування»	Вибіркова	
Модулів – 6	Напрями		
	6.030502 (економічна кібернетика) 6.030504 (економіка підприємства) 6.030506(прикладна статистика) 6.030507(маркетинг) 6.030508(фінанси і кредит) 6.030509(облік і аудит) 6.030601 (менеджмент)		
		Рік підготовки:	

Змістових модулів – 12		2-й	1 -2-й
Загальна кількість годин - 216		Семестр	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 2/2 самостійної роботи студента - 4/4,75		3-4-й	2-3-4-й
		Практичні, семінарські	
	Освітньо- кваліфікаційний рівень: 6.0305«бакалавр» 6.0306«бакалавр»	68 год.	16 год.
		Самостійна робота	
		148 год.	200 год.
		ІНДЗ:	
		Вид контролю:	
		залік/залік	залік/залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Навчання іноземній мові у вищому навчальному закладі передбачає комплексну реалізацію практичної, розвиваючої, загальноосвітньої та виховної цілей.

Практична мета навчання полягає в оволодінні студентами іноземною мовою як засобом спілкування в усній (аудіювання та говоріння) і письмовій (читання та письмо) формі в соціально-побутовій, соціально-культурній та професійній сферах; здобутті знань про будову іноземної мови, її систему, особливості функціонування певних мовних моделей та структур; виявленні подібностей та розбіжностей з рідною мовою.

Розвивальна мета передбачає подальший розвиток комунікативних здібностей студента, його пам'яті (слухової й зорової, оперативної і тривалої), уваги (довільної і мимовільної), логічного мислення, вольових якостей, пов'язаних з досягненням прогресу в навчальній діяльності.

Загальноосвітня мета передбачає збагачення духовного світу студента, розширення його кругозору, кола його знань про культуру й традиції країни, мова якої вивчається;

Виховна мета передбачає виховання у студентів культури спілкування в процесі вивчення іноземної мови.

Завдання навчальної дисципліни «Іноземна мова» – поетапне формування основних складових іншомовної комунікативної компетентності, зокрема:

- лексичної компетентності: формування умінь і навичок вживання лексики до тем змістових модулів;

- граматичної компетентності: засвоєння знань, формування умінь і навичок вживання певних граматичних конструкцій;

- мовленнєвої компетентності: формування умінь і навичок усної та письмової комунікації, зокрема: монологічного та діалогічного мовлення, участі у дискусіях, написання різних видів письмових робіт до тем змістових модулів;

- соціокультурної компетентності: формування умінь і навичок усної та письмової комунікації, що передбачають володіння інформацією про життя, культуру та побут країн, мова яких вивчається.

Іншомовна комунікативна компетентність формується у процесі виконання студентами таких видів мовленнєвої діяльності:

- читання: формування у студентів умінь і навичок розуміння, вилучення необхідної інформації, інтерпретації та перекладу у процесі опрацювання текстів до тем змістових модулів;

- письмо: виконання письмових вправ та завдань, що відображають лексичний і граматичний матеріал змістових модулів; створення різножанрових письмових дискурсів у процесі написання письмових робіт різних форматів;

- аудіювання: прослуховування інформації до тем змістових модулів з подальшим її опрацюванням у формі виконання відповідних вправ та завдань;

- усне мовлення: продукування усного дискурсу на теми змістових модулів у формі монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен

знати: фонетику, лексику, словотвір, граматику іноземної мови в обсягах, передбачених програмою; основи країнознавства; правила міжособистісної та міжкультурної комунікації;

вміти: здійснювати усну комунікацію іноземною мовою в соціально-побутовій, соціально- культурній та професійних сферах в межах лексичного мінімуму та тематики, передбачених робочою навчальною програмою; письмову комунікацію, а саме – написання резюме, супроводжуючого листа, ділової документації та листів приватного характеру, есеїв, анотацій до прочитаного тексту; читати і розуміти аутентичну художню, науково-популярну, загальногалузеву літературу.

3. Програма навчальної дисципліни

Курс 2, семестр 3

Модуль 1 "Економіка як соціальна наука"

Змістовий модуль 1.1. "Що таке економіка"

Тема 1.

Лексика: Основні поняття економіки.

Граматика: Особливості вживання іменника та артикля у фахових текстах.

Тема 2.

Лексика: Економічні ресурси. **Граматика:** Способи вираження теперішньої дії.

Змістовий модуль 1.2. «Виникнення та розвиток економічної науки»**Тема 1.**

Лексика: Основні етапи розвитку економічної науки.

Граматика: Особливості вживання розповідних речень у текстах професійного спрямування.

Тема 2.

Лексика: Економічний факультет: наукові досягнення, відомі науковці, наукові школи

Граматика: Особливості вживання питальних і заперечних речень у текстах професійного спрямування.

Модуль 2 «Галузі економічного знання»**Змістовий модуль 2.1. «Мікроекономіка»****Тема 1.**

Лексика: Основні понятійні категорії мікроекономіки.

Граматика: Особливості функціонування прикметника у фахових текстах.

Тема 2.

Лексика: Державне регулювання.

Граматика: Способи вираження минулої дії.

Змістовий модуль 2.2. «Макроекономіка»**Тема 1.**

Лексика: Макроекономічна політика. Монетарна та фіскальна політика.

Граматика: Особливості функціонування прислівника у текстах професійного спрямування.

Тема 2.

Лексика. Макроекономічна нестабільність. Цикли ділової активності

Граматика: Способи вираження майбутньої дії.

Модуль 3 «Функціонування ринкової системи»**Змістовий модуль 3.1. «Основні риси ринкової системи»****Тема 1.**

Лексика: Характеристики сучасних економічних систем. Особливості ринкової системи.

Граматика: Способи вживання пасивного стану в текстах загальноекономічної тематики.

Тема 2. Економічна система України.

Граматика: Особливості функціонування займенників у текстах професійного спрямування.

Змістовий модуль 3.2. «Ринковий механізм»

Тема 1.

Лексика: Попит і пропозиція. **Граматика:** Особливості вживання непрямой мови в текстах загальноекономічної тематики.

Тема 2.

Лексика: Достоїнства та недоліки ринкової економіки.

Граматика: Узгодження часів.

Курс 2, семестр 4

Модуль 4 «Суб'єкти підприємницької діяльності в системі ринкових відносин»

Змістовий модуль 4.1. «Організаційно-правові форми фірм»

Тема 1.

Лексика: Форми господарювання.

Граматика: Шляхи вираження дійсного, умовного, наказового способів дієслова.

Тема 2.

Лексика: Типи організаційних структур управління

Граматика:

Особливості вживання та перекладу умовних речень в текстах загальноекономічної тематики.

Змістовий модуль 4.2. «Фінансовий стан підприємства»

Тема 1.

Лексика: Джерела фінансування.

Граматика: Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.

Тема 2.

Лексика: Фінансовий менеджмент.

Граматика. Особливості функціонування прийменника у фахових текстах.

Модуль 5 «Глобальна економіка»

Змістовий модуль 5.1. «Відкрита економіка»

Лексика: Міжнародна торгівля.

Граматика: Особливості вживання та перекладу інфінітиву в текстах загальноекономічної тематики.

Тема 2.

Лексика: Міжнародні фінанси.

Граматика: Особливості вживання підрядних речень у текстах професійного спрямування.

Змістовий модуль 5.2. «Економіка країн, що розвиваються»»

Тема 1.

Лексика: Бідні країни та країни, що розвиваються.

Граматика: Особливості вживання герундія

Тема 2.

Лексика: Перспективи розвитку економіки.

Граматика: акріплення навиків вживання виразів із прийменниками..

Модуль 6 «Наукові дослідження у галузі економіки».

Змістовий модуль 6.1. «Наукові здобутки сучасності та новітні технології»

Тема 1.

Лексика: Економіст у світі сучасних технологій.

Граматика: Побудова текстів загальноекономічного характеру.

Тема 2.

Лексика: Основні напрямки наукових досліджень у галузі економіки в Україні та за кордоном.

Граматика: Засоби та способи вираження власної думки.

Змістовий модуль 6.2. «Академічне письмо. Презентація результатів наукових досліджень та експериментів іноземною мовою».

Тема 1.

Лексика: Написання резюме до наукових текстів, рефератів іноземною мовою.

Граматика: Особливості вживання кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.

Тема 2.

Лексика: Особливості презентації результатів наукових досліджень та експериментів іноземною мовою.

Граматика: особливості перекладу кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усьо-го	у тому числі					Усьо-го	у тому числі				
		л	П	лаб	ІНД	ср		л	п	Лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Семестр 3. Модуль 1 "Економіка як соціальна наука"												
Змістовий модуль 1.1. "Що таке економіка"												
Тема 1. Основні поняття економіки. Особливості вживання іменника та артикля у фахових текстах./ Особливості вживання іменника та займенника у фахових текстах.	8		2			6	9		1			8
Тема 2. Економічні ресурси. Способи вираження теперішньої дії./ Способи вираження категорії кількості. Особливості вживання простих речень у текстах професійного спрямування.	9		3			6	9		1			8
Разом - зм. модуль 1.1	17		5			12	18		2			16
Змістовий модуль 1.2. «Виникнення та розвиток економічної науки»												
Тема 1. Основні етапи розвитку економічної науки. Особливості вживання розповідних речень у текстах професійного спрямування./Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.	9		3			6	10		1			9
Тема 2. Економічний факультет: наукові досягнення, відомі науковці, наукові школи. Особливості вживання питальних і заперечних речень у текстах професійного спрямування /Способи вираження теперішньої дії.	9		3			6	9		1			8
Разом - зм. модуль 1.2	18		6			12	19		2			17
Разом - модуль 1	35		11			24	37		4			33
Модуль 2 " Галузі економічного знання												
Змістовий модуль 2.1.						«ІV мікроекономіка»						
Тема 1. Основні понятійні категорії мікроекономіки. Особливості функціонування прикметника у фахових текстах. / Способи вираження минулої та майбутньої дії.	9		3			6	9.5		0.5			9

Тема 2. Державне регулювання. Способи вираження минулої дії./ Особливості функціонування прийменника у фахових текстах.	8					6	8.5		0.5			8
Разом - зм. модуль 2.1	17		5			12	18		1			17
Змістовий модуль 2.2 «Макроекономіка»												
Тема 1. Макроекономічна політика. Монетарна та фінансова політика. Особливості функціонування прислівника у текстах професійного спрямування. / Способи вираження наказового способу.	9					6	8.5		0.5			8
Тема 2. Макроекономічна нестабільність. Цикли ділової активності. Способи вираження майбутньої дії. Особливості вживання результативного та безособового пасиву.	9		3			6	8.5		0.5			8
Разом - зм. модуль 2.2	18		6			12	17		1			16
Разом - модуль 2	35		11			24	35		2			33
Модуль 3 «Функціонування ринкової системи»												
Змістовий модуль 3.1. «Основні типи ринкової системи»												
Тема 1. Характеристики сучасних економічних систем. Особливості ринкової системи. Способи вживання пасивного стану в текстах загальноекономічної тематики. Особливості перекладу ./Особливості вживання складносурядних речень у текстах професійного спрямування.	9		3			6	9		1			8
Тема 2. Економічна система України. Особливості функціонування займенників у текстах професійного спрямування. Керування дієслів.	9		3			6	9		1			8
Разом - зм. модуль 3.1	18		6			12	18		2			16
Змістовий модуль 3.2. «Ринковий механізм»												
Тема 1. Попит і пропозиція. Особливості вживання непрямої мови в текстах загальноекономічної тематики. Особливості вживання складнопідрядних речень у текстах професійного спрямування	9		3			6	9.5		0.5			9

Тема 2. Достоїнства та недоліки ринкової економіки. Узгодження часів./ Особливості перекладу складнопідрядних речень у текстах професійного спрямування.	8		2			6	8.5		0.5			8
Разом - зм. модуль 3.2	17		5			12	18		1			17
Разом - модуль 3	35		11			24	36		3			33
Семестр 4.												
Модуль 4 «Суб'єкти підприємницької діяльності в системі ринкових відносин»												
Змістовий модуль 4.1. «Організаційно-правові форми фірм»												
Тема 1. Форми господарювання. Шляхи вираження дійсного, умовного, наказового способів дієслова./ Особливості вживання та перекладу інфінітиву в текстах загальноекономічної тематики.	9		3			6	8.5		0.5			8
Тема 2. Типи організаційних структур управління. Особливості вживання та перекладу умовних речень в текстах загальноекономічної тематики. / Інфінітивні групи та звороти типові для текстів професійного спрямування.	9		3			6	8.5		0.5			8
Разом - зм. модуль 4.1	18		6			12	17		1			16
Змістовий модуль 4.2 «Фінансовий стан підприємства»												
Тема 1. Джерела фінансування. Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.	8		2			6	8.5		0.5			8
Особливості трансформацій підрядних речень в інфінітивні групи.												
Тема 2. Фінансовий менеджмент. Особливості функціонування приймника у фахових текстах./ Особливості трансформацій інфінітивних груп в підрядні речення.	9		3			6	9.5		0.5			9
Разом - зм. модуль 4.2	17		5			12	18		1			17
Разом - модуль 4	35		11			24	35		2			33
Модуль 5 «Глобальна економіка»												
Змістовий модуль 5.1. «Відкрита економіка»												
Тема 1. Міжнародна торгівля. Особливості вживання та перекладу інфінітиву в текстах загальноекономічної тематики. /	8		2			6	8.5		0.5			8

Тема 2. Міжнародні фінанси. Особливості вживання підрядних речень у текстах професійного спрямування./	9		із			6	9		1			8
Разом - зм. модуль 5. J	17		5			12	17.5		1.5			16
Змістовий модуль 5.2. «Економіка країн, що розвиваються»												
Тема 1. Бідні країни та країни, що розвиваються. Особливості вживання герундія./ Особливості вживання та перекладу партиципціальних зворотів у текстах професійного спрямування.	9		3			6	9.5		0.5			9
Тема 2. Перспективи розвитку економіки. Закріплення навиків вживання виразів із прийменниками./ Особливості вживання та перекладу поширеного означення у текстах професійного спрямування.	9		3			6	8.5		0.5			8
Разом - зм. модуль 5.2	18		6			12	18		1			17
Разом - модуль 5	35		11			24	35.5		2.5			33
Модуль 6 «Наукові дослідження у галузі економіки»												
Змістовий модуль 6.	«Наукові здобутки сучасності та новітні технології»											
Тема 1. Економіст у світі сучасних технологій. Побудова текстів загальноекономічного характеру.	10		3			7	9.5		0.5			9
Тема 2. Основні напрямки наукових досліджень у галузі економіки в Україні та за кордоном. Засоби та способи вираження власної думки.	10		3			7	9		1			8
Разом - зм. модуль 6.1	20		6			14	18.5		1.5			17
Змістовий модуль 6.2. «Академічне письмо. Презентація результатів наукових, досліджень та експериментів Іноземною мовою»												
Тема 1. Написання резюме до наукових текстів, рефератів іноземною мовою. Особливості вживання кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.	10		3			7	9.5		0.5			9
Тема 2. Особливості презентації результатів наукових досліджень та експериментів іноземною мовою. Особливості перекладу кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.	11	*	4			7	9.5		0.5			9
Разом - зм. модуль 6.2	21		7			14	19		1			18
Разом - модуль 6	41		13			28	37.5		2.5			35
Усього годин	216		68			148	216		16			200

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні поняття економіки. Особливості вживання іменника та артикля у фахових текстах.	2
2.	Економічні ресурси. Способи" вираження теперішньої дії./ Способи вираження категорії кількості. Особливості вживання простих речень у текстах професійного спрямування.	3
3.	Основні етапи розвитку економічної науки. Особливості вживання розповідних речень у текстах професійного спрямування./Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.	3
4.	Економічний факультет: наукові досягнення, відомі науковці, наукові школи. Особливості вживання питальних і заперечних речень у текстах професійного спрямування. Способи вираження теперішньої дії.	3
5.	Основні. понятійні категорії мікроекономіки. Особливості функціонування прикметника у фахових текстах.	3
6.	Державне регулювання. Способи вираження минулої дії.	2
7.	Макроекономічна політика. Монетарна та фіскальна політика. Особливості функціонування прислівника у текстах професійного спрямування. / Способи вираження наказового способу.	3
8.	Макроекономічна нестабільність. Цикли ділової активності. Способи вираження майбутньої дії. Особливості вживання результативного та безособового пасиву.	3
9.	Характеристики сучасних економічних систем. Особливості ринкової системи. Способи вживання пасивного стану в текстах загальноекономічної тематики. Особливості перекладу.	3
10.	Економічна система України. Особливості функціонування займенників у текстах професійного спрямування.	3
11.	Попит і пропозиція. Особливості вживання непрямої мови в текстах загальноекономічної тематики.	3
12.	Достоїнства та недоліки ринкової економіки. Узгодження часів. Особливості перекладу складнопідрядних речень у текстах професійного спрямування.	2
13.	Форми господарювання. Шляхи вираження дійсного, умовного, наказового способів дієслова.	3
14.	Типи організаційних структур управління. Особливості вживання та перекладу умовних речень в текстах загальноекономічної тематики. /	3
15.	Джерела фінансування. Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.'	2
16.	Фінансовий менеджмент. Особливості функціонування прийменника у фахових текстах.	3
17.	Міжнародна торгівля. Особливості вживання та перекладу інфінітиву в текстах загальноекономічної тематики. /Особливості вживання партиципів у текстах загальноекономічної тематики.	2
18.	Міжнародні фінанси. Особливості вживання підрядних речень у текстах професійного спрямування.	3
19.	Бідні країни та країни, що розвиваються. Особливості вживання герундія. Особливості вживання та перекладу партиципальних зворотів у текстах професійного спрямування.	3
20.	Перспективи розвитку економіки. Закріплення навиків вживання виразів із прийменниками./	3
21.	Економіст у світі сучасних технологій. Побудова текстів загальноекономічного характеру.	3

22.	Основні напрямки наукових досліджень у галузі економіки в Україні та за кордоном. Засоби та способи вираження власної думки.	3
23.	Написання резюме до наукових текстів, рефератів іноземною мовою. Особливості вживання кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.	3
24.	Особливості презентації результатів наукових досліджень та експериментів іноземною мовою. Особливості перекладу кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування.	4
	Разом	68

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Семестр 3	
1	Основні поняття економіки - виконання лексичних завдань- Особливості вживання іменника та артикля у фахових текстах./ Особливості вживання іменника та займенника у фахових текстах.	6
2	Економічні ресурси - виконання лексичних завдань Способи вираження теперішньої дії. Способи вираженням категорії кількості Особливості вживання простих речень у текстах професійного спрямування.	6
3	Основні етапи розвитку економічної науки - виконання лексичних завдань Особливості вживання розповідних речень у текстах професійного спрямування/Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.	6
4	Економічний факультет: наукові досягнення, відомі науковці наукові школи - виконання лексичних завдань Особливості вживання питальних і заперечних речень у текстах професійного спрямування /	6
5	Основні понятійні категорії мікроекономіки - виконання лексичних завдань. Особливості функціонування прикметника у фахових текстах. Способи вираження минулої та майбутньої дії. Виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови.	6
6	Державне регулювання - виконання лексичних завдань Способи вираження минулої дії.	6
7	Макроекономічна політика. Монетарна та фіскальна політика - виконання лексичних завдань Особливості функціонування прислівника у текстах професійного спрямування.	6
8	Макроекономічна нестабільність. Цикли ділової активності - Виконання лексичних завдань Способи вираження майбутньої дії. /	6
9	Характеристики сучасних економічних систем. Особливості ринкової системи - виконання лексичних завдань Способи вживання пасивного стану в текстах загальноекономічної тематики. Особливості перекладу	6
	Особливості вживання складносурядних речень у текстах професійного спрямування. Виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	
10	Економічна система України - виконання лексичних завдань Особливості функціонування займенників у текстах професійного спрямування. /Керування дієслів. - виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	6
11	Попит і пропозиція - виконання лексичних завдань Особливості вживання непрямой мови в текстах загальноекономічної тематики.	6

12	Достойнства та недоліки ринкової економіки - виконання лексичних завдань Узгодження часів./	2
	Домашнє читання: опрацювання автентичного фахового тексту обсягом близько 60000 друкованих знаків.	4
	Семестр 4	
13	Форми господарювання виконання лексичних завдань Шляхи вираження дійсного, умовного, наказового способів дієслова./	6
14	Типи організаційних структур управління - виконання лексичних завдань Особливості вживання та перекладу умовних речень в текстах загальноекономічної тематики.	6
15	Джерела фінансування - виконання лексичних завдань Категорія модальності та способи її вираження у текстах загальноекономічної тематики.	6
16	Фінансовий менеджмент - виконання лексичних завдань Особливості функціонування прийменника у фахових текстах.	6
17	Міжнародна торгівля - виконання лексичних завдань Особливості вживання та перекладу інфінітиву в текстах загальноекономічної тематики. Особливості вживання партиципів у текстах загальноекономічної тематики.	6
	Виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	6
18	Міжнародні фінанси - виконання лексичних завдань Особливості вживання підрядних речень у текстах професійного спрямування. Особливості перекладу партиципів у текстах загальноекономічної тематики. - виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	6
19	Бідні країни та країни, що розвиваються - виконання лексичних завдань Особливості вживання герундія./ Особливості вживання та перекладу партиципальних зворотів у текстах професійного спрямування. - виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	6
20	Перспективи розвитку економіки - виконання лексичних завдань Закріплення навиків вживання виразів із прийменниками / Особливості вживання та перекладу поширеного означення у текстах професійного спрямування. - виконання вправ на закріплення на закріплення знань з морфології та синтаксису англійської/німецької мови	6
21	Економіст у світі сучасних технологій - виконання лексичних завдань . Побудова текстів загальноекономічного характеру. Виконання вправ на розвиток навиків академічного письма	7
22	Основні напрямки наукових досліджень у галузі економіки в Україні та за кордоном - виконання лексичних завдань Засоби та способи вираження власної думки. Виконання вправ на розвиток навиків академічного письма	7
23	Написання резюме до наукових текстів, рефератів іноземною мовою - виконання завдань у письмовій формі у вигляді написання резюме та анотацій. Особливості вживання кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування. Виконання вправ на розвиток навиків академічного письма	7
24	Особливості презентації результатів наукових досліджень та експериментів іноземною мовою - підготовка презентації Особливості перекладу. кліше, характерних для текстів загальноекономічного спрямування. - виконання вправ на розвиток навиків академічного письма	2
	Домашнє читання: опрацювання автентичного англійського фахового тексту обсягом близько 60000 друкованих знаків.	5
	Разом:	148

7. Методи контролю

Форми контролю успішності навчальної діяльності студентів:

- усне опитування;
- перевірка письмових завдань;
- тестування;
- модульний контроль;
- залік;

Вимоги до заліку

Заліки з англійської/німецької мови студенти складають за підсумками поточної успішності:

- успішне виконання усіх ключових індивідуальних і групових навчальних завдань у межах тем змістовних модулів;
- успішне виконання завдань самостійної роботи студента, зокрема – самостійного позааудиторного читання;
- успішне виконання завдань модульного контролю.

8. Розподіл балів, що присвоюється студентам

Семестр 3 Поточне тестування та самостійна робота													Сума
Змістовий модуль №1.1		Змістовий модуль №1.2		Змістовий модуль №2.1		Змістовий модуль №2.2		Змістовий модуль №3.1		Змістовий модуль №3.2		Домашнє читання	
Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	20	100
5	10	5	10	5	10	5	10	5	5	5	5		

Семестр 4 Поточне тестування та самостійна робота													Сума
Змістовий модуль №4		Змістовий модуль №4.2		Змістовий модуль №5.1		Змістовий модуль №5.2		Змістовий модуль №6.1		Змістовий модуль №6.2		Домашнє читання	
Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	Т1	Т2	20	100
5	10	5	10	5	10	5	10	5	5	5	5		

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

- змістовність усних та письмових висловлювань: відповідність темі, розкриття теми, обґрунтованість відображення комунікативних намірів та форм їх реалізації;
 - когерентність: логічність викладу, чіткість структури, зв'язність висловлювань, реалізація комунікативного наміру;
 - лексична адекватність: використання лексики відповідно до комунікативного наміру та визначеного рівня володіння іноземною мовою (англійською, німецькою);
 - граматична коректність: дотримання правил орфографії і пунктуації, правильність вживання граматичних структур;

• відповідність фонетичним нормам: правильність вимови, інтонацій, темпу мовлення.

Успішність студентів оцінюється за результатами поточного та підсумкового контролю.

Поточний контроль рівня знань здійснюється шляхом проведення тестувань, написання та перевірки творчих письмових завдань, диктантів, перекладів, усного опитування. Підсумковий контроль проводиться під час модульного контролю та заліку.

Шкала оцінювання: Університету, національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Визначення	За національною шкалою	
			Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку	Залік
90-100	A	Відмінно	Відмінно	Зараховано
81-89	B	Дуже добре	Добре	
71-80	C	Добре		
61-70	D	Задовільно	Задовільно	
51-60	E	Достатньо		

Протягом семестру проводиться не менше двох модулів або колоквіумів чи контрольних робіт або інших видів контролю. Максимальна кількість балів, яка встановлюється для цих видів контролю, а також відповідність оцінок FX та Fu шкалі ECTS, у балах та національній шкалі визначається Вченими радами факультетів або кафедрами, які забезпечують викладання відповідних дисциплін.

13. Рекомендована література

Англійська мова

Базова

1. Панчишин С. М., Котловський А. М., Оленюк О. В. At Home with Economics: Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛІТУ, 2014 (з грифом МОН України),

2. Шпак В. К. English for Economists and Businessmen. Київ, 2004.

3. Business Vocabulary in Use. Cambridge : Cambridge University Press, 2003.

4. Robbins S. First insights into business. New York : Longman, 2005.

Допоміжна

1. Микитенко Н. О., Івасів Н. С., Милик О. В., Веселівська С. М. Ukraine and International Organizations (Україна і міжнародні організації): Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛІТУ, 2009 (з грифом МОН України).

2. Evans, Virginia. Round Up 4, 5, 6. English Grammar Practice. Pearson Education Limited, 2007.

**Листи самооцінювання рівня сформованості лексико-граматичної
компетентності в говорінні у процесі СР
(в рамках мовного портфеля)**

Self-assessment sheet of professional speaking skills

Professional skills I can do in the target language	Yes, I can	Teacher's opinion	I want to gain	I have gained	Comments
<i>Spoken Interaction</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while taking an active part in discussion in professional context about economic resources, jobs for economists, history of word trade, freedom, private property, innovations, market players, government regulations.</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while expressing my ideas and opinions with precision, presenting complex lines of argument convincingly in a formal and informal discussion.</i>					
<i>I can understand in details what is said to me and give answers even in a noisy environment, identifying and fluently using proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures.</i>					
<i>I can help along the progress of the work by inviting others to join, say what they think.</i>					
<i>I can understand detailed professional instructions reliably identifying lexical items, namely terms, as well as grammar structures.</i>					
<i>Spoken Production</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while presenting a clear detailed description of a wide range of subjects to Economics, market system, expanding and supporting ideas with subsidiary points and examples.</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while giving a report, detailed presentation on main points of an economic thought, market system, functioning of a market.</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while developing an argument systematically with appropriate highlighting of main points and</i>					

<i>relevant supporting details.</i>					
<i>I can fluently use proper lexical items, namely terms, as well as grammar structures while taking a series of follow-up questions with a degree of fluency and spontaneity</i>					

**Self-assessment sheet of lexical and grammatical skills in professional speaking
(for the module “What’s Economics”)**

Professional skills I can do in the target language	Yes, I can	Teacher’s opinion	I want to gain	I have gained	Comments
<i>Spoken Interaction</i>					
<i>I know the terminology related to the topic “What’s Economics?” and “Economic Resources”.</i>					
<i>I know how to use articles, how to form and use Present Simple and Present Continuous</i>					
<i>I know conversational formulas to start, keep and finish a dialogue, using phrases of comparison, contrast, clarification.</i>					
<i>I can use basic terminology and Present Simple and Present Continuous correctly in small dialogue-interview about human wants.</i>					
<i>I can use terminology, Present Simple and Present Continuous, conversational formulas correctly in discussion, debate about different types of human wants and their roles in economic theory, business.</i>					
<i>Spoken Production</i>					
<i>I know the terminology related to the topic “What’s Economics?” and “Economic Resources”.</i>					
<i>I know how to use articles, how to form and use Present Simple and Present Continuous</i>					
<i>I know conversational formulas to start, keep and finish a report, presentation, I can use phrases of explanation, reasoning, expressing one’s opinion.</i>					
<i>I can use basic terminology and Present Simple and Present Continuous correctly in description of human wants, economic resources.</i>					
<i>I can use terminology, Present Simple and Present Continuous, conversational formulas correctly in report, presentation about different types of human wants and their roles in economic theory, business.</i>					

Додаток Е

Дані про студентів–учасників методичного експерименту

	Прізвище, ім'я, по батькові	Дані перед- експери- ментального оцінювання	Дані післяекспери- ментального оцінювання (по завершенню вивчення майбутніми економістами дисципліни «Ділова англійська мова»)	Група (експери- ментальна / контрольна)	Різниця кількісних показників між даними передекспери- ментального та післяекспери- ментального оцінювання
1	Фр-чук Н.	30	51	експериментальна	21
2	Ж-ко В.	30	51	експериментальна	21
3	П-в Ю.	25	51	експериментальна	26
4	Ч-ний С.	29	51	експериментальна	22
5	Д-чак Ю.	30	51	експериментальна	21
6	Ш-ра А.	28	53	експериментальна	25
7	Б-ш А.	25	51	експериментальна	26
8	С-вас О.	25	51	експериментальна	26
9	Х-нич П.	28	51	експериментальна	23
10	Д-рка Г.	45	51	експериментальна	6
11	Б-уш Л.	45	53	експериментальна	8
12	Р-нко С.	30	51	експериментальна	21
13	П-ова А.	32	51	експериментальна	19
14	К-тнь Н.	62	55	експериментальна	7
15	Б-ська Ю.	30	51	експериментальна	21
16	Х-чук К.	53	55	експериментальна	2
17	П-мак А.	40	72	експериментальна	32
18	В-шин Р.	71	63	експериментальна	8
19	Н-ло М.	51	66	експериментальна	15
20	К-ець О.	49	52	експериментальна	3
21	П-чак Н.	62	62	експериментальна	0
22	Я-віч Н.	59	62	експериментальна	3
23	Б-рщ О.	52	58	експериментальна	6
24	П-ів О.	29	55	експериментальна	26
25	М-ко М.	51	67	експериментальна	16
26	Л-ович Р.	67	66	експериментальна	1
27	П-нюк Н.	55	62	експериментальна	7
28	Ш-рун М.	55	70	експериментальна	15
29	Б-ун М.	45	63	експериментальна	18

30	Б-няк Н.	58	63	експериментальна	5
31	Т-цюк В.	39	65	експериментальна	26
32	Ко-ва П.	42	71	експериментальна	29
33	Ми-л С.	48	68	експериментальна	20
34	Ді-ич В.	35	52	експериментальна	17
35	Ц-ло А.	42	63	експериментальна	21
36	Ска-ра Р.	45	73	експериментальна	28
37	К-уб Х.	50	72	експериментальна	22
38	Ал-рук Т.	40	64	експериментальна	24
39	Якс-ка О.	26	51	експериментальна	25
40	Ко-на М.	60	69	експериментальна	9
41	Ни-чук О.	65	70	експериментальна	5
42	Тво-ло Н.	51	73	експериментальна	22
43	См-ій М.	66	72	експериментальна	6
44	Што-ло Н.	36	75	експериментальна	39
45	По-ва В.	69	76	експериментальна	7
46	Про-ин В.	78	77	експериментальна	1
47	Дут-ич В.	65	71	експериментальна	6
48	Ст-ко Ю.	42	54	експериментальна	12
49	Ку-р О.	70	82	експериментальна	12
50	Фе-шин Я.	78	82	експериментальна	4
51	В-к В.	51	61	контрольна	10
52	Па-ль Н.	41	51	контрольна	10
53	Ш-ст В.	30	54	контрольна	28
54	Т-ян О.	40	51	контрольна	11
55	Я-на В.	40	53	контрольна	13
56	Цим-ка Ю.	40	53	контрольна	13
57	Ма-ов В.	61	66	контрольна	7
58	Х-жак Б.	42	55	контрольна	21
59	С-гак Ю.	29	62	контрольна	36
60	Я-ів С.	55	73	контрольна	18
61	Бак Р.	63	75	контрольна	16
62	Ра-ва А.	65	75	контрольна	10
63	Ка-цай О.	65	73	контрольна	8
64	Ко-баль Х.	58	72	контрольна	14
65	Дя-нко Є.	35	61	контрольна	43
66	А-цой М.	65	69	контрольна	6
67	За-йко В.	59	71	контрольна	12
68	Га-ич У.	66	72	контрольна	6
69	Ка-па О.	60	71	контрольна	11
70	Сте-кова І.	52	72	контрольна	20

71	Ба-бан А.	72	75	контрольна	8
72	Ю-ик О.	65	78	контрольна	18
73	Чоба Х.	45	71	контрольна	26
74	Пу-ків М.	56	64	контрольна	8
75	П-люх М.	58	71	контрольна	13
76	Ле-цька Я.	55	71	контрольна	16
77	Мо-зюк В.	51	72	контрольна	21
78	По-щак І.	76	69	контрольна	7
79	Мо-лик Х.	58	71	контрольна	13
80	Га-ко А.	25	51	контрольна	26
81	Яс-ький Р.	69	77	контрольна	8
82	Ча-йло Ю.	77	75	контрольна	4
83	Гор-та Т.	78	72	контрольна	3
84	Бу-ок Р.	46	69	контрольна	27
85	Пе-вана М.	81	79	контрольна	7
86	Пе-ів І.	55	74	контрольна	19
87	Ар-ма О.	70	78	контрольна	21
88	Ма-лій О.	80	83	контрольна	11
89	Гри-к Ю.	78	84	контрольна	15
90	Ма-па Л.	30	62	контрольна	32
91	Ро-нко О.	80	85	контрольна	12
92	За-ряк А.	82	85	контрольна	11
93	Му-ль Ю.	63	65	контрольна	11
94	Пе-вана Ю.	72	79	контрольна	19
95	Па-лів Ю.	70	87	контрольна	21
96	Си-тка В.	80	82	контрольна	12
97	Ку-к Г.	33	64	контрольна	31
98	Ма-ов В.	78	80	контрольна	13
99	Ві-ар М.	82	85	контрольна	9
100	Па-шин О.	80	82	контрольна	11

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових наукових виданнях України

1. Котловський А. М. Роль лексико-граматичних навичок у розвитку говоріння майбутніх економістів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Київ-Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 189–193.

2. Котловський А. М. Етапи формування англомовної лексичної та граматичної компетентності майбутніх економістів // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 33. С. 172–178.

3. Котловський А. М., Микитенко О. В. Організація самостійної роботи з оволодіння англомовної професійно орієнтованою лексичною компетентністю майбутніх фахівців з міжнародного бізнесу // Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. Вип. 32. С. 91–97.

4. Котловський А. М. Рефлексивний підхід до процесу організації самостійної роботи майбутніх економістів з навчання англійської мови. Молодь і ринок: наук.-пед. журн. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2017. № 4 (147). С 53–57.

5. Котловський А. М. Система вправ для формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх економістів // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. Тернопіль, 2017. № 1. С. 121–127.

6. Котловський А. М. Особливості реалізації методики формування англомовної лексико-граматичної компетентності в говорінні майбутніх економістів у процесі самостійної роботи // Вісник Черкаського університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 9. С. 20–27.

Статі у наукових періодичних виданнях іноземних держав

7. Kotlovskyi A. The Essence and Structure of English Lexical and Grammar Competence of Prospective Economists // Intellectual Archive. Ontario, 2017. Vol. 6. № 2. P. 58–67.

Навчально-методичний посібник

8. Панчишин С. М., Котловський А. М., Оленюк О. В. At Homewith Economics. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 452 с.

Опубліковані праці, які додатково висвітлюють наукові результати дослідження

9. Котловський А. М. Співвідношення концептуальної та мовної картин світу // Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття: матеріали Міжнародної

науково-практичної конференції (м. Львів, 24–25 листопада 2011 р.). Львів, 2011. С. 89–90.

10. Mykytenko N., Kotlovskiy A. Socio-cultural competence and its interrelation within variant components of foreign language communicative competence // Теория и практика профессионально ориентированного обучения иностранным языкам: материалы VII Междунар. научн.-практ. конф. (г. Минск, 15–17 мая 2014 г.). Минск, 2014. С. 96–100.

11. Котловський А. М. Стратегії оволодіння майбутніми економістами лексико-граматичною компетентністю у процесі самостійної роботи // Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 28 лютого 2017 р.). Вінниця, 2017. С. 172–175.

12. Котловський А. М., Микитенко Н. О. Аналіз потреб студентів відповідно до цільової ситуації у навчанні англійської мови для спеціальних цілей // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспектива: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12–14 листопада 2012 р.). Львів, 2012. С. 262–264.

13. Котловський А. М. Vocabulary learning: nature, paths and facilitators // Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей. Львів, 2012. С. 57–59.

14. Онуфрив А. Р., Котловський А. М. Face the Challenge: Presentations for Marketers. Тернопіль : Вектор, 2016. 92 с.

15. Мальська М. П., Микитенко Н. О., Котловський А. М. Англо-український словник термінів туризму. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 444 с.

16. Ісаєва Г. Т., Тимчишин Л. С., Котловський А. М. Програма навчальної дисципліни. Ділова іноземна мова для студентів економічного факультету Львівського національного університету (англійська, німецька). Львів : ЛНУ. 2014. 4 с.

17. Ісаєва Г. Т., Тимчишин Л. С., Котловський А. М. Робоча програма навчальної дисципліни. Ділова іноземна мова (англійська, німецька). Львів : ЛНУ, 2014. 17 с.

18. Котловський А. М., Крижанівська Г. Т., Крехтяк О. Р., Скіба Н. Я. Тести для контролю фахової лексики до підручника В. К. Шпак «Англійська для економістів та бізнесменів». Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 40 с.

19. Адамовська Л. М., Котловський А. М. Методичні вказівки з англійської мови для розвитку усного мовлення для студентів економічного факультету. Львів : УкрДЛТУ, 2004. 73 с.